

POŠTNINA PLAČANA V GOTOVINI
MLADIKA

† DRUŽINSKI LIST †
† S † P O D O B A M I †

XIV · LETO · 1933 · ŠTEVILKA 1 †

MLADIKA izhaja v Celju prvega dne vsakega meseca. Naročnina za Mladiko je letno Din 84—, s krojno prilogo vred Din 100—.

Da uprava ustreže najširšim slojem, sprejema naročnino tudi polletno (Din 42—) in četrtletno (Din 21—).

V inozemstvu stane Din 100—, s krojno prilogo Din 116—; v Ameriki dol. 2—, s krojno prilogo dol. 2.40.

Čekovni račun imamo za Jugoslavijo v Ljubljani št. 11.412 Družba sv. Mohorja, Celje, za Italijo v Trstu št. 11/1675, za Avstrijo na Dunaju D 160.150.

Naročnino in reklamacije je pošiljati na naslov: Uprava Mladike v Celju. — Reklamirati se more vsakokrat le zadnja številka.

Rokopisi naj se pošiljajo na naslov: F. S. Finžgar, tehnični urednik publikacij Družbe sv. Mohorja, Ljubljana, Kolezijska 1, ali: Mladika, Ljubljana, poštni predal 337, telefon 5191.

Ugankarsko gradivo sprejema višji šolski nadzornik Josip Novak v St. Vidu nad Ljubljano. Na isti naslov je pošiljati tudi rešitve ugank.

K N A Š I P R V I L E T O Š N J I B A R V N I P R I L O G I

Ivana Kobilčeva: Madona z Detetom. Pisana slika, ki je priložena tej številki, je gotovo ena najboljših podob Madone, kar jih poznamo v novejši slovenski umetnosti. Ivana Kobilčeva navzlic temu, da je precej slikala za jezuitsko (in kesneje tudi za protestantsko) cerkev v Sarajevu, prav za prav ni bila religiozna slikarica, vendar je s to sliko ustvarila res veliko delo. Podoba Madone in Jezuščka je naslikana tako občuteno in prisrčno, da osvoji s svojo živo prepričevalnostjo vsakega gledalca. V Mariji je podala vdano-ljubečo mater, ki je presrečna v svoji brezmejni materinski ljubezni, Jezušček je pa ljubko dete, ki z razumnimi, skoraj preresnimi očmi gleda v svet. Preprosto človeško sta pojmovani figuri in vendar je toliko nadzemske miline in resnobnega dostojanstva v izrazu obeh obrazov, da bi tudi brez svetlega sija, ki gre od teh postav, precej vedel, koga predstavljata. Ženskemu nežnemu značaju slikarice se je posrečilo zlititi v eno dvoje nasprotujočih si izrazov: milino in mogočnost, in to brez posebnih onanjih sredstev. Kakor povsod v upodabljanju umetnosti je tudi tu odločilna notranja izrazitost upodobljenega predmeta, ne pa posamezni nebitveni zunanji znaki, ki le prepogostoma samo zakrivajo čustveno in miselno praznino. — Kakor je uspela naša slika po zasnovi in občutju, tako je lepa v barvah, ki se prelivajo kakor barve neba ob sončnem zahodu. Temeljna barva je zlatorožnata, pomešana z rdečerjavkasto, kakor je rahla in radostna vsa kompozicija. Božanski sij, ki ni oblikovan po starem običaju v obliki svetlega venca okoli glave, ovija obe postavi, se igra z obrisi in ploskvami in pokriva ozadje s svetlimi žarki, ki dajejo prizoru življenjskost in vzbujajo vtis resničnosti, topline. Zdi se ti, da se temnorjave, globoke očke božjega Deteta, ki sijejo z najmočnejšim poudarkom iz slike, kar svetijo in da so res žive. — S tem lepim delom se naša pisana ljudska slikarska galerija pomnoži za novo sliko, ki bo v kras kmečki izbi in meščanski sobi. Zato le z njo pod steklo v okvir in na steno, odkoder naj tuja, malo ali nič predna tovarniška roba kar kmalu popolnoma izgine. V slovenske domove sodijo pred vsemi drugimi lepe domače slovenske slike. — Ta slika bo brez dvoma vsem našim naročnikom prav tako ugajala, kakor je »Poletje«, slobitno delo Ivane Kobilčeve, ki je bilo v barvah objavljeno v letniku 1950 našega lista. Saj vsebuje vse odlike velikega talenta te naše največje slikarice, ki si je pridobila umetniški sloves tudi izven slovenskih mej. — Današnjo reprodukcijo smo posneli po izvorniku, katerega hrani sestra pokojne slikarice, gospa Pintarjeva v Ljubljani, ki je ljubeznivo dovolila, da objavimo sliko.

V S E B I N A J A N U A R S K E Š T E V I L K E

Kje je zvezda? (Jože Pogačnik) * LEPOSLOVNI SPISI: Čez steno, I—II (Ivan Bučer) // Svitanice (Joža Likovič) Gospa delujejo (Mara Husova) // Ljubezen in dolžnost (Paul Acker - J. Kotnik) * PESMI: Božično spoznanje (Lado Truhlar) // Božič srote (Ljubka Šorli) // Upajoča pesem; Pri ognju večernem sedimo (Vaclav Winkler) Na postaji (Maksa Samsa) // Kanarčku (Zagorjan) // Ti topla luč (Štefan Tonkli) // Novoletna kolednica (Jože Zdolanji) * POLJUDNI SPISI: Kje smo s cerkvenim slikarstvom? (France Stelè) // Slovanske prestolice: Beograd (J. Šedivý) // Iz anatomije: O vsiljeni prebavi (dr. Janez Plečnik) * PISANO POLJE: O gledališču (J. P.) / Narodno gledališče v Ljubljani (Jože Pogačnik) / Troje grobov: Funtek, Milčinski, Murnik / Nove knjige Naše slike * DRUŽINA: Brezposelnost in družine / Zgodovina krompirja (ing. Hugon Turk) / Krompir kot hrana (Š. H.) / Kuharica * ZA KRATEK ČAS: Čarodejev kotichek in zabavne igre / Šale / Uganke * SLIKE: I. Kobilčeva: Deklice pri vodnjaku; Pred poroko; Ciganka; Indijec; Stara notranjska kuhinja; Naša Neža; Fantek Cerkveni deli Maleš - Bierti // Fotografije (Fr. Krašovec): Južni sneg; V mlado leto! / Funtek, Milčinski, Murnik

V O C E N O S M O P R E J E L I T E L E K N J I G E

Bibi, življenje deklice. Karin Michaelis, prevedla Marija Kmetova. Z risbami Hedvige Collin in Bibi. Zbirka mladinskih spisov. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani, 1952.

Raztreseno klasje. Štiri in trideset različnih govorov dr. Mihaela Opeke. I. zvezek. Založila prodajalna H. Ničmanova v Ljubljani, 1952.

Misijonski koledar 1953. XIV. letnik. Izdalo Misijonišče v Grobljah, p. Domžale.

Voda. Komedija v treh dejanjih. Spisal Joža Vombegar. Izdala in založila Misijonska tiskarna Domžale-Groblje, 1952.

Koledar Cankarjeve družbe 1953.

Dva svetova. Spisal Iv. Moček. Izdala Cankarjeva družba v Ljubljani, 1953. Tisk Ljudske tiskarne v Mariboru.

Sirene tulijo... Spisal A. Rožmanec. Izdala Cankarjeva družba v Ljubljani, 1953. Tiskala »Slovenija« v Ljubljani.

Včeraj je bilo, jutri bo... Pravljica. Spisala Hermynia zur Mühlen, poslovenil A. C. Ilustriral Niko Pirnat. Izdala Cankarjeva družba v Ljubljani, 1953. Tiskala Ljudska tiskarna v Mariboru.

Ivan Cankar, Zbrani spisi. XIV. zvezek. Uvod in opombe napisal Iz. Cankar. Založila Nova založba v Ljubljani, 1952. Zvezek obsega Cankarjeve pesmi (1908), Niobo, črtice in novele (1907—1909) in dramo Hlapci.

K J E J E Z V E Z D A ?

Premišljam usodo svojega ljudstva. Ne domišljam si, da bi jo presukal, ker nisem Bog, tudi ne stoletni izvoljenec, ampak otrok. Bil bi pa rad ministrant, ki nosi luč, da gospod z Gospodom laže hodijo in da Gospod prej dospe do bolnika.

Verujte, da so ljudje, kakor da so si sami odrezali glave. Imajo pač še usta, da si jih gatiyo, roke, da z njimi grabijo, noge, da z njimi teptajo, ustnice, da se z njimi reže: »Usoda je že prisojena. Tako nam je namenjeno. Amen.«

Vsak voz teče po kolesnicah. Vlak ne more mimo tračnic. In vendar bi rad do njega, ki je pot nakopal in tračnice položil. Njegov dom iščem v goščavi, z njegovega čela bi rad bral. Ko jih toliko brati noče!

Premišljam usodo svojega ljudstva. Trpim, kakor bi z muko hodil na goro, da se napijem razgleda.

Pravijo, da bodo naš dom požgali, sadonosnike, polja in travnike posmodili. Niso pa vprašali svojih rok, če so rojene za zidanje: morda bodo na pogoriščih pokopali še sebe.

Pravijo, da so bog, ki si sam piše postave. Vsako stvar si po svoje krojijo, pa se jim svet pod rokami maliči in življenje usiha; zato celó sami dvomijo, da so.

Pravijo, da bodo človeško živad ugnali z žilavko. Pa so postali le blatni gonjači v mesnico. Njihov križ ni čarodejno znamenje, ker so mu konci upognjeni in so kakor krvnikovi kavljji.

Drugi spet brzojavljajo v večnost kakor potopljen ladja, da mora Bog svoje delo na zemlji popraviti. Bogu hočejo ukazovati in Modrega nadmodriti. Otroci, ki se starše bogokletno igrajo! Objestneži!

Ali živimo že v časih iz razodetja, ko bo hudič z verige spuščen?

Hlapci so baje ko utrujeni. Vest mi očita, da sem kakor mrtva večna luč. Življenje je zapletena mreža, človeški možgani so skodrani kakor viharo morje.

Pa vendar je še vedno preprežena naša zemlja z milostnim zvonjenjem. Brnenje strojev in smeh pivskih družb ga ne uduši. Zakaj okno večnosti je odprto, njene zavese še vedno segajo do zemlje. Ali ni v naši medli noči Bog sam stopil k oknu in poklical močneje ko kedaj? Saj je mnogo src odgovorilo Bogu tisto najlepšo besedo: da!

Slepci, ali ne vidite? Seveda, ker samo v tla buljite, ne vidite neba in luči. Norci, ki pravite zato, da luči več ni. Zakaj so se v vaš zvonik naselile cvileče postovke in se je na vaš strop obesil črni netopir? Potem pa pravite, da so zvonovi ubiti in ušesa gluha. Seveda, kdor okna noče odpreti, bo preslišal vabečo milost, potem pa obrekel, da so milostni zvonovi mrtvi. Saj on ni svet. In če otrok noče hoditi, ga pestunja dviga zaman.

Še eno resnico vem za čmerne ljudi. Saj je končno vse naše pehanje zgolj večno iskanje izgubljenega raja. Žene nas k polni luči, kakor žene klico, da se prevrta k soncu. Tako nam je dano, čeprav tega ne ve naša zavest. Saj tudi kal ne ve, kaj jo žene, pa vendar nima miru.

Taka je beseda vere: izgnanci smo, izseljenci, delavci v daljni, bridki tujini. In to je večna usoda vse zemlje: kjer sveti sonce, tam ždi tudi senca; kjer raste zorno žito, poganja tudi oslak. Najboljša plevica ne more očistiti vrta jalovega snetja.

Marija in Jožef sta bila popotnika v Betlehem. Mi bi najrajši ne bili. Nočemo svoje sladke usode nositi, tudi umeti je ne. Samo betlehemsko uro bi radi živeli, poti in njenih bridkosti pa bi se radi ognili. Razneženci! Trpka je ta beseda, pravite. Ali pa smo morda mi premehkužni?

Iščejo in tožijo. Pa mislijo, da jim bo pri njihovih pivskih mizah resnica stregla kar za natararico: kličeš jo in pride, kakor ti drago. Toda resnica hoče spoštovanja, hoče zase tudi veljave in oblasti med nami. Noče se ponižati, ker je samo Bogu za deklo. Pot do nje je po bližnjici kakor pri otroku: veruje učitelju. Vera je za vse ljudi največja cesta v mesto vednosti. Zakaj nočete biti srečni šolarji? Tako je: ko sodiš, si sebe obsodil za isto. Lenuhi znajo jezik vrteti, ker se jim možgani in roke smilijo.

Aprilsko vreme s soncem in dežjem je večna usoda sveta. Kot trije kralji potujemo. Za ta trpki poklic teh popotnikov danes molédujem.

Tako premišljam usodo svojega ljudstva. Nad Betlehemom se nam bo zvezda ustavila. Zdaj naj osvetljuje naše poti, da bomo znali hoditi.

Jože Pogačnik.

Č E Z S T E N O

Ivan Bučer

I.

Že ob pol desetih zvečer sta hodila Pavle in Janez po pristaniškem pomolu v Dubrovniku. Mrki zidovi utrdeb so se črtali na zvezdnatem nebu. Le to kamenito zidovje, ki je stražilo vhod v pristanišče, je še pričalo o nekdanji slavi tega mesta, kjer se je zbiral cvet trgovskih ladij na Jadranu.

Pavle je nervozno kadil cigareto. Danes je šele začutil, da mu Boničeva Dana ni vsakdanje dekle.

Z Janezom sta bila brata, oba Slovenca iz Ljubljane. Pavle, ki je bil nekaj let starejši od Janeza, je lansko jesen, ko se mu je ponudila lepa prilika, pristopil kot družabnik v trgovino Daninega očeta, trgovca Boniča. Kmalu je nastalo med njim in Dano prijateljsko razmerje. Zdaj pa je bil že dlje časa brat Janez, študent, pri njem na obisku. Jutri zvečer se je nameraval čez Sarajevo odpeljati nazaj v Ljubljano. Zlasti zadnje dni je vse tri nekaj prijetnega vezalo in družilo. Domenjeni so bili, da se nocoj ob desetih popeljejo na morje, da se Janez poslovil od njega. Tudi Danin oče in brat sta obljubila, da prideta. Janez je bil rad v Danini družbi. Pavle je čutil v srcu nejasen nemir, odkar hodita z bratom v Danini družbi na sprehod.

Premotil ga je Janezov glas: »Pavle! Si li večkrat z Dano skupaj?«

»Ne! Da... vidim jo skoraj vsak dan. A le tako mimogrede. Bežen pozdrav in nič več.«

»Pa je vendar prijazna.«

Pavle je odvrgl cigaretne ogorek v vodo. Zašumel je in ugasnil.

»Kako misliš to: prijazna? Kaj posebnega nisem opazil. Kot druge.«

»Ali ti je isto kot druge?«

Skoraj da so mu bile besede boječe. Težko je Janez pričakoval odgovora. Po presledku se je brat ustavil in ga pogledal:

»No, seveda! Isto. Kaj naj bi mi bila?«

Tiho je vprašal drugi:

»Ne misliš nanjo? Bonič bi združil podjetje.«
Začutil je, da je nerodno povedal.

Pavle je zamahnil z roko. Hotel je odgovoriti, pa se je premislil. Z dolgim korakom je brez besede nadaljeval hojo po molu. Janez se je pa naslonil na cestno svetilko in gledal za njim. Ko se je Pavle obrnil in spet približal, se je ustavil pred njim:

»Zakaj vprašuješ?«

»Tako. Mislim sem.«

Po preudarku je dejal Pavle:

»Hotel bi. Toda... ah, norost! Ničesar nočem!«

Zaslišalo se je brnenje motorja, okoli ogla je zavil čoln in pristal ob molu. Iz njega je skočila na obrežne stopnice Dana. Bila je v lahkem, belem krilu. Čez mornarski životec je bila oblekla moder suknjič s svetlimi medenimi gumbi.

»Tu smo!«

Brata sta stopila po stopnicah k vodi. Dana je bila židane volje, da je prijela oba za roke, skočila spet v čoln in ju potegnila za seboj.

Bonič, že malo plešast, obilen mož, ki se mu je trgovina čitala na obrazu, je vstal in jima ponudil roko. Devetnajstletni Žino, Danin brat, je tudi pristopil. Z Janezom se še nista poznala. Pavle je predstavil:

»Janez Košak.«

»Žino Bonič.«

»Pristaviti morate še, da je Žino največji falot v Dubrovniku,« se je smejala Dana. »Torej, Žino, zdaj se pa izkaži!«

Ni si dal dvakrat reči. Motor je zabrnal in čoln je odrinil. Žino je bil pri vodilu in pazil le na valove, ki jih je osvetljevala luč na krmi. Bonič je sedel s Pavletom na zadnjem sedežu. Zatopila sta se v poslovni pomenek.

Dana in Janez sta sedla na stransko klop. Sprva je bilo obema nerodno. Rada bi načela pogovor, a nista vedela, kje bi poprijela.

Lokrum je že zginjal na desni in odpiralo se je široko morje. Čoln je napravil ovinek na levo in plul dobra dva streljaja daleč od obale. Tedaj je Dana zaprosila:

»Pripovedujte kaj!«

»O čem?«

»Ne vem. Karkoli.«

Mesec se je pokazal. Rahla svetloba je božala valove, ki so se na robovih srebrno svetili. V njih so se zibale zvezde.

»Pripovedujte mi o vaših planinah!«

In Janez se je razgovoril. Slikal je strme snežnike, neskončna kamenita polja, raztreskane grebene, temne prepade, vrtoglave višine. Opisoval je planinski raj, risal je zelenice, z besedami je pričaral pred oči viharneke, borovce, ravšje. Orisal je očnico, ki se pozibava na visoki pečini. Pripovedoval je o silni volji, vztrajnosti in jeklenih živcih, kar mora imeti vsakdo, ki se hoče poglobiti v skrivnosti gorá. Govoril je o viharjih, plazovih in neurjih.

Dana je uživala. Čeprav ni poznala teh skritih lepot, vendar jih je slutila. Tudi Bonič je prisluhnil, le Žino je skrbel samo za motor.

Ivana Kobilčeva: Deklice pri vodnjaku.

Že zdavnaj je Žino obrnil in vozil nazaj proti Lokrumu, ko je Janez končal. Dokler ni čoln zadel v zalivu ob breg, so vsi molčali pod vtiskom njegovih besedi. Tedaj je Žino pretrgal molk:

»Lokrum!« Ko jih je videl tako tihe, se je razhudil: »Zaspanci! To naj bi bil nočni izlet?« Skočil je iz čolna in ga priklenil. Izstopili so.

Odšli so v bližnji letoviški hotel, odkoder se je slišala poskočna godba. Pavle je kmalu odšel z Dano plesat, Žino je pa našel znanca. Le Janez je obsedel pri Boniću.

»Premišljeval sem, kam bi letos odšel z družino na počitnice. Mislim v Ilidže pri Sarajevu, ali pa v vašo Kranjsko goro. Nocoj sem se odločil.«

»No — in za kam?«

»V Kranjsko goro. Vaše pripovedovanje me je nagnilo k temu.«

»Res? Me veseli. Potem se gotovo vidimo.«

»Upam. Dana je želela le v Slovenijo. Vesela bo tega.«

Pavle je objemal lahno Danino telo ko drago ptico. Veselje je igralo v njenih vročih očeh, ki jih je upirala vanj. Pavle je vedel le za zibajoče se valove godbe in njo, vso ljubko. Zdaj šele je čutil, da jo ljubi, da mu je najdražja na svetu. Prišlo je, vsejalo se mu je v srce in se razbohotilo. Trpel je in užival, iskal je v njenih črtah, kot bi hotel iz njih razbrati skrivnost njenega srca.

Nasmehnila se mu je:

»Kako me gledate?«

»Ali ne smem?«

»No, kdo vam brani?«

Desnica, ki jo je imel ovito okoli njenega pasu, mu je zatrepetala.

»Dana!«

Dahnil je besedo tako, da se je ozrla vanj z začudenim, dolgim pogledom.

»Dana, govoril bi rad z vami.«

Še vedno ga je samo gledala. Ni odgovorila. Moral je vedeti. Moral je z besedo na dan.

»Povedal bi vam rad, da ste ... lepi ...«

Položila mu je dlan na usta in odkimala. Njena roka je omahnila. Povesila je glavo. V tem se je ples z ostrim zvenkom končal.

Molče sta odšla k mizi. Dana se je premagala, ni se ji poznala zadrega, v katero jo je za trenotek spravil Pavle. Bila je živahna kot prej. Pavle je umolknil.

Predlagala je sprehod po gaju cipres. Pavle se ji je hotel pridružiti, a se je oklenila Janeza.

Mesec je risal ostre sence na belo posuta tla. Pesem morja se je mešala z godbo. Spredaj sta šla Dana in Janez, za njima Pavle z Bonićem.

»Jutri odpotujem.«

»Ali ne drevi?«

»Kako to?«

»Saj je že vendar ponedeljek.«

»Res. Pozni smo. Pri nas nismo tega vajeni.«

»Česa?«

»Da bi tako ... no ...«

»Ponočevali!« je dovršila Dana. »Samo reči si ne upate, kajne? O vi obzirnež!«

»Torej pa drevi odpotujem.«

»Da?«

»Ali boste mislili kaj name?«

Gledal jo je. Pogled je bil vdan in proseč, a vendar čudno oster in jasen. Zagledala se je v njegove zenice: že drugi? Menda ne bo začel ... Zazdelo se ji je tako zabavno, da se je zasmejala.

Smeh je vzel Janezu nado. Nič ni več rekel.

Ko so se vračali proti Dubrovniku, je ona uprla pogled v nebo.

Bonić je bil živahen. Mimogrede se je spomnil:

»Dana, nisem ti še povedal. Na letovišče pojdemo v Kranjsko goro.«

Pogledala ga je raztreseno. Ali ni takoj razumela ali je bila v duhu nekje drugje. Šele čez čas se je osvestila. Objela ga je:

»Očka, kako si dober! Zato, ker sem prosila?«

Ni hotel povedati, da je odločilo Janezovo pripovedovanje. Prikimal je. Nato je nadaljeval pogovor z bratoma.

Zakaj je bila proti njima lahko tako odkritosrčna? Pogledala ju je. Oba zastavna, mlada. Pavle bolj visok, z mehкими očmi in negovanim obrazom. Janez za spoznanje manjši, a širši, ostrih potez in odločnega pogleda. Dana je čutila nekaj tesnega in lepega pri misli na tega ali onega.

Ali ljubi? Koga? Oba?

Moj Bog, to so norosti. Pavle se bo spet zatopil v svoj posel, potem odide na počitnice. Janez odpotuje nocoj. Ne bodo se več videli. S Pavletom se bosta pozdravljala le mimogrede. Pozabijo drug na drugega.

Verovala je v to misel. Sklenila je, da se jima izogne čimbolj. Janez odide; Pavle bo skrbel le za podjetje in je ne bo imel časa iskati; sama pa ... Da, kaj pa sama?

Nič!

Saj ne ljubi nikogar, le onadva hoče obvarovati pred norostjo.

Ko se je vozil Janez skozi Hercegovino in Bosno, so kolesa udarjala ob tračnice:

»Dana, Danuška! Dana, Danuška!«

Tajnost in bolečino je zaklenil v najbolj skrito notranjost. Ni razjedala in čez mesec dni ni bila več trpka, bila je pozabljena.

Ivana Kobilčeva: Pred poroko.

II.

Dolina Planice se je prebujala iz nočnega spanja. Zeljska planotica je bila mirna. Tišino je motilo le enakomerno šumenje Nadiže, ki se je v živahnih skokih poganjala navzdol. Po pašniku je počivala raztresena goveja in kozja čreda. Tu in tam se je premeknilo živinče, da se je zbujeni glas zvonca pomešal v šum Nadiže. Sicer pa je bilo vseokrog še tiho in mirno.

V stražnični opazovalnici, ki je bila podobna golobjaku na visokih kolih, se je zdaj pa zdaj prestopil čuječi vojak. Opazoval je skozi line naokrog, ker je v tem zgodnjem jutrnjem mraku najprimernejši čas za tihotapce.

Za trenotek je motril bližnjo planinsko koč, v kateri so pravkar prižgali luč. Gotovo so vstali zgodnji planinci. Nato mu je pogled pobožal strmo, gruščnato Grlo, preletel Sračnjak, ustavil se nad ostrima vrhovoma Suhega vrha in Ciprnika. Za njima se je nebo nadahnilo z rahlo, rdeče vijoličasto barvo prve jutrnje zarje. Karavanke, ki so se kazale v preseki Planice, so se ostro ločile od neba. Strme, skalovite Ponce na levi so se celó zdaj v mraku belile. Dolgo je strmel v njihove stene in plazove. Jutri bo treba spet obhoditi vso to težko, dolgo pot od Malih Ponec do Velikih in tja do Zadnjih ter po njih čez melj v dolino. Naporna in nevarna je služba, a vendar lepa.

Zarja na vzhodu je bolj in bolj rdela. V koči je luč ugasnila, vrata so se cvileč odprla, na plano sta stopila dva planinca in se namerila proti stražnici. Prvi je bil večji, vitkejši; drugi za spoznanje manjši, a širši. Oba sta imela v rokah cepine in oprtana sta bila z lahkim nahrbtnikom. Stražnik je stopil iz opazovalnice in se spustil na trato. Tedaj sta prispela do njega.

»Stoj! Vaše listine, prosim.«

Ustavila sta se. Vojak je vzel izkaznici, ki sta mu jih ponudila, pregledal in čital:

»Pavle Košak... Janez Košak...«

Pozdravil je in jima vrnil izkaznici.

»Kam? Na Jalovec?«

»Na Jalovec, da.«

»Aha.«

Gledal ju je, kot bi hotel še kaj zvedeti ali povedati. Janez je izvlekel cigareto in mu jo ponudil. Vzel jo je in hitro vteknil v žep, ker se je pravkar pojavil na pragu stražnice široko zehajoči podčastnik.

»Bog daj!« Stopil je bliže. »Ali gospoda nameravata na Jalovec?«

Potrdila sta. Zdaj je bil Pavle na vrsti, da je ponudil cigareto. Odprl je tobačnico in jo pomolil podnaredniku.

»Izvolite!«

»O, hvala!« se je zarežal podčastnik in jih zagrabil pet. Poleg stoječi vojak je zavidno pogledal cigarete in podnaredniški zvezdi, vzdihnil in zlezl nazaj v opazovalnico.

»Kako je kaj s snegom v Ozebniku?« je povprašal Janez.

»Tako, srednje. Čez dan se malo omeči, zdajle zjutraj bo pa trd. Letos je precej skopnel.«

Še malo so pokramljali, nato sta jo brata udarila skozi Rušje proti Jalovčevemu klinu.

Janez je šel spredaj, Pavle za njim. Zrak je bil prepreden z vijoličastim mrakom. Pred njima je kipel Jalovec v strmo piramido — molčeči orjak, lep v svoji mogočnosti in nepristopnosti. Levo ob njem je zijal temni in skrivnostni Ozebnik: ostra zaseka med Travnikom in vrhom Jalovca, kot bi jo bil zarezal s sekiro. Iz njega sta se lesketala sneg in led. Razsežna in gladka šita na levi se je belila in vabila turista, naj se je loti. Njene navpične, deviško bele strmine so prehajale v meli in griže.

Okovanke obeh bratov so škrtale po grušču in njuna cepina sta trdo udarjala ob tla. Podvizala sta se, da bi bila čimprej v Ozebniku, kajti nevarna je ta poklina, kadar obsije Jalovec sonce. Tedaj popusti primrzlo kamenje v njegovi steni in zažvižga v Ozebnik. Gorje mu, kogar zadene.

Pokrajina je postajala vedno bolj divja. Tla so se enakomerno dvigala. Zaraslo pobočje sta že prešla. Zagrizla sta se v gruščnato vesino in sopeč napredovala više in više.

Pavle je imel dopust in včeraj sta se povzpela na Srednjo Ponco. Nato sta se spustila navzdol, dosegla meli, ki se razlivajo pod zajedo med Veliko in Malo Ponco. Tu sta preplezala kratko, a težko prehodno previsno steno ter šla po grebenu na Veliko Ponco. Potem sta zlezla še na zadnje Ponce in po grušču navzdol v Planico.

Poznalo se jima je danes, da sta nekam utrujena. Molčala sta oba, ker jima je hoja navkreber po rušecem se plazu prizadevala dovolj napora.

Dosegla sta prvo snežišče. Tu se je Pavle ustavil.

»Stop! Pljuč pa res nisem ukradel.«

»Pa počijva!« je soglašal Janez. »Časa bova imela potem dovolj, samo da preideva enkrat ta nesrečni, pa vendar zanimivi Ozebnik.«

Sedla sta na ploščato skalo. Janez se je zagledal v rob Jalovca, Pavle je pa lovil sapo in zrl v dolino. Na vzhodu je krvavo žarelo, da je bilo, kakor bi topil vrhove na obzorju.

Tedaj je Janez razširil roke:

»Glej, Pavle, glej!«

Strmel je navzgor proti vrhovom in obraz mu je žarel.

Konica Jalovca je zagorela kot pozlačena, sosednji Travnik si je potegnil zlato kapo do ušes. Dodobra se je zdanilo. Široka šita se je zabelila. Mojstrovka je ponudila soncu svoje krasne prsi, da so se žarki na njih naigrali in napili barv. Nato so bolj in bolj objemali vrhove, dosegli Ponce in jih s poljubom zbudili v novi dan.

Tedaj je na obzorju zaplamtelo in zagorelo, žarek jarke svetlobe je brizgnil do zenita in pokazalo se je sonce.

»Sonce, sonce!« Janez je širil roke. Kot omamljena sta se potapljala brata v nesluteno lepoto.

Prvi se je zavedel Pavle: »Janez, naprej morava! Drugače naju bo Jalovec okamnal.«

Oprtala sta se in prijela cepina. Vrtala sta v ridah navzgor, dokler nista prispela do velikanske skale, ki je delila vstop v Ozebnik v dva neenaka dela; v manjšega levega in v večjega desnega.

Mel je postajala sipka in drsljiva. Jezik snega je vodil mimo skale navzgor. Nekaj časa sta šla po njem, potem je pa bilo treba preiti na desno čez rahli pesek. Janez se je pognal prvi. Pod njim se je rušilo, ropotalo in bobnalo v dolino. Debelejše kamenje je odskakovalo in se zaganjalo navzdol. Nato se je ustavilo na snežišču. Pavle se je

Južni sneg. (Motiv ob Gradaščici. Bromov oljni tisk. Fot. Fr. Krašovec.)

zaletel za bratom. Kot bi planil v vodo. Spodnašalo ga je in valovilo, da se je ustavil na nasprotni strani v trdnem snegu mnogo niže kot Janez.

Stopila sta na led Ozebnika. Držala sta se desne strani, da bi, če bi začelo ropotati kamenje, skočila v bolt med snegom in steno, kjer bi bila bolj na varnem.

Skraja strmina ni bila tako huda, a vendar se je zdelo Pavletu dovolj.

»Ali ne bi sekala stopnic?«

Janez se je nasmejalo: »Počakaj! Pride še zanimivejše. Mislim pa, da jih ne bo treba nikjer. Saj nisi prvič v gorah.«

Navdušeno se je poganjal navzgor. Pred seboj je zasajal cepin in se ob njem vlekel kvišku. Pavle mu je le težko sledil.

V Ozebniku je bilo občutno mraz. Zato nista niti mogla niti smela počivati, ampak sta morala neutrudno gibati, da ju ni zazeblo. Vendar se je Pavletu zanohtalo. Hrepeneče je zrl navzgor, na vrh Ozebnika, kjer je sonce že obsevalo njegova

Vrata. Sneg se je na vrhu lesketal in belil ter vabil s svojim bleskom. Samo da bi bila tam gori, pa bi bilo dobro.

Prišla je huda strmina. Kakor da bi hodila po napetem trebuhu. Janez je začel sekati. Ledene iveri so štrale na vse strani in zadevale spodaj stoječega Pavleta. Stopnice so se v ključih vile navzgor. Šest na levo, šest na desno.

»Janez, zebe me.«

»Počakaj, takoj sva na vrhu.«

Res je kazalo, da Vrata niso več deset minut oddaljena, pa sta potrebovala še dobre pol ure, da sta jih dosegla.

Tam ju je obsijalo sonce in jima segrelo premrle ude. Janez je vzel fotografski aparat in fotografiral Pavleta na robu Ozebnika, ki se je kot črna skrivnost grézil v globino.

»Slika morava poslati Boničevim v Dubrovnik,« je dejal Janez. »Zanimalo jih bo.«

Pavle ga je od strani ošvrknil s pogledom, dejal pa ni nič.

Ko sta lezla po robu proti grebenu Jalovca,
se je spomnil:

»Janez, ali že veš, da so Boničevi v Kranjski
gori?«

Janez se je ustavil na ozki plošči in se ozrl
nanj: »Res?«

»Da. Pred štirimi dnevi so morali priti. Pred-
včerajšnjim sem dobil pismo.«

Pred oči se mu je pripeljala slika z Lo-
kruma. Zdrznil se je, pa je premagal nemir in
mirno dejal:

»Lahko bi mi bil prej povedal.«

»Nisem se spomnil.«

Obvladal se je, kot bi ga ne zanimalo več.

»Tukaj odloživa cepina, ker ju ne bova več
potrebovala. Na povratku ju spet vzameva.«

Zasadil je sekiro v liso kamenokreča in po-
tisnil ročaj v poklino. Prav tako Pavle. Nato sta
nadaljevala pot. Dosegla sta greben. Na levi se je
stena vrtoglavo rušila v Koritnico. Pred njima je
pa kipela navzgor, dokler ni dosegla najvišje
točke.

Molčala sta do vrha.

(Dalje prihodnjič.)

BOŽIČNO SPOZNANJE

Nocoj se Dete v jaselcah smehlja. —

Pri nas nocoj so v sobi tihi klici vstali,
kot krik pastirčkov, ki v rosó piščali
so odložili in v živ blesk neba

za šepetanjem angela strmé.

Nekje, vem, hladni veter cedre maje
in v zarje žarnem ognju tlé ograje
na poljih, ki pod Libanonom spe.

»Smejiš se, Dete! Kdaj je vate pal
smehljay ta večni, ki vse v luč odeva?
I jaz bi tople sreče rad odseva,
da bi noči krog mene obsijal.«

A Detece molči in se smehlja. —

Jaz grem v poljano. Daleč kje zasvita
žar plamenice, kjer v poljá, ovita
s srebrnim plaščem, tih korak šušlja.

Ob stezi križ slok. Bog na njem trpi ...

Ah, tod v srce si tople sreče vzamem!
Poklekнем v sneg in gorko les objamem
in mesečina v moj smehljay rosi.

Lado Truhlař.

BOŽIČ SIROTE

Zunaj sneži.

Bela je vas.

Meni tu v posteljci
mraz je, mraz.

Belim domovom božična noč
jaselec lepih je dala,
Detetu božjemu v njih povsod
s slamnico mehko postlala.

Ah, le pri meni jaselec ni!

Ah, samo jaz sem sam!

Mamica moja, povej, kje si!
Kam so dejali te, kam?

O, da bi mogel tebe nocoj,
mamica moja, objeti!
O, da pri tebi, mamica mrtva,
mogel bi se ogreti!

Zunaj sneži.

Bela je vas.

Meni pa v posteljci
mraz je, mraz.

Ljubka Šorli.

UPAJOČA PESEM

Jaz vem,
da bo jutri v vseh zêmljah
vrisknila pesem nedeljskih zvonov
ko vihar.

Svinčeno merilo je palo na dno:
prav blizu so sveti bregovi.
Pred kočami črnimi ognje prižgimo,
da bomo videli svojega brata,
ko pride nas v jutru iskat.

Trudna bledica v obrazih leži.
Ceste so prazne. Človek molči ...
Saj mora, saj mora zbuditi se
pesem nedeljskih zvonov
še to uro, to uro — — —

Vaclav Winkler.

S V I T A N I C E

Joža Likovič

Od sv. Barbare do dneva pred svetim večerom mine dvajset noči. To so skrivnostne noči, polne blaženega pričakovanja. Kmalu po polnoči zagori na vzhodu bela luč. Angeli dvignejo peroti ter gredo čakati spokorne duše. Nato se odpro nebeška vrata in zvezde se razmaknejo. Drobne svitanice se spusté iz raja; to so najmilejše zvezdice, ki naznanjajo presveto rojstvo Gospodovo.

Potovka Ana se je nenadoma prebudila. Hreščava ura je odbila pet. Medla oljenka v kotu je nemirno strepetala in osvetila s toplim plamenčkom povešene ustnice križanega Jezusa.

»Kako grdo sem zaležala milostno jutro!« je vzdihnila starka in urno natikala pražnje krilo.

»Radi grešnih kosti bi kmalu zamudila zorno mašo. Mili Jezus! Do črnih tal si se ponižal radi nevrednih duš in spremenil božjo podobo...«

Starka se je stresla in težko dehnila. Strupen hlad je ležal v izbi. Plesniva vlaga je silila izpod tal. Le ledene rože so poživljale samotni prostor; čarobno so se bleščale na nizkih okencih. Njihove čaše so bile polne mavričnega sijaja, ki je izgoreval v ognjenih, mlečnomodrih in rdečkastih iskricah.

Ana se je spoštljivo doteknila kropilčka, se pobožno prekrižala in odmeknila dver. Na pragu je zategnila težak koc do ust, mrazec val ji je zarezal po licih in čelu. Po vsem telesu jo je stresel mravljinčji hlad. Skrbno je spustila tnalce pred vrata, da ne bi udrl pederzen lisjak na gredo h kokošim.

»Peklena žival ne odneha zlepa,« je zadovoljno mrmrala in še enkrat preizkusila nerodno kljuko.

V svetli daljavi je že vabil zvon k zorni maši; njegov glas je bil čist in srebrn, brneč odmev se je dolgo zgubljal v barju... Noč je prehajala v jutrnjo jasnino. Obzorje se je že svetlikalo kakor zlat, malce zeleno kaljen obroč, ki ga je položila božja roka na zemljo. Rezko ozračje je dišalo po opaljenem brinju, bodičju, gnilem listju in kuhani smoli, ki so jo sinoči palili pastirji pod Padežem. Nad močvarami so se drobili tožni piski ptic, ki so se plašile v varnem zavetju samotarskih hrastov. Sredi pustega pašnika so se razkazovale smreke v debelih, sneženih kožuhih, ki so se čudovito lepo prilegali njihovemu prikupnemu stasu kakor najdražja in najmehkejša volna. Na parobku so čemeli nizki borovčki kakor začarani, nemi pritlikavčki v belih kapucah. Globoko v gozdu so se lomile trhle veje; včasih je skočila

preko poti požrešna lisica, rdeči strah miroljubnih zajcev.

Kolikokrat je že šla tako stara Ana slednje jutro k svitanicam! Nobene zorne maše ni zamudila; z globokim spoštovanjem in preprosto vero se je pripravljala na prihod betlehemskega Deteta. Njena duša je bila majhna in otročja, vsako leto je sprejela zgodbo o rojstvu božjem z novim, prisrčnim doživetjem. Pobožno se je pripravljala na angelsko blagovest, komaj je čakala, da so se priče zlate zorne maše. Tedaj je zaslutila kraj sebe najčistejšo Devico. Bila je srečna, nikake nadloge ni občutilo njeno revno srce.

Polagoma je spela nizdol. Za mlinom so se budili čvrstejši glasovi. Led je pokal v jaških; zmrzla zemlja se je posipala v mrtvico, ki je ostala od jesenske povodnji. Zmrzál je neprestano mršela iz lazov, srebrne nitke so se bliskale, zvijale in krčile v biserne drobce. Med brezami so kopnele srebrne pene, s katerimi je oślinil pozni mesec mrzle kamne. Medtem so se zvezde neslišno poljubile, rimska cesta je splahnela, biserne grude so se razpršile. Bela temina je legla na otrplo barje, nekje so udarili zvonovi.

Ana je za hip obstala! Nogi sta nenadoma odpovedali, neprijetna vročica jo je oblila. V dolini je zadovoljno zamukal vol; pes je jezno bevsknil v mlinu, ki je stal ob jezu ves črn in mrk, kakor da se ne méni za prelestno adventno jutro. Starka Ana je poskusila prisluhnuti, toda kri je močno bila ob njene senci. Popravila je koc in se trudila dalje. Z grmičevja se je začel posipati sneg in pršel na ledeno cesto kakor moknat prah. Za zasneženim poljem so se zabliskale redke, rumene luči. Od vrhniške strani se je prikradlo nežno prizvanjanje. Tam so se že priče svitanice.

Starko je navdal občutek smrtne trudnosti, pešala je. »Saj bom še tebi v nadlego — dobri Jezus!« se je bridko obtoževala in se križala. Vsa zmedena se je stisnila med pritlikave smrečice. Postalo ji je težko; nikdo ji ni mogel pomagati sredi samotne ceste...

Ana je bila stara potovka, poštena žena. Sama se je morala pehati za borni kruhek. Moža ji je ubilo v liških šumah. Dva sinova trohnita v ruski zemlji, ki rdeče cvete. Vojna vihra ju je odtrgala od domačega praga. Tako je osamela. Koliko poti je napravila sleherni dan, koliko klancev je prebredla s svojim vozičkom! Dolga leta je zvesto in vztrajno oskrbovala Pristavo in Kočenijo z novicami, pošto, časniki, belim kruhom in redkimi potrebščinami, ki so jih imeli le v sosednji vasi ob veliki cesti. Njeno življenje se

G O S P A D E L U J E J O

Mara Husova

Ivana Kobilčeva: Ciganka.

je končavalo kakor skromna zgodba brez prijetnih zanimivosti. Vendar se je vedno zadovoljno smehljala in marsikoga potolažila s preprosto besedo. Njen obraz se je bil nagubal kakor rumenkastordeča kožica uležanega jabolka pred sv. Miklavžem. Kdo ne pozna teh prikupnih obrazov naših stark, neka dobrohotna miloba seva iz njih, lahko jim potožiš svoje reve.

Sredi tihotne zimske prirode je medlela potovka Ana, nikdo ji ni mogel pomoči v težavi. Prijetna srbečica ji je zasolzila trudne oči, kakor negodnemu otroku, kadar ga premaga zaspanec. Ni čutila premrlih rok in onemoglega telesa, ki se je sesedlo brez moči. Srce se ji je začelo loviti za slabotnimi dihi. Ani se je zazdelo, da je prišel sam Jezus, bel in mlad. Milo se je smehljaj in jo vabil. Za njim so se vrstili angeli z velikimi, prijaznimi očmi; njihove srebrne peroti so se stikale kakor goste lilije. Starki je postalo toplo in sladko, svetel mrak jo je objel.

V poznem jutru so našli okoliški pastirji, ki so šli nabirat mah za jaselece, potovko Ano mrtvo. Droben smehljaj, ki je razodeval vso blaženost in mir, je ležal na njenih belih ustnicah, kristalne snežinke so se blestele na sklenjenih rokah.

Stara potovka Ana se je preselila med večne svitanice.

Gosta, siva megla je visela nad mestom. Zrak je bil težek in negiben. Ljudje so se zapirali v svoje domove pred široko žalostjo, ki je bila razlita vsepovsod. Po ulicah so hodili samo tisti, ki so morali in ki niso imeli strehe in tople peči. Njih sivi obrazi so se čudovito strinjali z žalostno naravo.

Tisti dan je bil četrtek, pred prazniki. Pri ugledni rodbini je bil takrat sprejemni dan. Njihova velika hiša z lepim, modernim pročeljem in visokimi okni je strmo silila v gosto meglo, kakor da jo hoče s svojim stolpičem predreti.

Za čipkastimi zavesami v prvem nadstropju so gorele vse luči, čeprav je bilo šele popoldne. Sence odličnih, nalepotičenih žensk in plešastih moških glav so se počasi premikale po zavesah. Vse sama odlična družba, vse same visoke glave.

Prostorna sobana diha vonj poletnih rož. Duh sveže kave in čaja se je mešal z njim in ustvarjal v tej lepi sobi pravo gosposko domačo ubranost.

Gospa, kraljica domačega ognjišča, prijazno vabi in nudi svoje goste z nasmehom, ki je bolj sladak kakor njene sladčice, ki leže nagrmdene na kristalnih podstavkih. Po mizicah je vse polno dragocenih, nepotrebnih dobrot.

Gospod se ponosno sprehaja po sobi in kramlja z vsemi. Njegova lepa črna obleka, dasi malo tesna čez pas, je še vedno prav dostojna.

Vrata se neprestano odpirajo za nove goste. Po salonu se vije lahak, prijeten pogovor opravljanja, kakor šum vetra v listnatem drevju.

A gospa, vsa v židi in čipkah, tako da se komaj vidi iz njih, toži najbližji sosedi svoje križe.

»Pomislite, gospa! Neprestano prihajajo z vsakovrstnimi prošnjami razni ljudje. Ta za službo, oni za podporo, ta za obleko, oni za protekcijo. — Oh, težko je delati za narod!«

»Kdo te pa sili?« jo pikro vpraša mož.

A ona ga samo dostojanstveno pogleda.

»Da, tako je, če se človek žrtvuje,« ji priliznjeno pritrdi priletna gospa z učenimi naočniki.

»Da,« je brezizrazno pritrdil njen tolsti soprog.

»Toda, gospa, zato uživajte tudi ugled in javno, tako rekoč narodno hvalo. Časopisje postavlja vaše ime zmerom na prvo mesto.«

»Seveda, tako je,« pritrdi vsa družba; a ne brez zavisti, ki se je krila v drobnih gubicah okoli oči.

»In koliko je dela s temi zabavami in vesellicami v dobrodelne namene! Kar raztrgam se, ko je pred vrati kakšna taka prireditev.«

»Kdo te pa sili?« se spet oglasi njen mož s širokega sedeža. A gospa je vsa sijala v svoji tožbi in sploh ni slišala modrosti svojega moža.

Na stopnicah se zaslišijo drobni koraki.

»Oh, bo spet kdo,« reče gospa in hiti ven.

»Dober dan, dober dan! No, kaj pa bo novega?« je vprašala visoka gospa z negibnim obrazom žensko srednjih let, ki je stala pri vratih z dvema otrokoma.

»Gospa! Premilostljiva dobrotnica!« je trepetal ponižni glas iz drhtečih ust. »Pet otrok imam in bolnega moža; ta dva sta najstarejša. Božič se bliža, bosí so, vsi hudo trpimo. — Pomagajte! — Usmilite se!«

Ženska je dvignila glavo in uprla od trpljenja motni pogled naravnost na vso židano gospo. Mokra ruta ji je zdrsnila z glave in odkrila blede, še lepo čelo, čez in čez drobno izbrazdano od skrbi in težav. Ko ne bi bilo pod njim tistih rjavih, na smrt trudnih oči in globokih, bolnih črt okrog usten, ki jih je življenje s silo vdolblo v obraz, bi bil tisti obraz še prav lep in mlad.

Otroka sta stala ob strani in začudena gledala bogate, zlate okvire dragocenih slik. Iz njunih mokrih oblek je kapalo na svetla tla in pri fantkovih nogah se je že začela nabirati luža, katero je njegova sestra s skrbjo in strahom opazovala.

»Pokleknite, otroci! Prosite, prav lepo prosite premilostno gospo, da vam Božiček prinese čevlje.«

Fantiček pogleda najprej svoje noge, na katerih so v kosih viseli ostanki prevelikih čevljev, in na svoj temnordeči palec, ki je uporno kukal ven. Njegov začuden pogled se ustavi na tej točki in otrokova duša ugasne v njem. Mlado čelo se nabere v uporne, dolge gube, usta se krčevito stisnejo, plaha ročica poišče materino krilo in stisne vanj svoj obraz, da ne bi zajokal.

Sedemletna deklica z bolnimi rožami na bledem obrazu uboga molčé in resno.

Poklekne na tla tako hitro, da so se slišali udarci koščenih, golih kolenc na trdi pod. Močno stisne drobne, slabe prstke in jih povzdigne proti visoki gospe.

»Prosim najlepše, milostna gospa, za brate in in ateka.«

»Oh, saj ni bilo treba, saj ni treba!« reče suho milostljiva gospa.

»No, kako se pa pišete? — Seveda, saj razumem. Revščina, kamor se ozreš. Da, da, bom že predlagala na seji. Potem pa, kakor reši odbor. Ni Bog ve kaj v blagajni: Ker vidite, vse je potrebno, na vse kraje daj... No, saj pravim, da bomo videle na seji... Če ne bo za vse, bo vsaj za nekatere. — Hm — čevlje, da, to je ravno

Ivana Kobilčeva: Indijec.

najdražje. Ali kakšna majica se bo že še dala odriniti.«

»Za vse sem vam že vnaprej hvaležna,« reče ubito premražena ženska.

»Kaj hočete, saj bi vsem radi pomagali. Toda od kje naj vzamemo. Na vse kraje daj, samo daj!«

Za ženinim hrbtom so se odprla vrata in vstopila je služkinja s polno posodo raznih sladčic. Veliki pladnji so bili obloženi s svežim pecivom. Za njo je vstopila druga z dišečo kavo; debela smetana se je zlivala čez rob. Nejevoljno je sunila dekletce, ki ji je bilo na poti.

Otroške oči se široko odpró in nozdrvi zadrhté od blaženega pričakovanja. Vrata v salon se tiho odmaknejo in gospod migne svoji ženi. Gospa pohiti in za njo izginejo dekleta v belih predpasnikih z rajskimi dobrotami na rokah kakor bežni angeli v snu. V prednji sobi je ostal samo še nad vse zapeljivi duh, od katerega so trepetale otroške nosnice.

V bolnem razočaranju so se stisnile fantkove oči in iztisnile dve drobni, svetli solzi. Dekletcu so zatrepetala usteca za jok, toda z veliko silo ga je zatrla in pogoltnila ter se trdno oprijela materinega krila.

Obisk je bil končan.

Na hodniku jih je še enkrat omamil vonj iz bogate kuhinje.

Ženska je s silo vlekla lačna otroka za seboj.

»Ne glejta tja, otroka moja, to ni za vaju!«

»Potico so nesli!« je zajokal fantek na ves glas.

»Njihova potica je grenka za naša usta,« je odgovorila žalostna mati svojim mislim.

»O, ne, saj sem videl, da je bila vsa bela od sladkorja!« je trdil uporno otrok.

»Ljubi otroci, nismo trkali na prava vrata.« Otroka sta resno prikimala, kakor da popolnoma razumeta materino misel. Obrazka sta se zresnila, oči so postale globoke in napolnile so se do vrha s tisto težko bridkostjo, skozi katero nista nikdar videla svojih mladih let.

Gospa je delila svojim gostom preokusno jed.

»Ah, vidite, kako je; nikdar ni miru.«

»Da, težko se je udejstvovati socialno!«

Služkinja je dala znamenje svoji gospodinji. Ta hitro vstopi v stransko sobo.

Koščat in visok mlad človek je stal tam pri drobni mizici. Če bi položil nanjo svojo silovito desnico, bi se mizica sesedla pod njo.

Toda mizica je stala mirno na svojem mestu in on tudi, prav zares, ni vedel, kam naj dene svoje silne roke. Nerodno se je poklonil pred židano visokostjo. Široka pleča so se komaj zgenila; tako malo so bila vajena poklonov. Kri ga je pekla pod očmi in šumela v ušesih; tako malo je bil vajen prositi.

»Brez dela sem!« so kričale tiste silne roke in ponosna, široka pleča. Toda jezik se še ni bil zgenil.

Zato pa je gospa sama začela.

»Za delo ste prišli prosit. Za službo, kajne?«

»Da,« je dehnil hrust.

»Brez dela ste, kajne?«

»Tako je, gospa...«

»In bi radi, da vam kaj preskrbimo?!«

»Za to vas najlepše prosim, dobra gospa,« se je težko odtajal težakov jezik.

»Ah da, saj vem, slabi časi, težko je, težko. Delo se ne dobi. Delavci so zelo razvajeni.«

»Toda, gospa?!«

»Da, da, saj vas razumem, gospodarska kriza.«

Dobrodušni hrust jo je gledal z otročjimi, začudenimi očmi.

»Bomo že videli; bom prosila moža, da pogleda, če bi se kaj primernega dobilo.«

»Za vsako delo primem, gospa. Nisem prav nič izbirčen.«

»Toda takoj ne morem, saj veste, na vse konce in kraje hkrati! Oglasite se spet za štiri-

najst dni, za mesec dni, se bo morebiti kaj dobilo. Do takrat pa le pokonci glavo. Vidite, saj vam obljubljam svojo pomoč.«

Dobrodušne, pametne oči so zatrepetale, okrog ust je zaigralo nekaj kakor posmeh, ki je veljal sebi in njej.

»Razumem, gospa. In zbogom!« je odsekal hrust in naglo izginil skozi vrata, da se je gospa začudila prožnosti tega močnega telesa. S tremi koraki je bil zunaj.

»Oh, hvala Bogu!« se je globoko oddahnil. Že je bil mislil, da bi izlil pred to ljudsko dobrotnico vse svoje križe in težave, potožil ji vse gorje in skrbi. »Oh, hvala Bogu!«

Tako dobro se mu je zdelo, da ni oskrnil svojega svetišča pred ravnodušnimi očmi. V tistem trenutku je pomislil na domačo vas, mirno spečo pod snegom. Pod gorami, na strmi rebri, visi njih revna hiša, kakor lastovičje gnezdo, prav tako zapuščena, odkar je šel po svetu. Tiho hrepenenje se je porajalo v njegovem srcu in iz hipa v hip je vse bolj raslo in se širilo.

Da, v njegovi vasi ni visokih hiš ne gospode, ki z belimi rokami deli grenko miloščino. Toda tam te vsak prav rad povabi k skledi in ti dá prostora na seniku. Brez prošenj in hval. A za pošteno delo si enak član družine. Zamišljeno se je ozrl v visoka, svetla okna in grenkost se je razlila po njegovem srcu.

»Kako so rekli? Še štirinajst dni, še mesec dni naj čaka. In potem morda...«

A za ta čas se utegne za zmerom umekniti zlu. Za mesec dni. — Takrat bo dosti dela v domačem kraju! — Pogled mu je pal na dolgo belo cesto, ki se je vila iz mesta. Spoznal je njo, ki ga je bila zapeljala, a ga zdaj spet kliče nazaj. Potrebna je bila tista grenka čaša, ki jo je pravkar izpil. Ona mu je odprla oči, da vidi in spozna, kam pelje njegova pot. Noge so se sprožile same od sebe, ker jim je hrepenenje dalo krila. Z dolgimi koraki je meril pot proti domači vasi.

*

Gostje so zapuščali prijazni dom. Gospod se je udobno zleknil po divanu in vzdihnil: »No, hvala Bogu, da je končano!« Potem si je prižgal cigareto in vzel v roke zadnji časopis. Gospa je šla pogledati v kuhinjo in je videla, da so se kifeljci zažgali. Vsa jezna je priletela k možu.

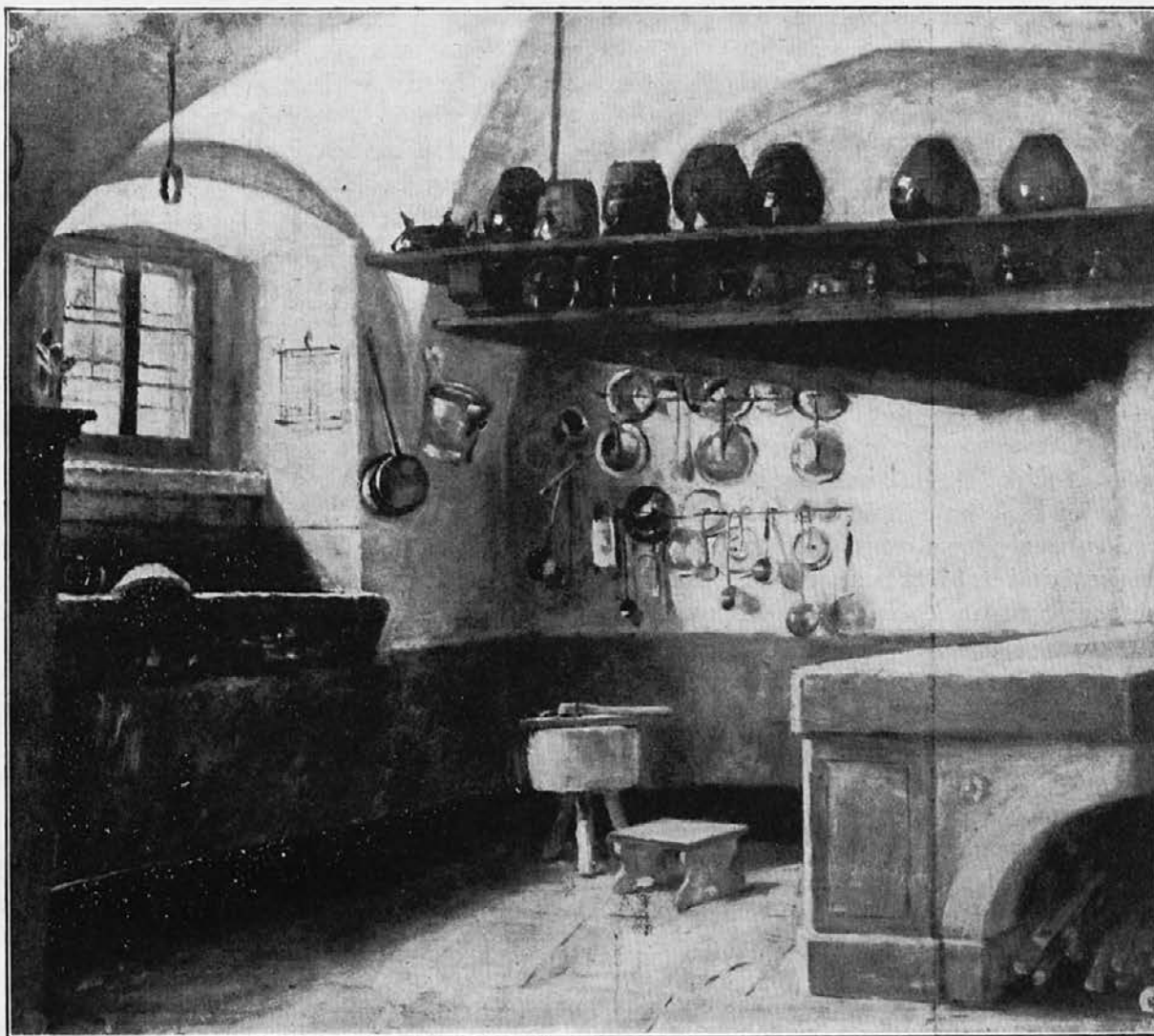
»To Micko bom takoj odpustila, samo škodo mi dela.«

»Kaj pa je spet?«

»Kifeljce je zažgala, neroda.«

»Pa si jo prej tako hvalila?«

»Prej že, toda zdaj je nič več ne trpim, da veš.«

Ivana Kobilčeva: Stara notranjska kuhinja.

»Kakor hočeš,« zmigne ravnodušno z rameni mož, obleče suknjo in gre. V takih trenutkih ni bil rad doma.

Še se je hudovala gospa, ko je po stopnicah prišel zakesneli gost. Bil je dolg fant, iz samih kit in kosti zgrajen, v prekratkih hlačah, ki so bile zdolaj že dobro načete. Pretesen suknjič je ovijal mlada pleča v polnem razvoju, ki so s svojimi močnimi kostmi silila v širino.

»Klanjam se, milostljiva gospa!«

»Oh, kar naprej, kar noter, mladi gospod,« je zagostolela gospa, na kifeljce je kar v hipu pozabila.

»No, kako je kaj, gospod študent? Kaj je novega? Ah, da, za božično podporo ste prišli. Saj vem, večna stiska in potreba. Bomo že gledali. Se bo že kaj dobilo.«

»Najlepše vas prosim, milostljiva.«

»Tudi prošnjo ste prinesli? Kar prav, jo bom nesla na sejo.«

»Vaša beseda je mogočna priprošnja, gospa.«

»Ni tako, ni tako! Toda napela bom vse sile, da vam kaj izvojujem. Sedite, prosim, kar sedite!« je hitela prijazna gospa. »Tončka! Prinesite še malo kave!« je zaklicala v kuhinjo.

Tončka v belem predpasniku je kmalu prinesla naročeno kavo. Toda ta pijača ni nič več tako lepo dišala, kakor malo prej ona, in smetana se ni zlivala čez rob.

Če je gospa potrebovala služkinjo, je zdaj ni klicala samo z mihi in pogledi kakor prej, ampak glasno, po imenu, prav po domače.

»Kako pa vam gre z izpiti?«

»O hvala, še precej dobro,« odvrne študent.

»Me veseli, me veseli!« To veselje je bilo tako hrupno in tako malo pristno, da je fanta obšla neprijetna tesnoba.

»Tudi v liste včasih kaj napišete, kakor pravijo.«

»Samo včasih,« prikima sramežljivo študent.

»Oh, me pa res veseli! Naša sveta dolžnost je, da take mlade talente podpiramo in jih tako rekoč

odkrivamo. Strašno bomo veseli, če nas o praznikih kaj obiščete. Pripeljite s seboj še kakšnega prijatelja. Jaz tako rada malo pokramljam s tako mlado in učeno gospodo, ker je sicer tako dolg čas.« Gospa prav široko zazeha.

»Oh, gospa!« zajecija fant v vidni zadregi.

»Nič se ne branite, mladi gospod; tako je!« reče veselo gospa in porine pred fanta poln krožnik peciva. »Vzemite, prigriznite, saj tako niso nič posebnega. So se namreč malo preveč zapekli. Kaj hočete, ko pa človek ne more biti povsod hkrati. A še posebno, če se človek udejstvuje v javnem življenju.«

»Oh, prav izvrstni so,« je z muko izdaval študent ter se globoko nagnil nad svojo skodelico, da so mu bujni lasje pokrili čelo do nosa. Njegovi dolgi prsti so nervozno drobili bele kruhke s hitrimi, sunkovitimi gibi, kakor da jih prebada. Izza čopa črnih, gostih las so žarele globoke, razočarane oči.

»No, zdaj pa mi povejte kaj iz svojega vselega dijaškega življenja.«

»Veselega?« Ta beseda je zbudila kot trn. Toda premagal se je in prav živahno pripovedoval neko izmišljeno zgodbo. Gospa se je imenitno zabavala.

Proti vili je po širokem pločniku trudno korakal mlad možki. Njegova poletna tenka suknja, vsa premočena, se je tesno oprijemala preširokih ramen in njeni škrici, polni mokrote, so trudno pleskali okoli močnih nog. Rokavi, ozki in kratki, prav močno obdrgnjeni na lahteh, so odkrivali dve plemeniti, zmožni roki, ki sta mrtvo viseli ob koščatem telesu. Na počrnelim, ostrem obrazu so udarile redke večerje svoj pečat. Glodajoče misli so razrile mlado čelo. Noge so se ustavljale same po sebi in se upirale kakor da komaj čakajo, da se v diru obrnejo. Samo glava z gornjim delom telesa je silila uporno naprej.

»Grem, prosit grem... Zakaj mi je tako prekletost težko? Zakaj ne bi šel? Toliko drugih je že šlo pred mano. Nekaj jih živi od tega. Če pade stotak, bo za nekaj dni dobrih kosil, če pade kaj več, bo nemara za suknjo. Mraz bo kmalu, preko noči lahko pride.«

»Nemara za suknjo,« se oglasi porogljiv glas prav na dnu njegove duše.

»I seveda, nemara,« se je ujezil razum.

»Ali sem rojen bogataš? Ali nisem samo kmet?«

»Seveda si kmet; toda zrasel si na paši v svobodi, ki je enake ni okusil nikoli noben knez.«

»Da, in tisto sirovost sem tudi prinesel s seboj.«

»Si; in zraven čisto duša in kleno zdravje.«

»Zdravje, to zdravje hoče kruha.«

»Tudi sposobne roke si prinesel s seboj.«

Senca zadrege je šla preko oči.

»Nisem mislil na to.«

»Vsako delo je čast, tudi za učenjaka.«

»Potreben sem in grem po miloščino.«

»Pa se boš klanjal, roke poljubljal, pel hvalo in zahvalo z grenkobo na jeziku in tihim prezirrom v srcu. Nikoli ne boš svoj, nikoli samo Bogu in sebi hvaležen za uspeh. Radost tvojih uspehov bo zastrupljena z drugo, nepotrebno, malo koristno pomočjo.« Tako je govoril v njem ponos, tisti močni občutek zdravih natur.

»Ponižno boš lazil okoli njih in veselo jim mahal, kakor vdan pes z repom svojemu gospodarju.«

»Ponižnost je čednost...«

»To ni ponižnost, to je ponižanje slabotnih, drobnih dušic. One so ustvarjene, da jim drugi prežvečijo hrano. Zato jim žvečijo pač to, kar je njim všeč. Za svoj trud jih vodijo in tepó. A oni gredó slepo pod bičem, kamorkoli zapove hranitelj.«

»Toda vsaj lačen ne bom!«

»Tudi svoboden ne boš, fant moj! Tvoje zlato kraljestvo bo okovala ozkosrčna družba povprečnih ljudi. Ti ne boš več kralj v svoji revščini, reva brez svojih sanj in misli. Še si kralj! Še nekaj korakov in ne boš več.«

»Ah, Bog, kako mi je težko,« je dehnil mladi človek in z mokrim rokavom obrisal potno čelo.

»Rad bi vedel, zakaj moram biti vprav jaz tisti popotni človek?«

»Ker te je Bog takega dal, moj ljubi.«

»Toda jaz ne morem vzdržati te borbe.«

»Vzdržal jo boš!«

»Kako, o Bog...«

»Samo, če hočeš, če resnično hočeš. Moči imaš dovolj, s široko dlanjo ti je bila dana.«

»Nazaj! Ker samo še korak in bo prepozno.«

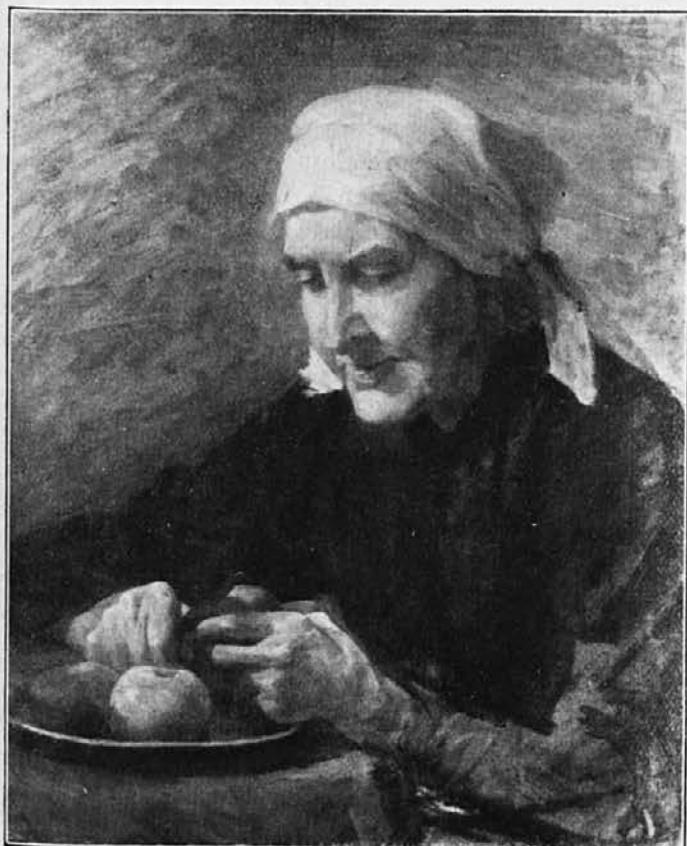
»Ne morem.«

»Ne? Večno te bodo pekle drobtine, ki si jih prejel s preobložene mize. Grižljaji njih dobrot te bodo davili v grlu, ko boš spoznal njih grenkost.«

»Oh, Bog, moj Bog, nikdar ne bi mislil, da je takale pot tako strašno težka,« je spet šepnil človek in se znova obrisal.

Tako se je boril sam s seboj Lojze Podgornik, študent, ki je pristradal že do sedmega semestra.

Glej, glej! Kdo pa se je zapodil po cesti iz visoke hiše? Ali ni to sloka postava prijatelja Jožeta, nekaj let mlajšega od njega? — Torej tudi on je šel tja! Jože iz uradniške hiše, pesnik in filozof. Mlajši je, laže mu je bilo iti.

Ivana Kobilčeva: Naša Neža.

Pesnik Jože pa je korakal po cesti z žalostno povešeno glavo. V ušesih so mu brnele še vse tiste sladkobne besede: Umetnost, književnost, ustvarjanje, življenje, narod, mladi talenti; če se bo dalo kaj odriniti — itd. Tisti neprijetni občutek in tesnoba so se šele zdaj dali spoznati v pravi obliki. To je bil občutek sramu, pomešan s trpkim ponižanjem. Obraz mu je gorel v rdečici in najrajši bi se na glas zjokal. »Kaj mi je tega treba!« je vzdihnil mehki Jože na ves glas. Z vero in upanjem je šel tja. Zdaj so se mu oči odprle. Eno spoznanje več!

»Nič vesel se mi ne zdi prijatelj Jože. Ah, če je potem še tako hudo, ne pojdem po tvojih stopinjah, moj ubogi Jože,« se je naglo odločil Lojze. Ta sklep je zbudil v njem tako viharno veselje, da mu je hotelo prebiti prsi in bi najrajši na ves glas zavriskal. In ko se je zaletel ob prijatelja, bi ga bil skoraj podrl od veselja.

»In si bil tam, Jože?« se je široko smejal vanj s svojimi belimi zobmi, s tako srečnim obrazom, da se je siromak filozof ves preplašil.

Precej časa je bilo treba, da sta se razumela.

»Tudi ti si bil namenjen tja?«

»Namenjen, da, toda pot mi je bila tako težka, kakor da grem na vislice. A ko sem zagledal tebe, kako klavrno zapuščaš tisto hišo, sem se umeknil.

Hvala Bogu. Hude skušnjave so bile. Najbolj mi je šlo za suktnjo. Ta plašč nosim že tri leta, in ko mi ga je dal prijatelj, ni bil več nov. Ti pa si me rešil skušnjave. Zahvaljen, moj dragi.«

In koščeni Lojze je pograbil čez dolgi pas svojega mučeniškega prijatelja ter se z njim vrtel po blatni cesti.

»Ti si ljubljenec dobrih bogov. Oni so te obvarovali skušnjave.«

»Pusti, Jože, svojo visoko modrost! Glej, zemlja je trda pod najinimi nogami. Ti si se gotovo navlekel dobre kavice s smetano in maslenim kruhom. Toliko si vsaj zaslužil. Toda jaz sem še tešč. Pojdiva v ljudsko kuhinjo; tam imam še nekaj kredita. Po vsem tem, kar se je zdaj godilo z mano, si moram malo privezati dušo. Pri moji veri, da se do zdaj še nisem poznal.«

Zagrabil ga je pod pazduho in zavila sta v mračno, stransko ulico.

»Ali boš šel še tja?«

»Bog me obvaruj; s takim namenom že ne.«

»Vidiš, to je moška beseda. Čez zimo nama bo malo trda. Toda na pomlad se bo že dobilo kako delo, karkoli. Vse bo še dobro na tem lepem svetu. Pomagajmo si sami. Boljši je kos črnega, zasluženega kruha kot priberačene sladčice! Jože, pogum! Dela hočemo mi zdravi, ne delovanja skope ničemurnosti!«

Njuni koraki so bili veseli in prožni, Lojzova suktnja je udarjala veselo koračnico po njegovih koščeni bedrih.

Prazniki so pred vrati in za njimi veseli pustni čas. Velike dvorane bodo na stežaj odprle široka vrata zabavam in plesu. Morje svetlobe bo plavilo dragocene obleke in belo polt. Mize se bodo šibile pod nepotrebnimi, dragimi dobrotami. Vino bo teklo. Pari bodo plesali, godci škripali do jutra.

Vse za blagor trpečega naroda, ki hoče dela in ga je sram miloščine.

KJE SMO S CERKVENIM SLIKARSTVOM

France Stelè

Uvod.

Kljub velikemu napredku in bohotnemu razmahu vseh sodobnih kulturnih panog in prav posebej še umetnosti v drugi polovici XIX. in na začetku XX. stoletja je med Slovenci kljub temu še tudi danes cerkvena umetnost na prvem mestu narodnega zanimanja; vprašanje njenega napredka ali propadanja je za nas važno kulturno vprašanje.

Slikarstvo je bilo že od nekdanj najbolj poljudna likovna umetnostna stroka pri Slovencih in je to ostalo tudi v najnovejši dobi, medtem ko se kiparstvo in stavbarstvo zastoj prizadevata za tako ali vsaj podobno splošno zanimanje. Vendar pa mora več opazovavec s strahom opazovati in priznati, da tudi naše razmerje do slikarske umetnosti ni več pristno, prvotno in čisto, kakor bi bilo potrebno za resničen napredek vsake kulturne stroke. Tudi v našem razmerju do slikarstva sta se v devetnajstem stoletju umetnost in življenje na usodno škodo obeh razšla in živimo v znamenju usodno žalostnega nesporazuma o umetnostno vrednem in pristnem, čeprav bi bilo po našem mnenju, ako gledamo na sodobne razmere, lahko bistveno drugače.

Domišljamo si tako, pa teorija, kakor vidimo, se ne sklada vselej z resničnim življenjem. Mislili bi, da bo naša umetnost, ki je dosegla, ako jo gledamo s stališča narodne kulture, velikanski napredek, združila v skladno enoto vsa svoja prizadevanja, posebno cerkvena in svetna, kakor je to uspelo pod mnogo neugodnejšimi pogoji v baroku. Takrat sta obstojali dve bistveno si tuji kulturi, gosposka in ljudska, ki sta se točno izražali tudi v umetnosti. Cerkev, ki je služila vsem slojem, je srečno premoščala neprestopni prepad med njima in v svoji umetnosti spojila vso umetnost dobe v skladno, v nešteto pojavih, stopnjah in odtenkih se izražajočo celoto. Ker je od konca XVIII. stoletja naprej gosposka plast, ki je bila v primeri s pokrajinsko, ali še bolje podeželsko plastjo mednarodna, pri nas izločena in ker se kulturne razlike posameznih družabnih plasti od tedaj vedno bolj zabrisujejo, bi mislili, da se bo to izražalo tudi v enotnosti umetnostne kulture. Vse kulturno dejanje se namreč vsaj dozdevno vrši v okviru narodne enotnosti, katero smatramo za osnovno važno za kulturno življenje naroda in njegov napredek. Dejstva pa nam kažejo prav na umetnostnem polju, da ta enota umetnostne kulture še dolgo ni tako organsko zgrajena, kakor je

bila njena prednica, ki je slonela na smotrni razdelitvi vlog med različne sloje družbe. S tem pa prejšnji dobi nikakor ne mislimo pripisovati kakšne družabne prednosti pred našo, ampak samo podčrtati, kje je pomanjkljivost sedanje, v osnovah po našem mnenju pravičnejše in naravnejše družabne oblike.

Tu hočemo predvsem ugotoviti neuravnovesenost naše kulture, ugotoviti torej neko današnje neidealno stanje, ker upamo, da bo spoznanje zla že samo vodilo polagoma k zboljšanju. Zavedati se moramo vsi, tisti, ki kulturo ustvarjajo, in tisti, ki jo uživajo, da sta danes pri nas kultura in umetnost kljub gornji ugotovitvi prvič v naši zgodovini res narodni, iz naroda in zanj prikrojeni; vsi znanstveniki in vsi umetniki vam bodo brez pomišljanja izjavili, da jih vodi to in ne drugačno stremljenje — samo da sta umetnost in kultura nekam zunaj tega naroda, njemu nekam tuji, vsiljivki, za kateri narod ne ve, ali naj se ju sramuje ali naj ju le prizna za vsaj postransko svoji. Vsi sloji brez izjeme stojijo kulturi in umetnosti nekam tuje nasproti, kar je tembolj čudno, ker nas kulturno zgodovinska skušnja uči, da nekdanj v neugodnejših razmerah ni bilo tako, posebno pa ne v dobi naše gotike in baroka. V obeh dobah je pač občutna razlika med vodilnimi umetniki in »gosposko« umetnostjo na eni in poljudno, podeželsko na drugi strani; ni pa tiste za današnji čas bistvene razlike v kakovosti ene in druge umetnosti in se o vseh umetnostnih pojavih onih dob lahko reče, da so izraz enotne umetnostne volje, ki ne razlikuje med malimi in velikimi nalogami. Takratni organično snujoči kulturi namreč ni manjkalo nobenega organa, ki je za tako organično poslovanje potreben, najmanj pa organa zanesljive sodbe o tem, kaj je umetnost in kje se njena vrednost neha.

Zavedati se namreč moramo, da danes ne gre za propad umetnosti kot take, ampak za propad obrti in rokodelstva, ki sta v vseh časih in v vseh slojih podlaga umetnosti, deblo, na katerem se edino more zanesljivo razviti cvet umetnine, naj bo že preprosta ali izpiljena. Prepad, ki danes zija med umetnostjo in obrtjo, je tisto, kar našo likovno kulturo tako žalostno loči od prejšnjih dob. V vsem družabnem ustroju je bila namreč takrat zagotovljena kakovost vsakega dela, naj je bilo skromno obrtniško ali umetniško. V cehovski organizaciji in njenih predpravicah je bila dana gotovost, da delo vsaj obrtniško ne bo ostalo pod neko najnižjo mero, ki je še vedno nadkriljevala srednjo mero današnjih obrtniških del. Tako je obstojal neki nepristranski činitelj, ki je ocenje-

val že sposobnost za kako delo ter že naprej onemogočal izrodke skrajne nesposobnosti. Ta činitelj pa je od konca XVIII. stoletja sèm izločen iz življenja in nadomeščen z osebno, posamično kritiko, strokovno šolo, kateri je pa pogosto neka splošna izobrazba več od strokovne, in večinoma zelo skromno vajeniško izobrazbo. V tem ko je obrtniški poklic še nekam organiziran in do neke skromne mere še vendarle nadzira izobrazbo svojega naraščaja, je umetniški poklic svoboden in razen za tiste, ki so se prostovoljno podvrgli vzgoji na kaki šoli, sploh ni nikakega splošno veljavnega (objektivnega) merila za njih sposobnost ali nesposobnost, vrednost ali nevrednost. Odločujoči činitelj (kriterij) za to, kaj je umetnik, je tako prenesen na osebno zavest sposobnosti ali poklica; odločujoči činitelj za to, kaj je umetnina (umetniška kvaliteta), pa na osebno, posamično presojo gledalca in je odvisen od tega, kolikor se gledavec sploh more dovolj vživeti v delo in ga pravilno presoditi. To vživetje je namreč skrajno nezanesljiv činitelj, razen tega pa je redkokdaj mogoče vživeti se res nepristransko, ker se stavi na pot nešteto predsodkov, priučenih pravil, slabo prebavljenih podobnosti in nesporazumljenj. Razvili smo se končno do tega, da živimo v svojem razmerju do umetnosti in nje presojanja v neskončni mreži nesporazumov. Mi danes bistro ločimo umetnost in obrt, tenko občutimo razliko med visoko in nizko umetnostjo in natančno znamo opredeliti največje skrivnosti umetniškega ustvarjanja, le eno nam ni dano, da bi zajeli to umetnost in jo uživali v javnem in zasebnem življenju. Naša stanovanja in naša zbirališča jasno pričajo, da smo od umetnosti tako daleč kakor še nikdar. Naši predniki v prejšnjih stoletjih pa niti niso vpraševali, kje je prav meja med umetnostjo in obrtjo, a so kljub temu imeli neprimerno več umetnosti v svojih stanovanjih, cerkvah in zbirališčih kakor pa mi. Tudi ne vem, ali so takrat mnogo razmišljali o tem, kaj je umetniški okus in kateri okus je merodajen ali pravi. Mi pa, kar nas je takozvanih izobražencev, se neprestano skrivamo za neki »ljudski« okus, kakor da smo se svojemu popolnoma odrekli. Če naj pa ljudski okus opredelimo, se takoj izkaže, da nam je bil samo pretveza, s katero smo se izognili priznanju lastne barve. In ta ljudski okus, ki nam je tako nedotekljiv, kadar se skrivamo zanj, se nam pri podrobnem pogledu odkrije kot popolnoma izprevržen čut, ki se odzove z glasnim ugovorom samo tedaj, kadar zagleda kaj nenavadnega. Mi pravimo sicer »ljudski« okus, pa bi morali bolj pravilno reči okus sodobnega izobraženstva, posebno polizobraženstva.

Kratko povedano torej: otopél je naš okus, nastal je razkol med umetnostjo in obrtjo, v umetnostni stroki pa ne ločimo več pristnega od nepristnega, dobrega od slabega, vrednega od nevrednega. Tudi umetnost in življenje sta se ločila in polno posrednikov nastopa, da bi ju zopet sprizjanzili, pa nima pravega uspeha. In čeprav je cerkvena umetnost zadeva najširše javnosti, tudi glede nje nismo prav nič na boljšem. Ljudski okus je tudi tu pretveza, s katero se opravičujejo vsakovrstne umetnostne nedozorelosti in, če pogledamo posebej cerkveno slikarstvo, ki mu bo posvečena naša studija, vidimo, da se njeno sodobno stanje točno izraža v vprašanju: *Bierti ali Maleš?* Takozvani »ljudski« okus odgovarja na to soglasno in prepričevalno: *Bierti, ne Maleš!* In če vprašate po utemeljitvi tega naziranja, vam porekó: *Bierti* je zvest tradiciji, *Maleš* pa prenapet modernist, ki mu ne more slediti poprečni okus, kateri more biti edini merodajen v stvarih, ki zadevajo splošnost in ne samo majhen krog izobražencev. *Bierti* je jasen in razumljiv, *Maleš* pa ne samo da ni razumljiv, ampak se poleg tega še očitvidno norčuje iz občinstva ter se naskrivaj zabava nad zadrego, ki objame gledalca ob njegovih slikah. *Bierti* je naravi zvest in jo podaja v prikupnih, plemenitih oblikah; *Maleš* pa izvršuje nad njo nasilje in namenoma kvari, kar je Bog naredil — človeško telo.

Nalašč sem izbral vprav *Bierti*ja in *Maleša*, da jarko označim usodno vprašanje, ob katerem hira naše cerkveno slikarstvo. Nalašč sem dalje izbral od vsakega po en posebno zgovoren del njunih izvršenih cerkvenih slik, in to prav dva odlomka, ki naj predočita skrajnosti na eni in na drugi strani. Slika 1 nam predstavlja rimskega vojaka iz *Bierti*jeve slike *Gospodovega vstajenja* v župni cerkvi pri Sv. Urbanu pri Ptujju v Slovenskih goricah, ki je nastala leta 1905. Slika 2 pa nam kaže del slike *Mihe Maleša Marije zaščitnice Hrvatov* v župni cerkvi v Cirkveni na Hrvatskem, nastale lani.

Preden se zanimamo za to, kdo je *Bierti* in kdo je *Maleš*, si čisto brez predsodkov oglejmo oba primera, da moremo primerjati prednosti in pomanjkljivosti enega in drugega. Če pogledamo *Bierti*jevega vojščaka, ki napol leži na tleh, kjer se je očitvidno pravkar zbudil iz spanja ter nehoté segel z desnico po meču ob levem boku, če opazujemo njegove mišičaste ude in pozornost, s katero so izdelani zaniživni deli njegove vojaške opreme, nam je takoj jasno, da je slikar stremel za tem, da bi čim bolj popolno in naravno podal resnično telo in predmete. Če pa bliže pogledamo to telo in

kar je na njem, kmalu opazimo, da njegov slikar ni imel nobene jasne predstave o ustroju (anatomiji) tega telesa in o vlogi njegovih udov, kar se posebno jasno izraža v levi roki, katere mišičevje je označeno svojevotjno, vsa roka je sploh brez življenja in spominja na grob izdelek iz lesa; zapestje in njegova važna naloga pa sploh popolnoma odpovedujeta. Na tej, navidezno s tako ljubeznijo do popolne razporedbe telesnih delov (anatomije) izdelani sliki ni mesta, ki bi res živele in pričalo o jasni slikarjevi predstavi o tem, kar je hotel povedati o tem telesu. Naravnost vzoren pa je v tem oziru obraz, ki naj bi bil zrcalo notranjega doživetja tega človeka. Pričakovali bi presenečenje, začudenje ali strah, toda v tem obrazu ni ne prvega ne drugega. Edini izraz, ki je v njem, je topo strmenje lesene maske, ki je nezmožna vsakega osebnega znaka življenja. Anatomsko je ta obraz otročje okorno izrisan; kaže sicer, kako se je njegov slikar trudil, da ga obogati s čim več in čim bolj resničnimi potezami, toda vse to je ostalo globoko pod vsaj približno pravilnostjo. Zadeva z Biertijem je očitno ta, da je obvladal svojo stroko sicer z gole tehnične strani, znal pripraviti zidno osnovo in barve, katere je znal mešati in nanašati na steno, da pa ni imel vseh likovnih predpogojev, s katerimi bi mogel vsaj približno zadovoljivo posneti živo ali mrtvo predlogo. Očitno je tudi, da svoje slike ni sam zasnoval in sestavil ali 'komponiral', kakor navadno pravimo, ampak da je imel pred seboj vzorec te slike, ki ga je povečal na potrebno veli-

Sl. 2. Miha Maleš, del slike »Marija — zaščitnica Hrvatov« v župni cerkvi v Cirkveni na Hrvatskem (1952). — Primer dela akademično izobraženega slikarja, ki dela nasilje likovno »pravilnemu« podajanju narave, da bi čim jasneje izrazil vsebino slike.

kost, in mehanično, potezo za potezo, zrisal in naslikal na steno. Ker o telesu, nalogah njegovih udov in njih razsežni, risani ali slikani podobi ni imel jasne predstave, mu tudi mehanični prenos bržkone risarsko točnega vzorca ni mogel uspeti in ga je prenesel v svoje delo z neverjetnimi nesporazumi, kakor je na primer izdelava stegnjene roke v levem kotu zgoraj, Kristusove desne noge in že opisane podobe vojščaka. Kljub sodbi ljudskega okusa, nam Biertijevo delo samo izdaja človeka, ki je sicer poznal slikarsko rokodelstvo, ki pa v likovnem področju ni bil niti zmožen pravilno posneti dano predlogo, kaj šele samostojno ustvariti najskromnejšo likovno podobo naravne oblike ali predmeta! Likovna usposobljenost Biertijeva je po tej in drugih nam znanih njegovih slikah sploh ničeva in mu v umetniški stroki ni mogoče priznati niti naslova diletanta, ljubitelja ali, kakor bi lahko tudi rekli, človeka z vsaj prirojeno likovno nadarjenostjo, ki bi se radi pomanjkanja možnosti potrebne izobrazbe ne bila mogla popolnoma razviti. Čeprav Biertija še nič ne poznamo, že iz dela samega lahko sklepamo, da gre v njegovem primeru za slikarskega rokodelca, ki je prekoračil svoj naravni delokrog in se vrnil med likovne umetnike.

»Ljudski« okus bo že na prvi pogled odklonil pod sl. 2 priobčeni del Maleševe slike, češ, ta je pa še večji mazač ko Bierti; nič se ni učil in slika sploh nemogoče reči. Jaz pa vabim zagovornike tega okusa, naj se potrudijo vsaj toliko, kolikor smo se mi pri Biertijevi sliki, in naj svojo sodbo prihranijo za takrat, ko bo podrobni pregled končan. »Če bi le tiste glave ne bilo!« bo vzdihnil vznejevoljeni pristaš Ljudskega okusa. »Kakor je sicer vse skupaj otroško in površno narejeno, bi se nazadnje o ženi in fantu na levi še dalo kako govoriti. Sicer bi kaj takega učenček tretjega ali četrtega razreda ljudske šole, ki se uči risanja in ima malo talenta, bolje naredil; no, pa če se že hočejo tudi veliki spakovati, bi jim to še priznali, če jim veselje dela!«

Dà, ta glava na desni! Je to glava klečečega molivca, ki je naslikan, da ga vidimo v hrbet, in ki je glavo dvignil zaupno navzgor k prikazni Marije zaščitnice, katere plašč razprostirajo angeli. Nemogoče je, da bi kak molilec mogel takó nenaravno dvigniti glavo, kakor jo je tu naslikal Maleš. To vendar presega vse Biertijeve pogoške! Pri tej navidezni slikarjevi nezmožnosti pa nas preseneča dejstvo, da je glava izredno točno obrisana, da ji je z naravnost lepopisno gotovostjo vrisan nos, usta in oči pa izrisane z neprikrito ljubeznijo in nič manjšo točnostjo. Obraz je tudi

spretno izoblikovan, vsaki senci in vsaki najmanjši potezi se pozna, da je slikar natančno vedel, zakaj jo je uporabil. Če sliko obrnete, se boste prepričali, da imate pred seboj sliko pravilno, čeprav ne v podrobnostih točno izrisanega mladega obraza. V molitvi dvignjene roke poleg tega obraza kažejo prav isto točnost v obrisih, čeprav neko navidezno površnost v obdelavi. Nad glavo, ki smo jo opazovali, se vidi roka duhovnika, dvignjena pred prsi in izvršena samo v obrisih. Njena oblika ni sicer strogo naravna, toda prstom se vidi, da »govorijo«, da jih je slikar podal z občutjem za izraz notranjega doživljanja, ki se pogosto izraža tudi v kretnjah. Po vsem tem že ni kaj reči o obrazu žene in fanta. Posebno pri ženinem obrazu je očitna ljubezen, s katero ga je risal: ves izraz je položil v profil, v obris, v usta in oči. Njene roke pa zopet niso toliko naravne roke z vsemi naravnimi podrobnostmi, ampak roke molitve; za izraz molitve pa je važnejše njih sklenjeno dviganje kakor naravne slučajnosti. Slikar, ki je izvršil vse opisano, gotovo ni bil toliko nezmožen, da bi ne bil znal drugače kakor tako nenaravno nasaditi na vrat mladeniča glavo. Prepričali smo se, da svojega dela ni ustvarjal iz stremljenja po točnem posnemanju naravnih slučajnosti, kar je nedvomno bil ideal Biertijev, ampak zato, da izrazi predvsem vsebino dogodka. Videli smo, da je posameznosti oblikoval z vidno ljubeznijo ter je kretnjo duhovnikove roke kot izrazito kretnjo gotovo tudi doživel. Kot znak zaupne in vztrajne mladeničeve molitve k Mariji pa je v opisanem slogovnem okviru našega slikarja ta sicer skrajno nenaravna in nemogoča lega glave umestna in sprejemljiva. O iskrenosti umetnika ne moremo prav nič dvomiti. V tem, kako daleč od vsakdanje naravnosti in njenih slučajnosti se giblje ves drugi slogovni značaj tega dela, se nam zdi dovolj opravičila tudi za nenaravno kretnjo glave, ki naj s tem samo točneje in izraziteje služi osnovni ideji celega dela. Maleševo delo nikakor ne dokazuje pomanjkljivosti znanja, ampak nasprotno, kakor smo videli, veliko gotovost v potezah obrisa in čopiča, ki se pogosto približa »nezmotljivosti« poteze lepopisca, katerega tudi bolj vodi nezmotljivost čuvstva, kakor pa suha točnost človeka, ki ustvarja samo z znanjem in ne tudi s čuvstvom.

Kdo sta torej Bierti in Maleš?

Osvald Bierti je italijanski slikarski rokodelc, ki je sodeloval s cerkvenim slikarjem-obrtnikom Brollom na Štajerskem, pa se mu je naenkrat zazdelo, da je zmožen več ko samo pomočniškega slikarskega posla in je začel nastopati

kot samostojen cerkveni slikar. »Ljudski« okus ga je dvignil do tega poklica. Bierti je značilen primer za celo vrsto drugih bivših sobnih slikarjev in pomagačev raznih resničnih ali vsaj obrtniških slikarjev, ki so na škodo naše splošne kulture prekoračili svoj naravni poklicni okvir in zapravili svoje skromno znanje za dela, ki bi se v interesu vzgoje ljudskega okusa in ugleda naše umetnostne kulture ne bila smela nikoli roditi.

Miha Maleš pa je akademski slikar, ki je studiral slikarstvo v Zagrebu, na Dunaju in v Pragi. V našo umetnost se je vpeljal kot izrazit grafik, to je izdelovavec z roko tiskanih slik, in zelo pesniško razpoložen risar. V zadnjih letih se je po studijski poti po Nemčiji posvetil cerkveni umetnosti in je prvo svoje večje delo izvršil lanske leto s slikanjem notranjščine župne cerkve v Cirkveni na Hrvaškem, kjer si je s tem delom ustvaril dober glas. Zato mu je cerkvena oblast v Zagrebu pravkar oddala slikanje cerkve v Vočinu.

Razmerje je torej tole: na eni strani Osvald Bierti, slikarski rokodelc malenkostnih zmožnosti, ki ne dosegajo niti stopnje diletanta, torej človeka, ki se zaradi prirojene nadarjenosti v prostem času semtertja pozabava s slikarstvom, ne da bi se ga bil strokovno učil. Na drugi pa Miha Maleš, akademsko izobražen slikar, ki je vzbujal s svojim necerkvenimi deli pozornost na

Sl. 1. Osvald Bierti, del slike Gospodovega vstajenja v župni cerkvi pri Sv. Urbanu pri Ptuj v Slovenskih goricah (1905). — Primer dela slikarskega rokodelca, ki mu manjka vsake umetniške izobrazbe in celo pri posnemanju dobrih vzorcev ni zmožen posneti pravih anatomičnih potez človeškega telesa.

razstavah doma in v tujini. Tu nam služita v označbo dveh skrajnosti v sodobnem slovenskem cerkvenem slikarstvu. Proti »ljudskemu« okusu našega polizobraženstva in tudi velikega dela izobrazencev dvigam glas in pravim: Ne Bierti, ampak Maleš!

To je uvod v razpravo, ki naj vam pokaže, kaj je cerkveno slikarstvo, katere naloge ima in kako jih je reševalo v zgodovini in sedanosti. Posebej nas bo zanimala usoda te likovne stroke pri nas. S tem, da bomo pokazali na naloge in zgodovinsko in sodobno dane posrečene rešitve te naloge, upamo, da bomo pripomogli razveljavljenju ljudskega okusa na korist naravnemu razmerju do umetnostnih nalog in umetnostnih del, posebej pa pravilnejšemu razmerju do nalog cerkvenega slikarstva, ki zaradi pomanjkanja pravičnega razmerja med življenjem in umetnostjo živi v težkih stiskah. Vprašanje Bierti ali Maleš mora izginiti. Nadomestiti ga more samo soglasna zahteva: Umetnost umetniku, obrt pa obrtniku in rokodelcu! (Dalje prih.)

N A P O S T A J I

Znanec znancu roko daje,
vlak poslavlja se s postaje;
gre na kraško zemljo belo...
Z njim popotnikov krdelo
se za kratko v kraje vrača,
kjer božična bo pogača
svojce družila z izgnanci...
Ali njega ni med njimi,
ki nekoč je z njimi hodil...
Zdaj mu dom je med grobovi
v zemlji, ki jo je opeval,
kjer se duh mu razboleval
je nad gmajno osamljeno...
Mrtva mu je misel smela,
ki je do neba hotela...
Vse njegove mlade sanje
pale so v noči brezdanje...
Vračajo otroci zvesti
se na kraško zemljo belo...
Tam za klanci tiho selo,
tam za bori hiša mala
sama bo nocoj ostala...
Koga čakala bo mati?...
Vlak pomika se med dôli...
Hrasti, gabri, vsi so goli...
Mati, več ne čakaj sina,
ne dočakaš ga nikoli!

Maksa Samsa.

SLOVANSKE PRESTOLICE

J. Šedivý

BEOGRAD

1. Davni in turški Beograd.

Po svojem zunanjem sijaju Beograd daleč zaostaja za ostalimi slovanskimi prestolicami. Za povzdigo krščanske in človeške prosvete pa ni žrtvoval manj od njih, čeprav ne more tuju s ponosom razkazovati sijajnih katedral in znamenitih samostanov Moskve in Kijeva, ne znamenitih umetniških spomenikov stare Prage ter bogastva in razkošja praških Hradčanov s stolno cerkvijo sv. Vida, a tudi ne grobov svojih kraljev in svetovnoznanih mož kakor ponosni grad Wawel nad Vislo v Krakovu. Težko je pač najti prestolico, ki bi imela od pradavnih časov tako težavno nalogo in tako nevaren zemljepisni položaj kakor Beograd, ki leži na meji dveh svetov in dveh kultur.

V starem in zgodnjem srednjem veku je potekala preko Beograda ali v njegovi bližini meja med rimsko, odnosno bizantinsko državo in neizobraženimi narodi; pozneje pa je bil Beograd na meji med muslimanskim vzhodom in krščanskim zapadom, v tem ko tvori v najnovejši dobi most med katoliškimi in pravoslavni južnimi Slovani.

Beograd je bil predzgodovinska naselbina in keltsko mesto, rimska trdnjava in Atilov tabor, važna bizantinska obrambna točka proti divjim narodom in ogrska utrdba. V srbske roke je prišel prvič v 13. stoletju za vlade srbskega kralja Dragutina, ki ga je dobil za doto svoje žene Katarine, hčerke ogrskega kralja Ludvika. Dragutin je nato prestavil v Beograd svojo prestolico.

Po Milutinovi smrti so Madžari zopet zavzeli Beograd in ga požgali. Od tega časa so se vršili zanj ljuti boji med Srbi in Madžari. Včasih je bil pod ogrsko, včasih zopet pod srbsko oblastjo. Cvetoče mesto je postal, ko mu je v začetku 15. stoletja vladal srbski despot Štefan Lazarević. Sodobni bizantinski pisatelj Konstantin Modri primerja v svojem opisu Beograd z Jeruzalemom in ga prišteva med najlepša tedanja mesta. Madžari so se ga sicer zopet polastili po smrti Štefana Lazarevića, ali že leta 1521 so jim ga vzeli Turki, ki so ga obdržali v svoji oblasti nad tri sto let.

Turška vlada pomeni v razvoju Beograda poln prelom. Sultan Sulejman je dal takoj preseliti v Carigrad vse tiste beograjske srbske meščane, ki niso padli pri obleganju. Cerkve je dal spremeniti v mošeje, iz materiala zidanih hiš pa

so si Turki zgradili visoke ograje okrog svojih haremov. Beograd se je nenadoma spremenil v turško mesto. V začetku je imel za Turke pomen edino kot most v srednjo Evropo. Tu so živeli s svojimi rodbinami predvsem vojaški krogi, ki nimajo nikjer stalnosti in zato tudi niso imeli niti volje niti sredstev, da bi zgradili na razvalinah nekdanjega krščanskega Beograda novo mesto. Nemirni vojni časi pa niso mogli izpodbujati tudi ostalih meščanov, da bi si skušali zgraditi udobna stanovanja. Beograd ni ohranil niti sence več svoje nekdanje lepote. Za trdnjavskim ozidjem se je skrivala množica nizkih, v naglici iz blata in lesa zgrajenih koč, kjer je kar mrgolelo stenic. Te kolibe so pokrivali s slamo, senom, tudi z deskami. Turki niso imeli smisla za kakršnokoli še tako preprosto umetnost. Zato pač ni čudno, če se Beograd ne more ponášati s starodavnimi umetniškimi spomeniki.

Od ostalih bornih kolib se ni mnogo razlikoval tudi dvor turškega vezirja. Tem svečanejši pa je bil njegov sprehod. Pred sultanovim namestnikom so jezdili na lepo osedlanih konjih vojaki, ki so z bobni oznanjali meščanom njegov prihod. Za njimi je korakalo krdelo praporščakov v rdečih plaščih, ki so nosili bogato z zlatom vezene zastavice. Vezirja so spremljali na vsaki strani njegovi osebni služabniki, ki so imeli nalogo varovati njegovo življenje. Držali so vsak po eno roko na hrbtu njegovega konja, da se mu ne bi preveč oddaljili. Bobnarji so neprestano udarjali po bobnih, praporščaki pa so se drli na vse grlo in venomer po turško razkričavali vezirjevo slavo. Oddelek vojaštva je zaključil ta čudni sprevod. Kadar je vzel beograjski vezir s seboj na sprehod tudi žene iz svojega harema, so tekli posebni zastavonoše daleč pred sprevodom, da javijo meščanom, kje se bo sprevod pomikal. Takoj so morali po teh ulicah zapreti trgovine in delavnice, da ne bi kdo skozi vrata opazoval vezirjevih žen.

Ko so se čez nekaj let po padcu Beograda zmagovavci pomirili, so se začeli zopet naseljevati v mestu Srbi, a tudi dubrovniški trgovci, Madžari in Židje. Vendar pa so se samo pristaši zmagovitega islama smeli oblačiti v dragocene obleke različnih barv in samo njim je bilo dovoljeno nositi orožje. Zakaj mohamedanci so bili age (gospodarji) nad podjarmljenimi kristjani, ki so jih zaničljivo nazivali gjaure, t. j. brezverce. Kdor je sprejel mohamedansko vero, je postal enakopraven Turkom, vsi kristjani pa so tvorili manj vredno podjarmljeno ljudstvo ali rajo. Kdor je slavil Alaha v mošeji, kdor se je boril za mohamedanstvo, ta ni plačeval nikakih davkov. Državo

je vzdrževala prezirana in brezpravna raja. Kristjan ni smel imeti višje hiše kot so bile turške; strogo je bilo zabranjeno, da bi imele hiše raje okna na ulico ali nasproti turškemu haremu. Ni bilo dovoljeno prepleskati krščanske koč z belo, rdečo ali zeleno barvo. Starim cerkvam so morali kristjani podreti zvonike in odstraniti zvonove, novih cerkvá pa sploh ni bilo mogoče graditi.

Tak turški Beograd je postal upravno središče Srbije. Tu so zbirali davke in jih nato pošiljali v Carigrad. Poleg desetine od vseh pridelkov je plačevala raja še mnogo drugih dajatev. Vsak šestnajstletni kristjan moškega spola je že moral plačevati harač, sramotni davek, ki so ga plačevali samo premaganci. Posestva turške države in veleposestnikov so morali obdelovati brezplačno samotež, z vozovi in tovarno živino. Turškim vojakom na potovanju in tujcem, ki so jih spremljali, je morala raja zastonj dajati prenočišče in hrano. Največjo grozo pa je vzbujal ispenč ali nabor 10—12letnih fantov, ki se je vršil vsakih pet let. Ko se je bližala naborna komisija z velikim vojaškim spremstvom, se je v vasi razlegal strašen jok. Zakaj Turki so najlepše in najmočnejše fante takoj odvedli v Carigrad, da nikdar več ne vidijo svojih staršev. Nekaj so si jih vzeli za služabnike sultan in vojskovodje, ostale so vzgojili za janičarje ali pa so jih prodali v sužnost. Kako množico služabnikov so imeli turški velikaši, se vidi iz dejstva, da jih je samo vrhovni poveljnik Mehmed Sokolović imel tisoč, njegova žena pa v haremu nad tri sto služabnic.

Za blagostanje raje in za njene potrebe se Turki niso menili. Vneto pa so skrbeli, da je lahko vsak mohamedanec izpolnjeval svoje verske dolžnosti. Samo v Beogradu so imeli 14 molilnic. Za njih vzdrževanje je določil sultan posebna posestva, ki so se imenovala vakufi. Kristjani, ki so jih obdelovali, so bili oproščeni harača in nikdo jih ni smel pretepati, mučiti ali grdo z njimi ravnati. Muslimanski duhovniki so živeli razmeroma skromno. Odvišne dohodke so uporabljali za verske namene. Siromašnejšim Turkom so dajali podpore, da so lahko v smislu zahtev svoje vere potovali v Meko in Medino, kjer je nekdanj deloval Mohamed. Iz dohodkov vakufov in prostovoljnih prispevkov bogatejših mohamedancev so vzdrževale večje mošeje bolnišnice, šole, sirotišnice in brezplačne kuhinje za siromašne vernike.

Ko je ob koncu 16. in v začetku 17. stoletja dosegla turška država svoj vrhunec in je spadala pod njeno oblast tudi Ogrska, so Turki skrbeli zlasti za glavno cesto, ki je vodila iz Beograda preko Sofije v Carigrad. Ob njej so zgradili tako-

zvane kervansaraje, ki so nudili potnikom in njihovi živini prenočišče, v boleznih in nesreči pa varno pribežališče in tri dni brezplačno oskrbo. Imeli so četverooglata, visoko ograjena dvorišča, kjer so bili natovorjeni vozovi na varnem. Nekateri kervansaraji so bili zelo veliki. Sofijski n. pr. je imel prostora za sto konj s potniki; tudi beograjski gotovo ni bil manjši. Prenočevanje v njih ni bilo ugodno. Zlasti tujci niso mogli prenašati strašnega smrada, neprestanega hrzanja konj in lajanja psov ter celih rojev stenic in bolh in so si zato rajši iskali zasebnih prenočišč.

Dobre ceste in varnost so omogočale živahen razvoj trgovine. Beograd, ležeč na križišču važnih cest in ob izlivu Save v Donavo, kjer je ključ v srednjo in zapadno Evropo, sedež uprave celokupnega beograjskega pašaluka (pokrajine), je postal eno izmed najvažnejših trgovskih mest vsega Balkanskega polotoka. Imel je okrog 50.000 prebivalcev. Skozi Beograd je potovalo več avstrijskih poslanstev, ki so skušala vplivati z darovi na sultana, da bi ustavil vpade turških čet na avstrijsko ozemlje. Nosila so zlatnike, dragoceno sukno, zlato in srebrno posodo in raznovrstne okraske za sultana in njegove najvišje uradnike. Avstrijska poslanstva so imela veliko spremstvo, često po 150 mož, z godbo in zastavami, misleč da bodo s tem veličastvom vplivali na sultana. Tudi beograjski turški paša jih je svečano sprejemal in se veselil njihovih darov.

Propadanje turške države v 18. stoletju je občutil tudi Beograd. Trgovina ni več uspevala, število meščanov je padlo skoraj za polovico, hiše so se rušile v razvaline. Beograjsko mesto je nudilo žalosten pogled. Od savskega pristanišča je vodila pot do mestnih vrat preko podrlih hiš, zapuščenih vrtov, gnojišč in smetišč. V dolnjem delu mesta, kjer je bil sedež turških oblastev, je razpadalo mestno obzidje, vojašnice in skladišča so bila napol podrti. Trgovine in hiše so bile slabo pokrite z deskami. Vse je bilo izkrivljeno, polomljeno, zakrpano in umazano.

Strm vzpon je vodil odtod v gornji del mesta, kjer je kraljeval kvadrat dvonadstropnih zgradb iz blata in šibja z visokimi, tenkimi in mnogoštevilnimi dimniki. V njih so stanovali zakrpani in raztrgani turški vojaki, ki so trčili čas s kajenjem, ležanjem in kuhanjem črne kave. Dvorišče je bilo polno gnoja, odpadkov, ogorkov in črepov. Sredi tega dvorišča je bil dvor Njegove Svetlosti beograjskega vezirja, zgrajen iz lesa.

Tak je bil Beograd, ko ga je za prve vstaje dne 30. novembra 1807 osvojil od Turkov Kara Đorđe, praded našega kralja. Kmalu nato so

srbski vstaši premestili svoje prve urade v Beograd in ga povzdignili v prestolico. Zato so Srbi takoj očistili in popravili nekaj hiš, ki so bile potrebne za vlado ter za stanovanja ministrov in drugih vodilnih osebnosti. Toda neprestani boji so onemogočali zidanje v večjem obsegu. Tako je obdržal Beograd svoje turško lice tudi pod srbsko oblastjo.

Čim so se Srbi za prve vstaje (1804—1813) osvobodili in ustanovili neodvisno državo, se je pojavilo med njimi z vso resnobo ustavno vprašanje. Ni menda naroda na svetu, ki bi toliko pretrpel in žrtvoval za svojo ustavo kakor Srbi. Zanje je namreč ustava mnogo več kakor samo temeljni državni zakon. Zavedajo se, da prava, iz ljudstva porojena ustava nazorno kaže, kakšne smotre in vzore si je postavila kaka država, in da je zato ustava zrcalo značaja, kulturne stopnje in zrelosti te države. Ustava je izraz v narodu in državi vladajočih idej (zvišenih misli). Zato ne more in ne sme biti samo odsev moči raznih političnih strank in samovolje njihovih voditeljev, ampak plod zgodovinskega razvoja kakega naroda ter strnitev njegovih najvažnejših verskih, нравnih, prosvetnih in socialnih potreb in nalog. Kakor si vsaka velika misel osvaja svet na revolucionaren način, tako je tudi vsaka ustava kot sad borbe velikih misli rojena če že ne v krvavi, pa vsaj v miselni revoluciji. Kratko rečeno: ustava je najvažnejša beseda, ki jo more izgovoriti kak narod kot celota. Ali pot od duše do ust je tako dolga, da se marsikaj na tej poti spremeni in izgubi in da zato nobena beseda ne more natančno povedati tega, kar duša misli in čuti. Tako tudi ni čudno, če dosedanje srbske ustave niso natančno povedale tega, kar narod čuti in želi. Zato je umljivo, če so se spremenile v Srbiji tri ustave celó v burnih časih Karađorđeve vstaje, razumljivo je pa tudi, zakaj tvorijo ustavni boji jedro vse novejših srbskih zgodovine in zakaj se je od prve srbske vstaje do danes izvršilo že 14 ustav. Ustavni boji, ki so vzplamteli z vso strastjo in silovitostjo ob zelo neugodnem trenutku, so omogočili Turčiji, da si je leta 1813 zopet podvrгла vso Srbijo.

Ali Srbi, ki so si v prvi vstaji pod vodstvom Kara Đorđa priborili popolno svobodo in pregnali turške posadke in uradnike iz mest, se niso mogli več navaditi na turški jarem. Uspehi prvega upora so kljub njegovemu žalostnemu koncu pokazali notranjo slabost Turčije, dvignili srbsko samozavest in povzročili drugo srbsko vstajo leta 1815, ko so postala turška nasilja nevzdržna. Kakor je bil Kara Đorđe v prvi vrsti vojak, tako je

Ivana Kobilčeva: Madona z Detetom

svinjski trgovec Miloš Obrenović ostal tudi kot voditelj druge vstaje in kot knez predvsem zvit trgovec. S Turki se je boril samo nekaj mesecev, nato pa se je v pogajanjih zadovoljil tudi z majhnimi uspehi, da pri prvi ugodni priliki izsili zopet večje. Tako so ostali turški vojaki v srbskih mestih tudi po koncu drugega upora, v Beogradu so nastale le majhne spremembe, a Miloša Obrenovića turška vlada ni izrečno priznala za kneza z dedno pravico prav do leta 1830, ko je proglasil sultan Srbijo za samoupravno kneževino pod turško vrhovno oblastjo. Do tega časa se je knez Miloš sploh redko pojavil v Beogradu, stalno pa se je v njem naselil šele leta 1830, ker se je bal Turkov. Vse beograjske stavbe so bile v tej dobi, torej še v začetku 19. stoletja, zgrajene na enak način; razlikovale so se samo po velikosti. Gledale so na dvorišče, kjer so imele tudi vhod. Na ulico so bila okna samo tedaj, če res ni bilo mogoče dobiti svetlobe od drugod. Zastirali so jih z gostimi mrežami, ker še niso poznali zaves. Hiše bogatejših meščanov so se dvigale toliko iznad ostalih, da je bilo pred vrati nekaj lesenih ali kamenitih stopnic. Samo najpremožnejši Beograjčani pa so imeli v sobah lesen pód. Pri vstopu v sobo je vsakdo odložil opanke in šel le v svojih debelih nogavicah na kakih 15 cm višji del sobe, ki so ga pokrivalo preproge. Gostu so izkazali spoštovanje na ta način, da so mu usmerili opanke na ven, da jih je lahko obul pri odhodu brez obračanja. Tudi majhne sobe so se zdele velike, ker ni bilo v njih nikakega pohištva razen zelo nizke mize, pri kateri so jedli sedé na tleh s prekrižanimi nogami. Gosta so posadili ob steni na dolg, z žimo ali volno trdno natlačen zglavnik, ki so ga imenovali minderluk. Obleko so shranjevali v preprostih omarah, ki so jih vdělali v stene med okni. Vanje so zložili zjutraj tudi posteljino, ker postelj še niso imeli. Celó knez Miloš je spal do leta 1834 na tleh.

Krog vsake hiše se je razprostiralo dvorišče, ki so ga ogradili z visokim zidom ali pa s plotom iz desk. Takoj pri vhodu so bila stanovanja za hlapce in služabnike, hlevi in gospodarska poslopja. Visok zid je onemogočal zvezo z notranjim delom dvorišča, kamor ni smel nikdo brez gospodarjevega dovoljenja in spremstva. Zakaj tam je bil harem. Cvetlične grede so delale Turkinjam življenje prijetnejše. Tudi haremske žene so rade pogosto in na dolgo kramljale s sosedami in tega veselja jim ni skratil njihov strogi in ljubosumni mož. Zato so bila haremska dvorišča med seboj v zvezi po ozkih vratih. Turkinje so mogle iti precej daleč po mestu na obisk, ne da bi stopile na ulico, kjer se niso smele pokazati brez svojega moža.

Ivana Kobilčeva: Fantek.

Sicer pa sprehod po ulici ni bil nikak užitek. Veter je dvigal cele oblake prahu, ob deževju pa so pešci kar zajemali blata v opanke. Poleti se je razširil velik smrad, ker so poginilo perutnino in mačke metali na ulico. Vozovi so bili redek pojav. Kdor ni hotel iti peš, je jezdil. Tudi tovore so konji prenašali, le težje stvari so prevažali voli na vozeh, ki seveda niso bili kovani. Na daljšo pot so tudi ženske jezdile, ali pa so se vozile na navadnih vozovih, katere so vlekli voli. Konj še niso zapregali k ojesu. Kočijo je imel l. 1829 samo turški vezir, med Srbi pa knez Miloš. Deset let pozneje jo je imel tudi Milošev brat Jevrem in pa beograjski pravoslavni nadškof. Ko si jo je hotel kupiti bogati Aleksa Simić, je moral imeti dovoljenje od samega kneza. Med vpitje muezinov, ki so petkrat dnevno klicali z visokih vitkih stolpov mošej turške vernike k molitvi, se je mešal krik kupčevavcev, konjski peket in mukanje krav, ki so se pasle celó po najbolj živih ulicah. Tuin-tam so zaropotali bobnarji, da objavijo naredbe oblastev. Edino otroci so bili na ulici zelo mirni. Zakaj Turki so imeli po mestu nekaj čuvajev, ki so pazili, da so šli turški otroci mirno iz šole in se lepo vedli.

(Dalje prihodnjič.)

I Z A N A T O M I J E

Dr. Janez Plečnik

O vsiljeni prebavi.

Smeh I.

Prebavljamo (Verdauung), dokler uživamo hraniva. Presnavljamo (Stoffwechsel) pa neprestojno od prvega do zadnjega diha; vemo, da presnavljamo celó po smrti.

Prebava je prebiranje (sortiranje) hraniv: odbiramo nam pridna, zavračamo nam nepridna hraniva. Celice telesa posrkajo odbrana, nam pridna hraniva in presnavljajo ta hraniva, torej predelajo ta hraniva po svojih posebnih potrebah. Črevo pa odstranja nam nepridna hraniva kot blato. Neprestojnost presnavljanja nam je prav jasna, odkar vemo, da samoodsebno (reflektorično) cimimo kvasila (fermente) pa da ta živa ali neživa kvasila predelavajo hraniva. (Mladika 1932.)

Zagledam jabolko. Želja po jabolku se mi vzbudi ali pa se me loti protivje zoper jabolko. Želja pa protivje sta včasih tako neznatna, da sami ne vemo »kako je« — pa pravimo, da nam je »vse eno«, ali dobimo jabolko ali ne (»da smo indiferentni«). Pa pravo v pravem nam to ni »vse eno«: pogled na jabolko nam napravi ali samoodsebno (reflektorično; Mladika 1928, 98) cimanje kvasil in samoodsebno izcejanje kvasil iz žlez — znamenje je to, da bi vendarle jedli jabolko; ali pa pogled na jabolko ne napravi cimanja kvasil — znamenje je to, da telo ni pripravljeno za presnovo jabolka; pogled na jabolko nam časih napravi celó znoj, bljuvanje. — Slišimo žuborenje potoka in že se nas loti sla po požirku hladne vode. Čutimo pihljanje prve toplejše pomladne sape in že nas prime žeja po zraku in že globlje dihamo in že strastno uživamo kisik. — Obliznemo sladkor in že se nam pcedijo sline. Občutki so torej že del prebavnih priprav (prebavil); občutki so uvodniki prebave in presnavljanja. Mi že vseskozi poudarjamo važnost čutežev za naše zdravje in živetje (Mladika 1928, 62, 101; Mladika 1929).

Zagledali smo jabolko in sline so se samoodsebno (reflektorično) vlile v naša usta. Pogled na jabolko je vzdrazil čutila v zrklu; vzdraženost vidnih čutil je brzela po živcih v slinavke in je vzdrazila slinavke (žleze) do dejave. Sline, ki so se nam vlile v usta, imajo kvasila, pripravna (predvsem) za presnavljanje, za prekvašanje heksoz (glej Mladiko 1932), posebej še poliheksoz, ki jim (mi) rekamo močiči. Nastala slina nam je

odveč v ustih; nastala slina je nekak tujek v ustih, dokler ne dobimo grižljaja. Mi torej pogoltnemo (ali pa izpljunemo) nastalo slino. Pogoltnjena slina pride najprej v požiralnik (oesophagus); ta slina je tujek za požiralnik; ona razdraži torej povrhnjo sluznice, ki je požiralnik z njo (na notranji plati) opažen. Vzdrazena požiralnikova vrhnja vzdraži požiralnikovo meso (muskulaturu). Požiralnikovo meso, ki je skladeno v meseno cev, se vskoči, se stegne in mesena cev porine (brizgne, štrkne, bzikne, sikne, švrkne, sviskne, prskne) slino v želodec. Storjene skušnje kažejo, da potuje slina od ust do želodca nekam 5" (sekund). Pogoltnjena slina leže na povrhnjo (»epitel«) želodčeve sluznice; slina je tujek za želodec in je torej dražljivec (Mladika 1929, 184) za želodčno sluznico. Želodčna sluznica odgovori na dražilo z izcejanjem želodčnega soka, ki naj odstrani, ki naj prebavi dražljivca, dražeče sline. Želodčev sok je pa kar potreben za prebavo; želodčev sok ima kvasila, pripravna za razbijanje hraniv; pripravna predvsem za prekvašanje beljakovin, torej tudi živí (protoplazma), ki je v jabolku.

Po ugledanju jabolka je zadeva torej takale: koj po ugledanju jabolka — torej po neznatnih drobcih sekunde — so usta že pripravljena za prebavo, in kmalu po ugledanju jabolka — kakih 5" pozneje — je tudi želodec že pripravljen za prebavljanje. Želodec je del črevesa in vemo, da započeto gibanje črevesa teče navzdol po črevesu noter do danke. Pogoltnjena slina vzbudi torej gibanje želodca in to gibanje valoví navzdol, se prenese na žolčno (duodenum), na ozko, na široko črevo. To gibanje poteka samoodsebno. Mi sami (navadno) ne vemo ničesar o vsem tem.

Poudarili smo in ponovimo: Čutek (die Empfindung) ugledanja jabolka teče po živcih v spravišča (Mladika 1929, 183) lobanjskega mozga, nato teče iz lobanjskega mozga po živcih do žlez ob ustni duplini — poročanje po živcih neha pri slinavkah: poročanje od ustne dupline navzdol po črevesu teče (v močni meri) z mikanjem sline, oziroma črevesnih sokov, po sluznici črevesa. Opozorili smo že na vse to (Mladika 1929, 184), ko smo rekli: »sporočila med celicami tekó v dobri meri po živčnih celicah in njih iztezkah (po živcih) in smo s tem poudarili, da vsa poročanja ne gredó po živcih; dobro število medsebojnih poročil gre druga — krajša, daljša — pota; o prav le-tem se hočemo kedaj meniti, in to pri pregledu vsiljene prebave (parenterale Verdauung)«. Prav danes se spuščamo v to pregledovanje.

Vse celice našega telesa (ene osebe, enega posamnika, enega individua) živé v neki (dobrohotni) medsebojščini, v nekem altruizmu (Mladika 1929, 61). Povedali smo, da si udi (in celice vsakega uda) neprestojno poročajo vse spremembe, saj je vsaka sprememba vsakega uda in vsake celice pomembna za vsako celico vsakega drugega uda. Utrdi si to znanje, ki je dobro tehtno za razumevanje naših razmišljanj.

*

Mislimo si, da — kakorkoli vzdražene — ustne slinavke izcedé nekaj sline ter torej tudi nekaj fermentov, nekaj kvasil. Umevno je, da celice storé iz nečesa slino in kvasila, in je umevno, da celicam po izceji manjka nekaj tistega, iz česar slina in fermenti nastajajo, in še je umevno, da celice-žleze trebajo nadomestiti, nadobiti tisto, kar jim je zmanjkalo.

Celice so zgrajene iz živí (beljakovine), iz raznoterih masti, iz oglénčatih vodín. Umevno, da celice cimijo prav iz teh svojih sestávin fermente, in še je umevno, da celice nadobivajo iz krvi te svoje sestávine. Srce žene kri po črevesu (in pljučih); kri dobiva v črevesu hraniva; srce žene kri tudi po nežnosténih kapilarah (Mladika 1928, 229), ki ležé tik ob žleznih celicah, in kri oddaja žleznim celicam hraniva. Kri torej, ki je bila šla skozi slinavke, ki se je bila premézila skozi slinavke, je izgubila neke sestávine; ta kri se je spremenila. Kri, ki prestopi skozi slinavke, se spremeni seveda le, če žleze dejavajo, če žleze izcejajo sline in kvasila (sekrete); kri se ne spremeni, če žleze ne dejavajo, če ne izcejajo sline. Kri, ki je prešla slinavke, obteče še vse druge celice telesa, pa torej vse telo prav kmalu zve, da so slinavke započele z dejavo, zvedó torej, da smo zagledali jabolko, ki nam je všeč, ki bi ga radi pojedli. Umevno je to: saj vse ostale celice telesa čutijo izgubek, ki ga je kri utrpela pri pretokanju skozi dejavne slinavke. Tudi živčne celice zvedó o spremembi v krvi, saj živčne celice živé tudi le ob hranivih, ki jim jih kri dobavlja. Živčne celice sporočé svoje čutke po iztezkih (živcih) vsem udom. Prerekanje in dogovarjanje nastane v našem telesu. Vse se vprašuje: kako nadobiti izgubljene sestávine? Kaj je storiti? Vse naše telo se torej spremeni, se razdraži — v neki meri — ob ugledanju jabolka.

Celice živé v medsebojščini in ta medsebojščina jim je — to vidimo — v dober prid. Umevno je torej dejstvo in umevna je beseda, da pogled na obloženo mizo poživi sestradanega; umevno je,

da luč, svetlikajoča se iz planinske kočé, dá potniku »novo« moč.

Lep kos telesnih pojavov nam je sedaj — do neke mere — umevnejši. Umevno nam je, da se sestradano telo delavca razburi ob pogledu na hraniva; umevno je, da sestradan delavec razbije šipo izložbenice zgolj le, da se polasti hraniv; umevno, da si stradavec »ne more« pomagati, da »vse žene« stradavca do »zločina«. Ne opazamo vsega tega pri nas, »ki imamo«. Stradavec, ki pride do jedi, ne grize in ne zveči — on gólta; stradavec »žre« — mi, ki »imamo«, mi jemo. Stradavec rohni, če ne dobi obljubljené mu jedi. Stradavec je kar »živina«. Pa taka živalska obnáša stradavca je res kar že »preneumna« — vsaj nam se zdi preneumna, nam, ki smo neprestojno in po mili volji siti; nam vsaj se zdi preneumna, ki nam sito telo omogoča, da se nosimo »dostojno«, človeku »primerno«. Mi — na kosilo povabljeni — se mirno sprehodimo pred kosilom; bojimo se namreč, da ne bi storili gostitelju in gospodnji sramote, saj bi bilo mučno, ko bi naprtili gostiteljem jezo kuharice. Mi se okopljemo, obrijemo, odišavinimo pred jejo; mi časih tudi »potelovadimo« pred jejo; mi se počesemo in koracamo v polnem miru in dostojanstvu in v svatovski obleki in z uro v roki h gostitelju. Mi odložimo odvišno obleko pri gostitelju; mi, ki »imamo«, se pomajemo s smehom — ta je dober za prebavo! — po vrtu gostitelja do vrtne ute; mi sedemo v senco ali na sonce; mi čakamo; služkinja prinese neznatno pa učinkovito, neznansko ščegetajoče spešilo za tek: drobno ribico, žganje — že se zamišljamo v kuhinjske dobrine, že se nam usta slinijo, že nam želodec kruli — in že se gostitelj oglasi: »gospa že gre«. Gospa pride ter pove, da je kosilo pripravljeno. Mi vstanemo pa gremo, se »podamo« — vse ob neprestojnem smehu — čez vrt v jedilnico. Vse: človeku primerno — dostojno — kar dostojanstveno.

Mi opazujemo na stradavcih, kako žró. Stradavci pa tudi vidijo, opazujejo in vedó, kako dolgo trajno in vestno se mi pripravljamo, da jesti sploh moremo. Dostojno in vzvišeno se pripravljamo. Sestradana delavska »živina« bi se med tem že »desetkrat nažrla« in bi obležala na klopi ob peči ali v senci dreves in bi stokaje otipavala svoj boleči trebuh.

Ne čudimo se, da sestradani delavec izpusti orodje ob prvem udarcu dvanajste ure; ne čudimo se, če kri časih »zavre« delavcu, ko gleda na nas, ki »imamo«, ki smo v neprestojnem najédku in nasičenju!

Tako kot delavec-stradavec »žre«, tako tudi lačna žival »žre«, pa si delavec-stradavec in lačna zverina močno sličita. Pa: tako kot mi, ki »imamo«, izbiramo in dostojno uživamo božje darove, prav tako tudi sita žival mirno, izbirčno in nekam »dostojno« uživa hrano. Pa si mi, ki »imamo«, in sita zverina tudi močno sličimo. (Prosta) žival močno dela in se močno peha, da doseže svoj živež, ter lačna, trudna in razdražena zgrabi plen. Delavec-stradavec močno dela in se peha in dospe do kruha v potu svojega obraza ves lačen, truden in razdražen. Mi, ki »imamo«, nismo lačni, nismo trdni, nismo razdraženi; mi trebamo šele sprehodov, telesnega dela, dražil — pa ne, da dobimo kruh; mi trebamo dražil, da nam jed sploh gre v slast. Silna razlika je v tem. »Socialno vprašanje« je vendarle v veliki meri vprašanje želodca. Brumne besede o »srčni« omiki, o »srčni« nežnosti capljajo šele za slino in za želodcem.

Opomba uredništva: Da ne bi kdo hoté ali nehoté umel tega razlaganja napačno, dodajam, kar mi je rekel Janez Krek, ki je med nami najgloblje in najbolj resno poznal in doživljal socialno vprašanje. Rekel mi je: »Pomni, da gre prepričanje pri velikanski večini ljudi skozi želodec. Zato lačnemu ne očitaj, da si ga videl sirovega, pijanega, nevernega. Nasiti ga, dela mu daj, potlej pa se razgovori z njim o čemerkoli.«

(Dalje prihodnjič.)

LJUBEZEN IN DOLŽNOST

Paul Acker / Iz francoščine prevel J. Kotnik

»Na svidenje, draga prijateljica, in sicer prav kmalu, kajne?«

»Na svidenje, draga gospa — prihodnji petek v Operi...«

»Vaša južina je bila izborna... Razodenite mi vendar, kje neki kupujete te slastne kruhke, obložene s piščetino...«

»Moji hčerki je bilo tako žal, da me ni mogla spremiti! Malce utrujena je, pa je morala ostati doma. Naj jo Fani jutri poseti, zelo jo bo veselilo.«

V hrupu veselega smeha in razgovora so zapuščali prijatelji gospe Riverain drug za drugim salon ob drevoredni cesti Victorja Hugoja.

Gospa Riverain, nekam debelušna in z lasmi, za svojo starost preveč plavkastimi, tudi preživahna, toda še vedno lepa, kakršne so v Parizu s pomočjo bogve kakih čudežnih sredstev gospe petdesetih let, se je smehljala, priklanjala, poljubovala, stiskala roke ter se venomer kretala med vrati in naslanjačem.

Toda čeprav je bila tako zaposlena s temi družabnimi obveznostmi, je vendar čestokrat pogledala s skrbnim očesom proti kotu salona, kjer

je mlada, tenka, temnolasa deklica, njena najmlajša hčerka Fani s prečo in s polžki ob straneh, povsem preprosta in skoraj preresna v svoji črni obleki, kramljala z gospodom tridesetih let. Gospod Riverain, ki je bil visoke rasti, zelo osivel in precej hladne zunanosti, se je pogovarjal ob kaminu s starejšo gospo. Kmalu so odšli vsi gostje; še dve minuti sta manjkali do sedmih.

»Oh!« je vzkliknila stara gospa. »Tako pozno je že, jaz pa večerjam v mestu!«

Obrnila se je k mlademu gospodu in rekla:

»Odhajam, Jurij, ali želiš, da te popeljem z avtom domov?«

»Prosim, draga teta!«

Mladi gospod se je takoj poslovil od deklice ter se poklonil gospe Riverain.

»Ali vam ugaja?« vpraša vznemirjena in s tihim glasom stara gospa, nagnivši se h gospe Riverain, medtem ko je onega gospod Riverain še trenotek zadržal.

»Prekrasen človek je to,« je zatrjevala nežno gospa Riverain.

»Da bi ga poznali, kot ga poznam jaz,« je vzdihnila stara gospa ter dvignila oči proti stropu. »to je zlato srce!«

Gospod Riverain je spremil staro gospo in njenega nečaka v predsobo. Gospa Riverain je z ljubeznivim pogledom sledila mlademu gospodu skozi napol odprta vrata.

»Prekrasen,« je rekla znova, ko je sluga zaprl vrata. Da še bolj pokaže, kako imeniten se ji je zdel, je dva- ali trikrat, leže v naslanjaču, zmajala z glavo ter ponovila: »Prekrasen, prekrasen!«

Gospodična Riverain, ki je slonela ob klavirju, je molčala. Nenadoma pa se obrne mati k njej, rekoč:

»Ali mar ni prekrasen?«

Gospodična Riverain se je hladno nasmehnila in rekla:

»Prav ljubezniv je.«

»Prekrasen je,« je ponovila gospa Riverain, to pot z odločnim glasom in oblastno zamahnivši s svojim lornjonom. »Lep človek, eleganten, imeniten, starega pokolenja, s krasno službo, tajnik poslanstva, bogat in s sijajno bodočnostjo, in ti imenuješ vse to: ljubezniv!«

»Če želite, draga mama, pa naj bo prekrasen!«

»Torej, draga Fani, ko bo gospod de Losière govoril z očetom, ali more oče...«

»Ko bo gospod de Losière govoril z mojim očetom?... O čem naj z njim govori?« je vprašalo mlado dekle, kakor ne bi bilo prav razumelo.

»O tebi... Ali nisi zaslutila, da je gospod de Losière snubec?«

V mlado leto! (Fot. Fr. Krašovec.)

»Niti za trenotek ne.«

»Norčuješ se! Dobro veš, kaj je snubec, mi pa tudi. Ta je enajsti, ki ti ga predstavljamo. Torej, kaj naj tvoj oče odgovori?«

Deklica je nekaj časa molčala, nato pa dejala preprosto:

»Isto kot ostalim, mama!«

Gospod Riverain je vstopil v salon; žena je brezupno vila roke, nato pa si je zakrila oči; to je zadostovalo izkušenemu gospodu Riverainu, da je kmalu vse ugenil. Vendar pa je gospa Riverain pojasnjevala s tresočim se glasom, polnim gneva in žalosti:

»Fani zopet odklanja možitey.«

Gospod Riverain je molče in s sklonjeno glavo napravil še nekaj korakov po sobi, potem pa se je obrnil k hčerki in dejal:

»Sedaj, draga Fani, se nama pa moraš izpovedati, zakaj se ne maraš možiti. Kaj je temu vzrok? Tvoji starejši sestri sta omoženi; ti si stara tri in dvajset let. Za žensko pomeni zakon življenje. Mlado dekle se mora poročiti, da si ustvari ognjišče, rodi otroke... Gospod de Losière ti ni tuj, in če si ne bi mogel pridobiti tvoje naklonjenosti takoj, se more zavleči tvoja zaroka, kakor dolgo želiš, le da boš utegnila spoznati njega in ne varati same sebe.«

Dodal je še malo v zadregi: »Ali morebiti ljubiš koga drugega?«

»Ne ljubim nikogar.«

»Torej...«

»Jaz se ne maram omožiti.«

»Toda zakaj ne?«

Zdelo se je, kot da bi premišljevala; naenkrat pa je odvrnila odločno:

»No, dobro; ne maram se poročiti in nikoli se ne bom poročila, ker...«

Za trenotek je obmolknila, potem pa izjavila nervozno: »Saj me ne boste razumeli!«

»Govôri, govôri!« je silil vanjo gospod Riverain.

Vdala se je.

»Bilo je pred štirimi leti, ko me je nekega mrzlega zimskega popoldneva odpeljal naš stari prijatelj doktor Furnière — ne vem čemu — v Plaisance, kjer je osnoval dispanzer — bolnišnico za uboge — in javno ogrevališče. Prvič v življenju sem prišla v ta okraj, v ta revni okraj, in zdi se mi, da je bilo to sploh prvokrat, da sem stopila v tako revno okolico. Čakala sem v avtomobilu pred vrati dispanzerja. Prihajale so uboge žene, ki so skušale ogreti slabotne dojenčke v naročju; prihajali so moški, ki so drhteli od mrzlice, gladú in mraza; mladi ljudje, ki so me gledali polni mržnje. Hotela sem se skriti, sramujoč se tega vozila, kjer sem tako udobno sedela, te dragocene obleke, ki sem jo imela ta dan, vsega, kar je pričalo o mojem bogastvu in o moji sreči:

hotela sem pa vendarle videti glad in revščino, ker še nikoli nisem videla trpljenja.«

»Moj ubogi otrok,« je zamrmral gospod Riverain, »na neenakosti stoji življenje.«

Fani je nadaljevala: »Čakala sem tamkaj skoraj uro. Voda v potokih in vodnjakih je bila zamrzla in niti poskušali niso, da prebijejo led. Vse se je zaprlo v hiše — kakšne hiše! Nikogar ni bilo na ulici razen teh nesrečnikov, ki so se, oblečeni v cunje, drhté in hukaje v roke žurili, da si poiščejo kruha in oskrbe. Ah! Kako bi bila rada izstopila, se pomešala mednje ter jim priskočila na pomoč!... Toda, kaj bi bila mogla storiti? Ničesar nisem znala... In kako bi me bili sprejeli, mene, ki sem imela zdravje, sveža, rdeča lica in živahnost, bila oblečena v toplo obleko, kožuhovino in nosila dragulje... Končno se je vrnil zdravnik; ker je imel še opravka, mi je dal na razpolago svoj avto, da se popeljem po svojih poslih. Nisem mu mogla prikriti, kar sem bila pravkar občutila. Utrujeno je skomizgnil z rameni in rekel: ‚Ah, da, toliko bede je v Parizu in vendar tako malo prave požrtvovalnosti, koristne požrtvovalnosti!‘ Odpeljala sem se, razmišljevala o vsem, kar mi je povedal zdravnik in kar sem bila videla. Odslej pa mi je bilo neznosno vse, kar bi mi moglo pripraviti udobno življenje brez mojega lastnega dela.«

Ko je sedela Fani nasproti očetu in materi v tem velikem in belem salonu, kjer je vse — oprava, slike, umetnine — pričalo o izbranem okusu in blagostanju, ki je mejilo na bogastvo, je govorila nekam hlastno, a vendar z zelo mehko donečim glasom in le lahna bledost na njenem licu je pričala o notranji razburjenosti, katero je skušala krotiti. Gospa Riverain jo je poslušala vsa osupla, da je mogla roditi hčer, ki se tako čudno razlikuje od nje; gospod Riverain jo je motril. Marsikaj, čemur se je prej čudil, se mu je sedaj razjasnilo. Razumel je tudi, zakaj se je Fani pred štirimi leti nenadoma odpovedala zabavam svojih mladih let in svojih ljudi, se vpisala v Rdeči križ in druga dobrodelna društva, obiskovala tečaje, da se izobrazijo za bolničarko in si končno pridobi ono socialno vzgojo, ki je takrat prehajala v modo pri vseh meščanskih deklicah. Brezdvomno je bila to le njena muha, ki pa je od nje bilo pričakovati koristi. Ker je bil prepričan, da ji bo to, čemur se bo na ta način priučila, pozneje koristilo v gospodinjstvu, je ni hotel ovirati z brezplodnimi očitki. Toda v tem trenutku se je zelo prestrašil in že je čutil na dnu duše, kar še ona namerava

priznati. Vendar pa jo je izpodbujal, naj nadaljuje.

»Končaj in ne boj se, dragi otrok! Mislim, da si ne meniš izbrati za vse svoje življenje bolničarskega poklica.«

»Gotovo ne; nekaj drugega hočem.«

»In kaj neki?« je vzkliknila prestrašena mati.

»Mislila sem, da bi se morebiti dali vsi ti nesrečni ljudje, ki jim beda vzbuja sovraštvo in zlo, poboljšati.«

Gospod Riverain je zmajal z glavo, ne da bi ga bila hčerka opazila.

»V teh oddaljenih okrajih sploh ni pravega družinskega življenja. Mož preživi dan v delavnici ali skladišču in tudi žena je kje zaposlena; otroci so prepuščeni nadzorstvu kake malomarne sosedice, največkrat pa ulici z vsemi njenimi nevarnostmi... Ko se zvečer vrneto mož in žena, ju utrujenost hitro uspava, da se ne brigata dosti za otroke; tako to slabo oskrbovano stanovanje ne nudi ničesar, kar bi mamilo; ni drugega kot zavetje, kamor se človek zateče, da prespi noč. Otroci rasto tjavendan, pri čemer vsi njihovi slabi nagoni bujno uspevajo... Mnogo sem razmišljala o vsem tem, mnogo sem studirala: treba bi bilo izboljšati položaj delavske družine s tem, da se njenim članom že v otroški dobi vcepi duh samolastnega mišljenja, previdnosti in vzajemnosti ter čut dolžnosti in poštenosti; obenem bi bilo treba pospeševati zблиžanje družabnih razredov. Toda, če bi človek hotel uspeti...«

Znova je umolknila — morebiti prestrašena — nato pa je možato končala:

»Če bi hotela uspeti, bi morala živeti sredi tega ljudstva, in sicer tako, kakor ono živi.«

»Blazni!« je vzkliknila gospa Riverain in se ji približala z velikimi koraki ter ogorčeno dejala: »Razumem, razumem! Ti hočeš živeti, kakor praviš, sredi teh ljudi, ti, moja hčerka, rojena Riverain! Nikdar, nikdar ne dovolim tega!«

In pozvala je svojega moža na odgovor:

»Odkod ima neki vse to, kar pripoveduje? Vzgajamo otroke, obdajamo jih z največjo ljubeznijo, belimo si glave, kako bi jim uredili srečno življenje... in glej, s čim nas presenečajo!... Tak reci ji vendar kako besedo! Njen oče si, prepovej ji!«

Z eno samo kretnjo je pomiril gospod Riverain svojo ženo.

»Ali je tvoja mati prav ugenila?« jo je vprašal potrpežljivo.

»Da!«

Pritegnil jo je k sebi.

»Ali se nisi nikdar povprašala, draga hčerka, ali bi kot žena ne mogla pomagati revežem? Mnoge gospe iz visoke družbe, ki obenem izpolnjujejo svoje stanovske obveznosti, dobijo vendar dovolj prilike, da poučujejo delavsko deco in moralno ter gmotno podpirajo delavske družine. Imenoval bi ti lahko gospo Leval, ženo mojega tovariša v državnem svetu. Če te mož ljubi, če je izobražen, če je dober, se ne bo upiral, da zapustiš vsak dan za dve ali tri ure domače ognjišče.«

Pustila je roki v očetovih.

»Zahvaljujem se vam, da se ne razburjate, oče! A treba se je odločiti. Žena je last moža in svojih otrok. Kar bi poskušala storiti izven družine, bi bila le malenkost, podobna miloščini. Bojim se celó, da za mnoge to ni drugega kot nekakšno razvedrilo. Da pa izvršim to, kar nameravam, je treba popolne neodvisnosti.«

»In ti jo poslušaj, kot bi resno govorila,« je jadikovala gospa Riverain.

Gospod Riverain se ni zmenil za ženine besede.

»Torej si se res odločila,« je vprašal hčerko.

»Res!«

»In če bi ti jaz branil?«

»Bom pač čakala.«

»Torej se ne boš možila?«

»Ne!«

»Ali že veš, kje se boš naselila?«

»Da... Dva meseca sem iskala.«

»Toda za vse to boš potrebovala mnogo denarja?«

»Imam nekaj prihrankov in malenkostno vsoto, ki sem jo podedovala po svoji babici. Za ostalo pa poskrbi Bog.«

Gospa Riverain je plakala. Fani pa se ji je približala in rekla:

»Prosim vas, ljuba mama, odpustite mi muke, ki jih vam prizadevam.«

»No, dobro, Fani,« je dejal gospod Riverain, »storiš lahko, kar hočeš.«

»Kako?« je vzkliknila gospa Riverain. »Ti privoljuješ? Jaz pa nočem, nočem!«

Dekle se ni genilo.

»Pojdi, otrok moj,« je rekel gospod Riverain, »umekni se v svojo sobo ter še premišluj!«

Fani je odšla, gospod Riverain pa je položil roko na ramo svoje ihteče žene, rekoč:

»Ali mar ne vidiš, draga moja, zakaj tako postopam?... Po enomesečni izkušnji bo Fani razočarana in bo imela le še to željo, da se čimprej omoži.«

(Dalje prihodnjič.)

PRI OGNJU VEČERNEM SEDIMO

Sestra, tvoj trudni obraz
pije grenkobo večerne minute:
nocoj je na črnem dvorišču mlad človek
široma roke razgrnil v pozdrav
in bruhal poslednjo je kri.

Tvoje oči, sivi oče,
dolbejo v temo te mračne kleti
in iščejo v tujih zemljah
zadnje besede gasnočih sinov.
(Nekje sredi polja
pod križem lesenim spi revni moj brat.)

Mati molčeca, tvoje roke
rastejo v silen objem,
da ne bi zadnji tvoj sin
izginil v motnjavah daljin...

Saj ceste so bele in teme nikjer...

Le okno zamreženo
tih nam oznanja večer...

Mene ni strah.

Vaclav Winkler.

TI TOPLA LUČ

Ti topla luč na mizi,
tiho sij,
pokojno mi tolažbo
v dušo lij!

Vihar je zunaj, mrzla noč,
tu v sobici
tak toplo, luč, šepeteš mi
v žalosti.

Štefan Tonkli.

KANARČKU

Zora jutrnjica
novi dan naznanja,
v kletki se kanarček
prebudi iz spanja.

Biserna mu pesem
žubori iz grla
kot studenec gorski,
ki hiti prek brda.

Poj mi pesem, pevec,
o mladosti zlati,
ko vesel, brezskrben
tekal sem po trati!

Ni ti dano peti
pesem o svobodi,
ker poznal v življenju
nisi je nikoli.

Ne poznaš spomina
izgubljene sreče,
kot pozna ga moje
srce krvaveče.

Poj o soncu davnem
in o domovini,
kjer ostali lepi
moji so spomini.

Zagorjan.

O GLEDALIŠČU

Nekaj vodilnih misli o gledališču naj služi za uvod razmotrivanju o naših odrih. Potrebe ljudskih odrov bomo posebno upoštevali.

Gledališče je velesila. Danes se morejo meriti z njim le: tisk, film in radio, ki dejansko dandanes še bolj odločujoče posegajo v usodo ljudi, posebno mladine, čeprav sami na sebi nimajo toliko vplivne sile kakor gledališče. Tisk je namreč mrtva črka, gledališče pa živa beseda, ki vedno ustvarja; film je za množico pomanjkljiv, ker ne zajema vseh čutov, zvočni film pa je navezan le na večje jezike, je torej za male narode predrag, končno pa je film sam vedno navezan v svojem snemanju na bistveno gledališka sredstva: radio pa je mrtvi prenos, ki ne pokaže celote. Edino gledališče je zmožno pokazati nam resnično življensko celoto in nam nakazati večno zakonitost, ki vlada v dogodkih in zgodbah človeškega rodu, edino gledališče pomaga življenje krog sebe doumevati v vsej njegovi usodni globini.

Zato je gledališče ustanova velikanške vrednosti in pomena. Zato je tudi tako važna zadeva, kajti je lahko dober vodnik, pa lahko tudi velik lažnik in zvodnik. Če nas uči gledati za kulise zunanjega dogajanja in tam spoznavati njegovo idejno vzročnost, potem je gledališče svoje vrste učitelj za življenje. Kakor je vsaka šola od osnovne do univerze najbolj bistvena zadeva v usodi posameznika in naroda, tako velja isto tudi za gledališče.

Mislim, da se sodobna javnost mnogo premalo zaveda vpliva, ki ga ima ali more imeti oder na življenje, zato često gleda v gledališču preveč le zabavališče, ponekod po svetu morda tudi lokal za modno tekmo in bahanje z obleko, ali pa kaže nezadostno zanimanje zanj. Tako se zgodi, da ima resno gledališče za najbolj stalne goste predvsem »srednje sloje«, da poklicna gledališča po večjih, kulturnih mestih v obilni meri obiskuje enako občinstvo kakor predstave podeželskih ljudskih odrov. Za slovenska poklicna gledališča moramo sicer pohvalno omeniti, da imajo dovolj resnega občinstva vprav izmed tistih ljudskih plasti, katerim so predvsem namenjena, in da skušajo biti res narodna žarišča; imajo zaradi tega seveda še večjo socialno odgovornost in težjo nalogo kakor svetovna buržujška gledališča. Množica pa, ki ji ni predvsem za umetnostne užitke, je pač povsod neizogibna, tako v središčnih kakor v podeželskih gledališčih. Le prerado se tudi gledališkemu estetu ustali prepričanje, da je občinstvo zaradi teatra, ne pa teater zaradi občinstva, da gledališče ni v prav ničemer vezano na svoje občinstvo, niti po programu, niti idejno, niti moralno, niti po duhovnih pokretnostih svojega časa, dasi nikakor ni njegova dolžnost upoštevati kulturno lenobo svojih ljudi. Le eno navezanost na občinstvo pa poznajo vsi:

odvisnost blagajne od ljudi, zato v zadregi ali celo proti svojemu umetnostnemu prepričanju dajejo opere in reklamne drame. Če se gledališče s tem celó bistveno izneveri svojemu prvobitnemu poslanstvu, je to zelo, zelo nápak.

Vsako gledališče mora biti socialno vezano. Tako kot vsako človeško udejstvovanje vobče. Družbi mora služiti, zidati mora, ne deliti in zavirati. Gledališče ni pridiga, ampak umetnost; a umetnost je vendarle tudi nehote pridiga, dokler ima svoj smisel in je izraz duhá. Ni gledališče morala, ni kateder, pa je vendar tudi vse to mimogrede. Če celotno življenje predstavlja, tudi celotno življenje oblikuje. Kljub svoji bistveni nalogi, ki je gledališka umetnost, mora v svojem svetu družbi nuditi to, kar zanjo pomeni dvig, obogatitev, poglobitev in spopolnitev. Kar žali moralni zakon ali moralni čut družbe, tega gledališče ne bo dajalo, čeprav bi bilo morda samo po sebi lepo in umetniško odsko delo, zato ne, ker tako zahteva socialno poslanstvo gledališča.

Tretje, kar je nad vse važno ugotoviti, je sledeče: Kakor univerza ni ljudska šola ali ljudsko predavanje, tako je velika zmota staviti ljudske odre v isto vrsto s poklicnim gledališčem. Naloga slednjega je gledališka umetnost, naloga prvih pa je celotna ljudska prosveta v gledališko-umetnostni obliki. Ljudski oder ni nikdar golo posnemanje poklicnega odra, če bi bilo vobče to sploh mogoče. Repertoar poklicnega odra ni nikdar vzor podeželskim odrom, ki služijo vendar mnogo bolj nego mestni odri namenom celotne, ne zgolj lepote kulture, njihov delokrog je mnogo širši in zato podrejen drugim vidikom primernosti kakor poklicno gledališče. Za pravilno razmerje obeh vrst naših odrov, za medsebojno vplivanje in pravo organsko vez med obema kljub njunemu raznovrstnemu poslanstvu je to važna, temeljna resnica.

J. P.

NARODNO GLEDALIŠČE V LJUBLJANI

Odslej bomo prinašali strnjeno poročilo o najvažnejših gledaliških predstavah ljubljanskega gledališča. Ker ima oder tolik vpliv, naj družinski list obvešča o življenski vrednosti kake igre. Ni nam samo za umetnostno kritiko, temveč mnogo več za idejno in etično. Zanima nas, kako vrednost ima igra za celotno naše življenje, ocenili bomo, recimo, njeno socialno vrednost, ki jo ima zlasti za družine, ki takih praktičnih ocen toliko žele.

Celjski grofje. To delo je napisal Bratko Kreft, ki miselno zastopa materialistični realizem. To zanemarjenje in tajenje duhovnega reda in njegovega usodnega poseganja v dogajanja sveta se kaže tudi izrazito v njegovih Celjskih grofih. Drama svojih oseb ne dožene, dejanje zapusti pred razčiščenjem in pomirjenjem idejnih in dramatskih nasprotij. Je v bistvu boj za svobodo meščanstva in kmeta zoper nasilnega in propadlega grofa, ki pravico dela s pestjo in svojo neomejeno in skrajno nemoralno svobodo zida na suženjstvu vseh: Cerkve, prava, otrok, ljubezni, hlapcev, cehov in tlačanov. Njegov nasprotnik, Pravdač, živi ves za svobodo vesti in pokorščino večnim zakonom,

ki niso človekova samovolja, pa tudi trpi za to borbo. Da se nazadnje sam obesi, ni etično dosledno, kajti brezobzirna borba in celó lastno uničenje ni varna pot do zmage, temveč varna je le pot junaškega, heroičnega trpljenja. Ker pa p. Gregor, Pravdačev prijatelj, noče z odločnostjo prevzeti Pravdačevega poslanstva — seveda v očiščeni obliki, zato Pravdačev idejni smisel prav za prav v drami propade in utone v revolucionarstvu meščana in kmeta, tudi molitev p. Gregorja ob koncu igre ji tvori le preslabotno nasprotje. Tudi usoda Friderika in Ulrika je ostala nedognana, vse to vprav zaradi pisateljevega materialističnega nazora, zlasti še njegove materialistične etike.

Drama vsebuje mnogo zgodovinskih neresnic o Husu, cerkvenem zboru v Kostnici, življenju cerkvenih predstavnikov. Ni treba, da bi kdo hotel zagovarjati ali zakrivati veliko zlo in nemoralo tedanje družbe, tudi cerkvenih krogov; toda če pisatelj ne pozna odnosa tedanje cerkvene in državne oblasti med seboj, če nič ne ve ali noče vedeti o zapadnem razkolu in zato grehe krivega papeža podtika pravemu ter tako iz tedanjih družbenih prilik naredi zgodovinski potvor in običajno geslo zoper Cerkev, kakor danes živi med nami, se nam zdi to v našem času vobče prazno, družabno neolikano in za resnega umetnika nevredno početje.

Pač pa je res, da je drama katoličanu v marsičem dobro izpraševanje vesti in zaradi tega je je vsak katoliški inteligent v prvih dejanjih lahko vesel. A ko se gvardijan celjskih minoritov spozabi in v svoji kvantaščini izdaja celó spovedno molčečnost, tedaj je to pregroba žalitev verskega čuta, da bi jo prenesel. Ne vem za noben primer zgodovine, da bi kdaj kak duhovnik, tudi še tako propadel, morda laiziran ali izobčen, to skrivnost in svetinjo blatil ali naravnost izdajal. Zato je taka stvar tudi na odru nemogoča, ker je kratkomalo življensko neresnična. Pa naj bo kdo tudi drugačnega mnenja, socialno poslanstvo gledališča zahteva takt in obzirnost, katero je, kolikor vem, režiser O. Šest véčas modro uveljavil.

Lopez. Po nazoru ta Bartolova drama ni drugačna od Celjskih grofov. Noče biti satira naših literarnih razmer — pa vendar je in še zelo neprikrita, hoče biti le tragedija s temle pesimističnim smislom: pokvarjenost, zloba in laž zmaguje nad značajem, boj za kruh gre preko vsake morale. Premalo je pisatelj pogledal življenju v oči, če ne ve, da je taka zmaga le navidezna in trenutna. Videz in čas nista merilo dokončne vrednote in veljavnosti.

Kljub prijetni dovršenosti v režiji je grenko gledati v teh literatih gole podleže brez primere — tudi Lopez ni čist značaj — duševne pritlikavce in potepuške kruhoborce. Če so literati taki, potem bi bilo treba ta posel prepovedati in te ljudi poslati delat na ulico.

Glede režije in opreme pa je igra vzoren primer in nazorni pouk za režiserje ljudskih odrov. Prav isto velja za opero **Hlapec Jernej** in dramo **Zločin in kazen**.

Lastnosti dobrega igranja pa moreš spoznavati v Ibsenovi **Gospe Inger**, ki naj bi si jo diletant z veseljem ogledal. Dvojnost Ingerinega značaja — poslanstva in narave — je sijajno podana v zdaj hladni, zdaj čuvstveno zaneseni igri.

Strast pod brestii. Ta naturalistična drama O'Neilla slika divjo ljubezen ameriškega kmeta do zemlje in ženske. To je res neukročena, nemoralna strast, ki povzroča usodne nesreče. Ti ljudje ostanejo divjaki, čeprav so evropsko oblečeni. Režiser, ki s tem delom skuša uveljavljati novi naturalizem na odru, zamenja grobo resničnost z nekulturo, indijanski plesi le še podčrtavajo prepričanje, da so to le človeške živali. Če to delo ne služi posebno dobro pravemu poslanstvu gledališča in se dejansko občinstvu upira, ni kriv tega gledavec in njegov zlagani romantični pogled na življenje, kakor trdi Kreft v Gledališkem listu, ampak temu je vzrok večno veljavni etos. Slednjič mora tudi naturalizem ostati umetnost in nikakor ni bil in ne bo istoveten z grobstvo in umazanostjo.

Za višino našega gledališča in njegovo razmerje do občinstva je pa značilno in uvaževanja vredno, da so bila stojišča pri tej igri natrpana, ostalo gledališče pa je bilo skoraj prazno in je molčalo.

Jože Pogačnik.

T R O J E G R O B O V

Anton Funtek. Stari literarni rod nas zapušča. Tudi Funtek, njegov najizrazitejši predstavnik, je umrl. Kdo ne zna vsaj napol na pamet besedila »Prodane neveste«, ki je vendar tako prijetno domače in lahko? Funtkovo je. Vprav v tem je bil Funtek mojster: znal je prevajati besedila za opere in tudi druga klasična dela sve-

tovnje književnosti tako, da nisi čutil, da so to prevodi in ne izvirne pesnitve.

Koliko je delal Funtek za naše gledališče! Nešteto opernih besedil je oskrbel, napisal je sam dramo »Tekma«, ki gre še vedno tudi po naših društvenih odrih, bil je svoj čas med najbolj nepristranskimi in uglednimi gledališkimi kritiki, tako da je njegova sodba bila vobče merodajna.

Te umerjenosti in nepristranosti se je naučil Funtek pri svojem učitelju, pesniku Josipu Cimpermanu, ki je vezal Funtka z velikim Levstikom in dobo našega realizma. Take so tudi Funtkove pesmi: umirjene v misli, čuvstvu in obliki. Funtek ni kazal novih smeri in hotenj, a je kazal možato zrelost, brežhibno uglajenost, znal je vplivati s svojo strogo izmerjeno obliko in s svojim skrbno izpiljenim slogom. Njegova pesem ni razodetje, ni jecanje in iskanje, ampak moževanje, dognanje dozorelega moža je. Mnogo smo deklamirali njegovega »Godca«, odlomke iz »Smrti«, skoraj pobožno smo brali njegove čuvstvene črtice »Luči«. Mladinsko slovo bo ohranilo Funtkovo ime vedno v časti. Kot šolnik je Funtek živel za mladino in med njo, zato je znal tudi zanjo pisati pravljice in pesmi, ki so prešle v vse šolske čitanke mnogo prej kakor drugi mladinski pisatelji.

Še danes iščejo dijaki Funtkove prevode. Njegov »Faust« je čitljiv, kakor bi ne bil le prevod. Težko Schillerjevo »Pesem o zvonu«, pred katero je dijaka večkrat strah, smo pri Funtku lahko izčrpno doume-

vali. Tudi njegov prevod Baumbachovega »Zlatoroga« in Shakespeareovega »Kralja Leara« bo ohranil svojo vrednost. Prav tako je znal Funtek lepo seznanjati druge narode s slovensko umetnostjo.

Funktovo delo sicer ni bilo delo voditelja literarnih pokretov, a zato tembolj zvesto in dovršeno — zaradi tega v resnici veliko in častno delo.

Fran Milčinski. Velik del ljubljanskih šolarjev mora iti skozi Wolfovo ulico. Kar neverjetno se jim je zdelo, da je tam v tisti sivi, mrki hiši živel in delal njen najljubši pravljicar Fran Milčinski. Kako se le morejo v tej čemni hiši roditi tako sončno lepi principi in tako dobre, zlate kraljične — tako smo si tudi mi mislili, ko smo

hodili še v šolo. To je bil pač Milčinski: vedno ves veder ko najlepše jutrnje nebo, vedno podoben poldanskem soncu — samo takega smo ga poznali.

Ne bom pozabil, kako so otroci v počitniški koloniji pri Sv. Joštu kurili kres in poslušali Milčinskega pravljice. Takrat sem spoznal, kako je naš najboljši pravljicar razumel otroško dušo in znal govoriti vprav zanjo. Tista zgodba o tretjem, zaničevanem bratu, ki je šel skozi luknjo na drugi svet ter tam postal kralj, je otroke tako priklenila, da bi poslušali vso noč, čeprav je bila hladna, da smo se zatekli za hrib. Saj so tudi čez dan po ure in ure prečepeli v travi in buljili v Milčinskega. Zato se je bilo težko posloviti od ljubljence naše mladine. Tako je, kakor bi prav v vsaki družini umrl najbolj vedri in vsem najbolj potrební član. Da, nam vsem so ga vzeli in zato je bilo slovo težko. Zlasti ga bo pogrešalo preprosto in učeno v našem radiju, kjer je skrbel, da smo vsi imeli prijeten nedeljski popoldan. Malo pred njim je odšla Vida Jerajeva, zdaj pa še on...

Pa Milčinskega dela bodo ostala sveža in bodo še dolgo splošna last vsega naroda, tudi tedaj, ko bo marsikateri čisti umetnik že davno pozabljen. Vprav v tem je bistvo njegovega pisateljevanja: ni mu bilo za literarno čast in veliko ime, ampak živel in pisal je le za življenje; zato je mogel povsod, bodisi pri poklicnem, bodisi pri pisateljskem delu, življenju tako globoko pogledati v oči, kakor malokdo izmed naših besednih umetnikov. Zato je bral tudi v duši naših ljudi, bral zlasti v srcih mladine ter tudi mogel pisati čisto zanjo: preprosto, duhovito, dobrohotno, čeprav včasih zbadljivo. Zato je bil in ostane Milčinski resnični slovenski ljudski pisatelj trajne vrednosti. Bil je tudi eden najboljših večerničarjev pri naši Mohorjevi družbi, kjer je l. 1917 izdal povest iz življenja ljubljanskih paglavcev »Ptički brez gnezda«. Snov mu je nudila njegova skušnjava v poklicu, saj je bil Milčinski duša mladinskega skrbstva na ljubljanskem sodišču, kjer je toliko storil za mladino, še preden so ga podpirali zadostni državni zakoni. Kolikokrat smo brali te »Ptičke«, ki so se nam zdeli kot klasična slovenska slovstvena indijanarica ali slovenski »Dnevnik malega poredneža«, kot nalašč za dorasčajočo mladino. V tistih letih je bila knjiga dvakrat dobrodošla.

Mladež bo torej še vedno z istim veseljem brala svojega najboljšega pisatelja. »Pravljice«, »Tolovaj Mataj in druge slovenske pravljice«, prav tako mladinska odrska dela: »Kjer ljubezen, tam Bog«, »Volkašin«, »Martin Krpan mlajši« in »Mogočni prstan« — vse to bo še v pozne rodove oblikovalo mlade duše.

Hudomušne satire Milčinskega pa so bile odraslim prav za prav izpraševanje vesti, zlasti so nas učile gledati naše javno življenje v bridki razgaljenosti. Bile so nam kar potrebno ogledalo naše ničemurne revščine, pa naj bodo to »Igračke«, »Muhoborci«, »Suha roba«, »Drobiž«, »Zgodbe kraljeviča Marka« ali pa spisi Fridolina Žolne, kakor se je naš veliki humorist tudi podpisoval.

Zato pa pravim: Čeprav je Milčinski umrl, njegov lepi in pristno slovenski smeh pa med nami ne sme umreti.

J. P.

Rado Murnik. Kako se mladostni prijatelji prečudno razkropimo! Življenje napreže vsakega v svoj jarem, vsakemu pokaže svoj kolovoz — in najbolj iskreni mladi prijatelji so ločeni! Kaki smo bili, ko je hodil Rado z Jesenkom, Verovškom, Medvedom in drugimi še k meni v prisilno delavnico! Vsi so se zrušili — sedaj še Rado,

ki se nisva videla morda 25 let. Ko sem ga obiskal v mestnem zavetišču — na dan pogreba Milčinskega je bilo —, bi ga ne bil spoznal, ko bi ne bil spregovoril in mu ne bi bil zaigral krog ustnic tisti dobrodušni smeh, kot ga je imel v mladosti. In zdelo se mi je, da prenaša vso bednost, popolno izhiračnost in onemoglost s prav takim humorjem, kot je prenašal vse življenje. Rado je bil nadarjen; a bil je človek, ki mu ni bilo do poklica in se je vsega vdal edinole književnosti. Zato je tudi umiral reven kot vsi tisti naši, ki so odklonili borbo za kruh in so se v malem našem narodu posvetili zgolj pisateljskemu klicu. Že ves pred vrati večnosti mi je še razkladal jezikovne podrobnosti in zlasti ugotovil: »Lej, mnogi pišejo: to pa je dobro, kar je napačno. Pisati moramo: to je pa dobro.« Bil je nenavadno pripravljen za odhod v onostranstvo. »Vidiš, jesti ne morem, piti ne morem, sedeti ne, stati ne in delati ne — kaj hočem še na svetu!« Usmiljenka mu je prinesla obed: skodelico kakava. Po cevki je nekajkrat srknil in ji vrnil. Meni pa je rekel: »Čudovita institucija so tele sestré. Plače nič, hvaležnosti nič in vendar vzdržé.« Nato mi je pripovedoval, da ima v miznici stenografirano humoresko. »Zato sem jo napisal, da bi morda koga, ki je ves obupan in nesrečen, odvrnil od samoumora. Kadar koli slišim o samoumuru, me res vselej zelo zaboli. Čemu to?« In še sva se pogovorila o mladostni naši veselosti, nato sem se poslovil. Za slovo sem ga pokrižal na čelu — kakor otrok se mi je zdel —, Rado pa mi je z muko pomolil uboga, suha dva, še gibna prsta izpod odeje in pojasnil: »To sem pa že vse uredil s patrom.«

Tako je umiral naš najboljši humorist. Le kaj smo se nasmejali njegovemu »Veveranu in Vevereli«, kako brali roman »Groga in drugi« in »Navihance« in

»Matija Mataja« in še toliko drugih! Murnik ni ustvarjal z lahkoto, kar bi človek mislil, ko ga je bral. Saj se je tako godilo tudi Milčinskemu. Bravec morda misli, da veselost, dovtip, humor kar drči na papir, kakor gostom v krčmi, ko so židane volje. Pa je tako: Ob židani volji, ob splošni razigranosti je kaj blizu smeh. Če bi pa vse to zapisal, ti je navadno vse prazen, plitev nič. Murnik je stikal in brskal mesece in mesece krog sebe in v sebi, preden se je kakega dela lotil, čeprav kratkega, drobnega. Ob vsakem stavku spoznaš, da ga je dodobra preudaril, preden ga je zapisal. Zato je v njegovih delih vse tako opiljeno, oblikovano in jezikovno očiščeno. S tem ne trdimo, da mu je duhoviti humor vselej najbolje uspel. Tam, kjer se trud zazna, omaga humor; kjer pa napora niti ne slutiš, tam je tudi pri Murniku uspeh popoln.

Dognal je, umrl ni. V našem narodu bo živel do konca.
F. S. F.

N O V E K N J I G E

Knjige Mohorjeve družbe za l. 1933. Slovenci se moremo pohvaliti s prav bogato književno proizvodnjo. V tem pogledu bi težko našli sebi primernih narodov na svetu. Tudi Mohorjeva družba je v zadnjih letih svojo delavnost pomnožila in nam daje knjigo za knjigo. Letos je izdala šest rednih in šest izrednih knjig, med njimi take, ki po svoji pomembnosti predstavljajo veliko obogatitev našega kulturnega zaklada.

Koledar z novo opremo in s svojo bogato vsebino predstavlja pravo slovensko ljudsko čitanko. Povest »Beli menihi« sicer še ni to, kar obljublja naslov, a je zanimiv poskus zgodovinske domače zavesti, bolj uspel kot pred leti Bevkovi »Stražni ognji«. Romantično ožarjene zgodbe iz davnih dni bodo priklenile bravce nase. »Zgodovina slovenskega naroda« zaključuje dobo političnega jerobstva (1815—1848) in podaja posebno zanimivo zgodovino našega tedanjega gospodarskega, socialnega položaja. Za otroke je Mohorjeva družba izdala knjigo »Pravljic«, ki jih je spisal J. Rožencvet, ilustriral pa M. Bambič. Knjiga je prav razveseljiv pojav v našem mladinskem slovstvu. Imela bo uspeh pri mladih in starih. »Kokošjereja« je namenjena gospodinjam, zato bi pač nekateri rajši imeli namesto nje povest. Je pač tako, da ima Mohorjeva družba članstvo iz najrazličnejših slojev in stanov, a vseh hkrati pač ni mogoče povsem zadovoljiti. Mislimo pa, da pride vsak o svojem času na vrsto, ker Mohorjeva družba dela smotrno, smiselno in po načrtu, in vemo, da je med naročniki vsaj dve tretjini takih, ki se bodo za to knjižico zanimali.

Še lepše so knjige, ki jih letos pošilja Mohorjeva družba v svet kot izredne. To so v prvi vrsti »Izpovedi sv. Avgušтина«, idejno, oblikovno in jezikovno knjiga, ki brez vsakega dvoma predstavlja višek našega prevodnega slovstva po vojni. O monumentalni Plečnikovi opremi in odličnem Sovretovem prevodu tvorijo »Izpovedi« eno naših najlepših in najglobljih knjig. »Krivični vinar«, ki ga je spisal nemški pisatelj Peter Dörfler in prevel J. Pucelj, je prekrasna kmečka povest, polna moči, svežosti in poezije. Vsi ti ljudje in ta narava, ki v knjigi živé, vse je tudi nam Slovincem tako blizu, da živimo z njimi kakor s svojimi. »Bratje

in sestre« je zbirka novel pisatelja Magajne, od katerih so nekatere pravi biseri. Pisatelj riše male ljudi, ki pa so tako veliki po svojih dušah. Topla čustvenost in poezija je razlita preko teh novel. Tudi za otroke je med izrednimi knjigami ena zanje, »Ohijesa«, prava »indijanarska« povest, lepa in živa, kot nalašč za skavtsko mladino, ki ji je v prvi vrsti namenjena. Knjiga »Irska«, ki sta jo spisala L. E. in J. P., je zlasti za nas Slovence zanimiva in mnogo povedna. Naj bi jo bral vsak in spoznal, kako čudna božja rastlina je narod! Knjiga pripoveduje čudežne življenske zgodbe irskega naroda in odkriva stvari, ki jih skoro verjeti ne moremo. Knjiga mora priti med ljudi! Če omenim še molitvenik »Zlata vrv«, smo v kratkem pregledali vse mohorske knjige in videli njih pomen. Vsak pravičen presojevalec bo moral brez velikih pridržkov priznati Mohorjevi družbi veliko skrb in trud za vedno večje izpopolnjevanje. Priobčili bomo še nekaj ocen posameznih mohorskih knjig, ki podrobno ocenjujejo njih napake ali oblike. Resni Mohorjevi družbi se ni treba bati te kritike.

Etbin Boje: Slomšek — naš duhovni vrtnar. V Ljubljani, 1932. Založila Leonova družba. Str. 62. — Čim bolj se odmikamo času, v katerem je živel in deloval veliki Slomšek, tem jasneje in določneje vidimo njegovo veličino in tem bolj spoznavamo njegov pomen za naš verski, prosvetni in narodni napredek. E. Boje nam je skušal v svoji razpravi nekoliko orisati Slomškov pomen kot oblikovavca naših duš. Orisal ga je v prvi vrsti kot vzgojitelja-pedagoga, vendar je v tem svojstvu tako ves Slomšek obsežen in tako vse njegovo delo zapopadeno, da ob poznanju Slomška kot vzgojnika poznamo našega velikana tudi kot duhovnega in narodnega vodnika. Knjižica bo prav poraben priročnik predavateljem in končno vsakomur, ki bo hotel vsaj nekoliko dojeti in razumeti veličino našega svetniškega škofa.

N A Š E S L I K E

Tudi v novem letniku bomo nadaljevali z objavljanjem slik, bravcem lista v veselje in užitek. Ko pričujemo ta, že štirinajsti letnik, se tudi glede slik zavedamo, da vsem vselej ni mogoče ustreči. Če velja to za katerokoli stvar, potem velja še najbolj za umetnost. Kolikor glav, toliko okusov. Takega čudodelnika še ni bilo in nikdar nikjer ne bo, ki bi mogel ugoditi vsem. Naj se človek trudi in trudi, zmerom bo ta ali oni še kaj našel, kar mu ne bo čisto po volji. Temu so podobe, kakor jih prinaša Mladika, vse preveč drzne, zveržene, premoderne, drugemu spet preveč po starem, ta bi rajši klasične motive, oni podobe sodobnih mojstrov, nekateri se zavzemajo za tuje umetnike, drugi spet si žele več domačih, ta spet žanrskih prizorov, drugi pokrajine, nekoga zanima bolj kiparstvo, onega stavbarstvo — nikdar pa niso vsi istega mnenja, vsi kar z vsem zadovoljni.

Kako ustreči? Vsaj večini svojih bravcev želi delati po volji vsak list, tudi mi. Pri tem pa ohraniti v izboranju slik potrebno umetnostno in nraštveno višino, biti vselej zanimiv, a ne na škodo kakovosti objavljenih del, kazati umotvore svojim bravcem v določenem smotrnem načrtu, skratka: ne le zabavati,

temveč tudi vzgajati k umetnosti. Kakor doslej, nam bodo glavna načela: obdržati zlato srednjo pot, skrbeti za čim večjo raznovrstnost in pestrost. Kdor mnogo nudi, dá vsakomur kaj. Poglavitno gibalo pa nam ostane objavljane plodov domače, slovenske umetnostne žetve. Tu bomo enako verno in vestno zasledovali razvoj našega umetniškega ustvarjanja prav do zadnjih dni, posvečali zanimanje našim najmlajšim, še neznanim, da pomagamo darovitim začetnikom, da si utró pot v svet. Z isto ljubeznijo bomo pa sledili dovršenim umetnikom in objavljali njihova priznana, starejša in nova dela. Pri tem ne pozabimo na plodove preteklosti, ki so nam jo proslavili veliki stari domači mojstri. Odločilna bo vselej samo umetnostna kakovost, ne smer, ne način, ne šola. — Poleg tega bomo spremljali razvoj umetnosti tudi izven domovine, pokazali pa našim bravcem še to ali ono starejše, tudi staro tuje delo. — Da ne pozabimo na lepo, umetniško dovršeno fotografijo, ki nam razkriva lepoto domače zemlje in preprosto življenje našega človeka sredi sive vsakdanjosti, se razume kar sámó.

Naloga lista, kakor je naš, ki prihaja v najbolj različne kroge, ki je doma v družinah po mestih, v kmetijskih domovih po deželi, ki ga bere preprosti, razumniki, mladeč in star človek, je prav posebno težavna. Da objavlja list slike, ima dvojni pomen. Ne le, da z njimi ustreza potrebi bravcev po lepoti in plemenitem duševnem razvedrilu, temveč da ga vzgaja in vodi pri spoznavanju in uživanju umetnosti. Umetnost moraš poznati, doumeti, poglobiti se vanjo. Iz globokega spoznanja vzklije živo zanimanje, spoštovanje in na koncu ljubezen. To naj bo naš cilj, da dosežemo, da se bodo vsi naši ljudje otresli predsodkov, kakor da je naša umetniška stvariteljska sposobnost in moč slabša, manj vredna od tuje. Saj naše tvorce zunaj po svetu hvalijo, le v domovini ne najdejo mnogokrat priznanja, še redkeje pa dobé dela. Krivo je temu pomanjkanje tradicije, ki bi bila vzgojila ljudstvo v pravem odnošaju do umetnosti in mu privzgojila potrebo po njej. Vemo, da so dežele po svetu, kjer je upodabljajoča umetnost zares vsakomur, tudi preprostemu človeku iz ljudstva nujna, potrebna. Na Holandskem boš videl v navadnih hišah kmetov in malih meščanov stare in sodobne izvirne oljne slike in grafična dela. To je posledica večstoletnega umetnostnega vzgajanja. Pri nas smo s tem komaj pričeli. Do likovne umetnosti še nismo našli pravega, toplega in pristrčnega razmerja. Bolj za razkošje, za okrasek nam je še kot pa za v utešitev srčne potrebe. Ni čuda, da je takó, saj imamo zavestno slovensko likovno umetnost komaj dobrih petdeset let.

Zadnjič je mojster Jakopič napisal in govoril opomin o dvanajsti uri slovenske umetnosti in zaklical vsem, ki odločajo usodo naše narodne kulture, naj pomorejo slovenski umetnosti in umetnikom, da ne propadejo. Njegov obupni, pretresljivi klic na pomoč je ostal brez odmeva. Da se v teh rečeh razmere na Slovenskem kar najprej spremené in izboljšajo, treba v prvi vrsti neutrudnega in pridnega drobnega dela, ki bo umetnostna dela približevalo ljudem, ki so sprejemljivi za lepo in dobro, pa nimajo ne prilike ne sredstev, da si vzgojé, izbrusijo in izpopolnijo oko in okus. To podrobno, tiho delo, ki ga opravlja Mladika

že trinajst let, je velikanskega pomena za širjenje resničnega smisla in čuta za umetnost, za napredek domače umetnosti je pa kar neprecenljivo. Danes, ko je naš list eden redkih, ki še morejo objavljati reprodukcije likovnih umetnin, je njegova odgovornost tem večja in naloga še tem resnejša.

*

Tako se je skoraj sámó po sebi dalo, da smo za uvod v novi letnik izbrali nekaj javnosti neznanih ali vsaj malo znanih odličnih del Ivane Kobilčeve. Saj je bila vprav ona tista umetnica, ki je med našimi slikaricami dosegla doslej nedvomno najvišje mesto in si priborila splošnega priznanja ne le v naših ozkih mejah, temveč tudi tam zunaj, kjer so jo imenovali obenem z velikimi imeni slovitih mož. Vse njeno delo preveva čuvstvena iskrenost, toplina močne osebnosti, čar pristrčne ženske nežnosti. Umetnostno delo Ivane Kobilčeve je pa za nas Slovence tudi razvojno zanimivo, ker tvori nekak prehod od starega romantičnega pojmovanja v slikarstvu in od preživelega ateljejskega ustvarjanja k novemu umetnostnemu gledanju, ki si je stavilo za nalogo opazovanje in verno obnavljanje prirode, pri tem v prvi vrsti gojilo slikanje na prostem, v svobodni naravi, in skušalo ujeti na platnu ves nemir in prelivanje barv, trepetanje zraka in valovanje luči. Z vestnim učenjem v umetnostnih središčih Evrope, kjer je Ivana Kobilčeva prva v slovenskem slikarstvu pričela slikati zunaj v prosti prirodi, je kmalu dosegla tolikšno popolnost, da se je njen bogati, srečno zaokroženi značaj zaključil v sebi in je dorasla v popolnoma zrelo, samostojno umetnico.

Ena njenih značilnosti je velika plodovitost. Ko je bila leta 1928, ne dolgo po njeni smrti, prirejena spominska razstava del Ivane Kobilčeve, se je pokazalo, koliko je ustvarila. Vendar je bil to le del bogate žetve, zakaj mnogo njenih slik je v rokah zasebnikov, ki niso bile razstavljene, druge so raztresene izven Slovenije, za mnoge pa več prostora ni bilo. Razstavili niso tudi njenih velikih slik, ki visé po raznih javnih poslopjih. Da vsaj nekatera njenih, širši javnosti še neznanih del pokažemo, smo zbrali nekaj najbolj značilnih, druge pa objavimo ob priliki.

Ljubka slika »Deklice pri vodnjaku« je nastala tam na Krasu, v Ilirski Bistrici. Ni to izmišljen prizor, kar kaže že neprisiljena in živahna kompozicija, zlasti pa docela prirodni izraz malih treh modelov. Opisovati slike ni treba, ker je sama povedna dovolj. Seveda enobarvna reprodukcija ne more nuditi verne predstave o barvni razkošnosti izvirnika. Prav od tam, z naših kraških tal je »Stara notranjska kuhinja«. Kdor je kedaj že bil kje tam okrog, jih je videl povsod prav take. Seveda v naših časih jih ne zidajo več, celó stare spreminjajo in »olepšujejo«. Škoda zanje, ena izmed njih nam je vsaj ohranjena v tej domačni sliki. — Še iz prvih časov slikaričinega studiranja v Monakovem je vedra, prikupna podoba »Fantka«. Izpod rdečega klobuka vró plavi kodri na dan, ki tvorijo živo nasprotje temnih, velikih oči. — Spomin na Sarajevo je odlična kompozicija »Pred poroko«. Slikarica je sama tako nazvala to delo. Čemu, nam danes ni več jasno. Podoba dveh žensk je to, ki urejata cvetice. Desna, starejša se zdi kot mati, ki pomaga hčerki pri

vezanju šopka. Bo to poročni šopek? Hči z neko sladko žalostjo gleda materino delo. Mati se zamišljeno čisto narahlo, nekam na znotraj smehlja: Kakšna bo hčer-kina pot v zakonu? — Mimo te slike, ki je ostala v zasebni lasti v Sarajevu, je slikarica ustvarila tam doli še mnogo, mnogo drugih. Slikovito mesto z zanimivimi prebivalci ji je nudilo brez števila neobičajnih modelov. »Indijec« in »Ciganka« sta dva primera iz te bogate galerije sarajevskih tipov. — Iz zadnjih let je izredno pristržno pojmovana in prav krepko naslikana podoba »Naša Neža«. Stara kuharica, takih ena, ki so bile pri isti družini po trideset, po štirideset in še več let, lupi jabolka. Koliko življenja, koliko neposredne resničnosti je v tej sliki, ki se zdi kakor slavospev zadovoljnosti, katero ustvarja delo in zavest vestno izpolnjene dolžnosti! Kar vidiš, kar čutiš, kako je umetnica hotela izraziti vso pristržno čuvstvo, ki ga je gojila do zveste, stare, družini vdane duše.

O življenju Ivane Kobilčeve je Mladika objavila več podatkov v letniku 1927 (na 75. strani) in v letniku 1928 (na straneh 369—371). V obeh letnikih je bilo objavljenih več njenih slik, leta 1931 smo pa objavili njeno »Poletje« v večbarvni reprodukciji. Ta slovita slika je ena od tistih, ki je bila vsem našim bravcem najbolj všeč. Zato mislimo, da smo prav pogodili, ko smo izbrali zdaj njeno »Madono« za barvno reprodukcijo.

Razen ene hrani vse, v tej številki objavljene slike Ivane Kobilčeve in še dolgo vrsto drugih, njena sestra, gospa Pintarjeva v Ljubljani. S pravo sestrsko ljubeznijo in resničnim umevanjem čuva bogato umetniško zapuščino svoje sestre. Naj ji bo za ljubeznivo dovoljenje za objavo teh del še tu izražena iskrena zahvala!

K. Dobida.

NOVOLETNA KOLEDNICA

Narodna / V Delaču zapisal Jože Zdolanji

Bog daj srečno novo leto,
zdravo,
veselo,
mêrnu (mirno),
bogato,
rodovito,
manjši grehi,
večji deli,
da bi imeli 'sega več ko lani!

Da bi se okoli hiše igrali:
volički,
prašički,
konjički,
petešički (petelinčki).

Na kònjaku (konjičku) je sedlace,
na sedlacu je fantak,
na fantaku je kapica,
na kapici je rožica,
na rožici je tičica;
tičica lepo poje, novo leto zove:
Da bi rodile vinske gore in žitno polje!

BREZPOSELNOST IN DRUŽINE

Brezposelnost tepe prav vse družine: tepe tiste, kjer nimajo oče, sinovi in hčere dela. Izučeni so, dostudirali so — in sedaj sedé brez dela in brez kruha. Živeti morajo. Torej v roko beraško palico in trkat od hiše do hiše, od županstva do dobredelnega zavoda! S tem so pa tepene spet družine, kjer imajo očetje ali sinovi in hčere še kaj zaslužka. Vsak dan so nadlegovani, vsak dan dajejo od skromnih zaslužkov in so že vsi obupani. Hudo je dajati, ko sam nimaš odveč, in še hujše so duševne muke, ko bi časih rad dal, vsaj več dal, pa ne moreš. In tako je ves dan nemir v vseh dušah, ves dan je borba za obstanek. Torej bič časa žvižga nad vsemi družinami. Hudo je že pri nas, še huje je po svetu. Poročila prihajajo, da po velikih mestih ni dneva, ko bi ne bilo samoumorov celih družin — iz obupa, ko se ne morejo dokopati do bornega kruha. Mnoge države so doslej brezposelne podpirale: to se pravi, dajale so jim v gotovini in v živilih toliko, da so za silo životarili, in seveda brez dela postopali. Vse države pa sedaj že uvidevajo, da mora tako brezdelje skvariti tudi najboljše ljudi. Zavest, da sem berač, četudi državni, in posili berač, ko imam zdrave roke in željo po delu, mora vsakega človeka uničiti. Spočetka ga vse to boli, nato pride obupanost, iz te se rodi vlačugarstvo ali pa razbojništvo. Ni drugega izhoda. Darovi starčkom, otrokom, sirotam, bolnikom — to je čisto nekaj drugega. Ti revčki so bili in bodo last dobrih src, krščanske dobrotelčnosti in odprtih rok vseh človeško čutečih ljudi. Če pa moraš zdrav trkati in prejemati miloščino, te je sram, sram tako dolgo, dokler sramú ne izgubiš in ne začneš propadati. Ponosna, zdrava zavest in tudi resnični blagoslov je pri denarju, o katerem lahko rečeš: moj je, zaslužil sem ga! Koliko je bilo ob začetku vojske kmetic, ki so ogorčeno odklanjale državno podporo, ker je bil mož na vojski! »Podporo, miloščino meni, ženi s kmetije? Ne in ne!« — In mi je pravil star občinski svetovavec, da je prišlo nekoč iz Ljubljane na občino 30 gld.: »Kakšne težave smo imeli, preden smo ta denar vsilili! Nihče ni hotel biti tak, da bi živel od miloščine.« Tako je bilo. Vsak najskromnejši bajtar in užitkar se je bal miloščine. Danes je ta odlični ponos izginil. Prvo trkanje na duri je grenko. Ko človek v bedi otopi, potem je to seveda lahko. Iz najboljših ljudi postajajo delomržneži, ki so svojim in drugim lahko v nesrečo.

Kaj bi bilo torej treba storiti? Kako oteti toliko dobrih ljudi propadanja? Kako ta nemir, ki se nas vse križem polašča, ublažiti?

Mnogo se o tem piše, mnogo razmišlja, mnogo resnično za uboge brezposelne žrtvuje, mnogi, žal, so

tudi zelo ogorčeni nanje. Beremo: dal sem mu drva sekati, pa je začel, vse popustil in odšel. Računajmo s tem, da vsak ni za vsako delo. Človek, ki ni imel nikoli sekire v rokah, ti ne bo sekal, ker ne zna in tudi telesno ni utrjen in ne vaje. So pa drugi, ki ti drage volje primejo za vsako delo, ga opravijo dobro in razumno za najbolj skromno plačo. Zato veljaj za vse najprej to: Ako le količkaj zmoreš, daj ljudem dela. Odstopi jim tako delo, ki bi ga sicer sam opravil. Dvojen dar si naklonil revežu: telesni in duševni dar in še sam si se odpočil. Po kmetijah je dela dovolj. Kajkrat ga domači ne zmorejo. Imajo pa jesti in streho in gorko peč. Težko jim je le dati plačo, vsaj take ne, kakor bi jo hlapec in dekla želela. Ob teh razmerah je nujno potrebno, da gre samski človek delat samo za hrano in stanovanje in da dobi za najnujnejšo obleko. Le kaj ostane uradniku, ko plača stanovanje, hrano in kurjavo? Navadno nič. Za obleko si morajo take družine res od ust pritrpati.

Druga pomoč so zbirke in darovi dobrih ljudi, ki se stekajo v dobrodelne ustanove, da te delijo živila, obleko, oskrbujejo javne kuhinje itd. Da, tudi to je lepo, je nujno potrebno delo usmiljenja. Toda vprašajte tiste, ki hodijo danes križev pot nabiranja! Povsod izgovori: Saj dajemo vsak dan onim, ki trkajo in prosijo! Ne moremo še posebej darovati. Ali: Sami živimo v taki stiski, da se Bogu smili. Vse to nas duši in poplavlja, da smo že kar obupani. Ali: Ne dam več! Zadnjič sem dal kruha, pustil ga je na stopnicah, dal sem suknjič, prodal ga je v prvi krčmi in zapil itd. Saj so res med najboljšimi bedniki tudi taki. Ali naj zato vse odklonimo?

Vse to so — kar vsak jasno uvidi — le drobni obliži na velike, gnile rane. Vsa najboljša srca jih ne morejo ozdraviti. Zasebna dobrodelnost naj le ostane, za takó široko rano pa je treba druge pomoči.

Prva pomoč naj je prebujena vest in zavest v nas vseh: Ti imajo pravico do življenja, do dostojnega življenja. Zato je nujna skrb občestva, da se jim to življenje omogoči. Dolžnost zato, ker je bolna kapitalistična družba kriva vsega tega zla. Ni svet premajhen, ni zemlja preskopa, da bi ne rodila dovolj kruha. Človeška družba je grešila, zato mora ona kot taka oskrbeti dela in z delom kruha. Vemo, da ga zasebniki vsem dati ne morejo. Zato ga mora dati javna oblast. Te dolžnosti so se oprijele premnoge države, ko so preskusile, da je miloščina za brezposelne nečastna in kvarna.

Kakšna dela naj bi se odkazala? Vsaka občina ima polno javnih, prepotrebni del: so slaba pota po vaseh, po polju, v gozde. So pašniki prerasli s trnjem, brinjem, rušjem. Koliko paše bi pridobila živina, ako bi bilo vse to iztrebljeno! — Po banovinah so slabe ceste, državne in banovinske, so močvirja, neurejeni hudourniki. Grde, zasteničene barake se morajo podreti in zidati delavska stanovanja. Brez konca je javnih, obče koristnih del.

Kako to izvesti, ko ni denarja? Seveda, to je kamen spotike. Pa računajmo! Dravska banovina ima milijon prebivalcev. Od teh jih ima delo in zaslužek recimo 400.000; brez dela jih je 30.000. Drugo so otroci, žene, starčki. Ako žrtvuje od teh 400.000 delujočih vsak po 50 par dnevno, znese to mesečno 15 Din na osebo, vseh pa mesec 6 milijonov. Kaj bi se v Sloveniji s 6 milijoni lahko zgradilo, koliko skromnih

ljudi preživilo! In delavstvo se je izjavilo, da vsaj po 50 par tedensko rado plačuje za brezposelne, če bodo tudi delodajavci po tem prispevali. Seveda je umevno, da vsak tudi 15 Din mesečno ne bo lahko utrpel. Mali bajtar, ki ne vidi cele tedne božjega. Vemo pa, da so taki, ki bodo lahko 100, nekateri tudi 1000 Din mesečno utrpeli in jih bodo utrpeli morali. Ta denar bi moral upravljati poseben odbor, ki bi se prav lahko od banske uprave sestavil od toliko strokovnih ljudi, ki so tudi brez dela. Načrte za pota, stavbe, uravnave pa bi morali izdelati brezposelni strokovnjaki, če teh ni, zaposleni veččaki brezplačno ali po najnižjih cenah.

Prepričan sem, da ga ni, ki bi se upiral takemu »davku«. Ljubezen in pravica se morata poljubiti! Vest nas priganja in spoznanje, da se bo s tem za javnost silno veliko storilo. Seveda bi potem trkanje od vrat do vrat nehalo. In nehati mora, ker je to pogin družin, sramota in krivica.

Kako bi oblasti to izvedle, to je njih zadeva. Izvesti se mora, da otmemo dušno in telesno one, ki so prav tako ljudje kakor mi. Adventni klic Izaije je še vedno živ: »Učite se dobro delati, zatiranemu pomagajte, siroti prisodite pravico, vdovo branite!«

ZGODOVINA KROMPIRJA

Insp. Hugon Turk

Zelo zanimiva je zgodovina krompirja, brez katerega si danes ne moremo misliti ne prehrane človeške, ne krmljenja domačih živali. Prvotna njegova domovina je zapadna Južna Amerika, kjer na strmih skalovitih morskobronkih v državah Čile in Perú še dandanes raste divje v naravi. V teh krajih so domačini že od najdavnějšíh časov uporabljali krompir za živež. Divje rastoči krompir ima le majhne, neokusne gomolje, cvet divje rastline je vedno samo bele barve in prijetno diši, kar se o cvetju našega kulturnega krompirja ne more trditi.

V Evropo so pripeljali krompir Španci v letih 1558—1580, t. j. po španski osvojitvi države Perú. V začetku se je krompir na evropski celini zelo počasi razširjeval, in sicer po Nizozemskem, Burgundskem in Italiji, potem je prešel tudi otok Irsko (l. 1584 oziroma 1586), kjer sta ga vpeljala plemenitaša W. Raleigh in trgovec s sužnji John Hawkins, ali po drugih virih zadnjeimenovanega svak sir Francis Drake.

V sedanje naše veliko začudenje so se ljudje spčetka povsod krompirja bali, mu niso zaupali, ker so mislili, da je strupen in torej škodljiv, polagoma so ga pričeli krmiti živini; šele vojske in lakote, posebno sedemletna vojska, so prisilile ljudi, da so pričeli krompir splošno saditi in jesti. — V Nemčiji so prvi krompir prinesli za vlade Karla V. (1519—1558), torej nekako v istem času kot na Španko; že leta 1601 so ga na Nemškem splošno pridelovali na domačih vrtovih. — Na Angleško je v tretje prišel krompir po zaslugi Walterja Raleigha leta 1623 iz Virginije v Ameriki; med tem časom se je krompir že splošno razširil po vsej Španiji in Italiji, laško so ga imenovali »tartufoli« ali zemeljske gomoljke; pa že l. 1684 so sadili krompir po Angleškem v velikem obsegu; na Saksonskem v Nemčiji pa l. 1717.

Začetkoma je bil krompir le velik posebek (slaščica) na preobloženih mizah kraljev in bogatašev, tako so ga n. pr. leta 1616 dajali kot silno redkost na mizo francoskega kralja v Parizu. In še celo 17. stoletje se krompir drugod ni posebno razširil.

V naših krajih so pričeli spoznavati to izredno koristno rastlino šele okoli leta 1730.

V 18. stoletju so se posebno trudili pruski kralji Friderik Veliki (1740—1786) in Friderik Viljem II. (1786—1797), da bi se krompir splošno prideloval, toda kmetje so se povsod upirali temu, ker so še vedno mislili, da so krompirjevi gomolji strupeni; celo vlada kralja Friderika Viljema II. se je upirala kraljevi ideji, češ da bo nastopila lakota, če se na račun krompirja zmanjša pridelovanje žita. In vendar je vprav lakota prisilila ljudi, da so se oprijeli obsežnejšega pridelovanja krompirja, in sicer se je to moralo zgoditi okoli l. 1738 na kraljev ukaz, katerega so morali nadzorovati oboroženi jezdec. Ti so strogo pazili, da so kmetje resnično sadili krompir in vpričo njih vlagali gomolje v zemljo; to je povzročilo celo nemire in duhovščina je morala miriti ljudstvo v cerkvi raz prižnice in jih poučevati o pridelovanju in koristi krompirjeve zeli; pa šele l. 1770 je primorala zopetna lakota in draginja, da so pričeli ljudje pridelovati krompir na splošno in tako je od l. 1772 pridobil ta prevažni sadež šele splošno veljavo kot živež in krmilo na Nemškem, kjer ga torej sadé že 160 let.

Enake težave so bile glede pridelovanja krompirja tudi na Francoskem. Tam pa je prebrisani kralj Ludvik XVI. (1774—1795) ubral drugačno pot do svojega namena: na Sablonski ravnini je namreč ukazal posaditi krompir na velikanski njivi, ki je merila 12 hektarov. Njivo je dal zastražiti in krajo krompirja kar najstrože prepovedal. Navidezno je bila prepoved precej nepotrebna, ker ljudje niso marali krompirja in so se ga celó bali. Toda kralj je dobro računal: kakor vsak prepovedan sad posebno miče, tako je tudi v tem primeru prepoved dovedla ljudi, da so skrivaj pričeli pokušati prepovedani sadež. In glejte, okusili so ga, se ga privadili in pričeli saditi tudi doma. Veliko zaslugu za to je imel tudi Francoz Parmentier okoli leta 1785. Leta 1795 nastala lakota je tudi tukaj pospešila pridelovanje novega živeža.

Tako je skoraj povsod sila in zvijača pripravila pot danes po vsem svetu neobhodno potrebnemu krompirju. Od 18. stoletja dalje se torej sadi krompir povsod, kjer sejejo žita, in celó tam, kjer žito več ne uspeva, rodi krompir svoje dobrotne gomolje.

Uvedba krompirja je v gospodarski zgodovini eden največjih dogodkov, saj je krompirjev gomolj neposredno in posredno prevažen za človeka in prav tako važen tudi kot živalska krma.

KROMPIR — KOT HRANA

Vsakomur je menda znano, da krompir, ki ga uživamo, ni sad ali plod krompirjeve rastline, ampak le odebeleli gomoljasti izrastek podzemeljskega stebela. Iz pravega semena vzgojena rastlina rodi šele v drugem ali tretjem letu gomolje za porabo, zato sadé povsod le krompirjeve narezke (krhlje), ki takoj isto leto obrodé gomolje. Dandanes je znanih že menda

okoli 3000 vrst krompirja. Večina vrst pa sčasoma oslabi in treba je zopet vzgojiti nove vrste.

Posamezne vrste krompirja se razlikujejo med seboj po obliki, barvi, okusu, pa tudi po času zorenja in po množini škroba. Glede časa godnosti razlikujemo rane in pozne vrste. Rane vrste se ne dadó spravljeti za daljši čas ter so tudi po redilnosti in izdatnosti manj vredne nego pozne. Zgodnji krompir pridelujejo za izvoz posebno v Alžiru, na Malti, na Portugalskem, v južni Franciji in Italiji, pa tudi pri nas na Gorisškem in Vipavskem. Za zalogo pa kupujemo pozne vrste, ki se dajo v zračni, suhi, temni in ne premrzli kleti shraniti čez zimo do srede naslednjega leta (do novine).

Gomolj ima 75 % vode, 15 % ogljikovih hidratov (škroba), samo sledi tolšče in 1,5—2,7 % beljakovine, kakršna je pač vrsta. Beljakovina krompirja je popolna in lahko prebavljiva. Izmed rudninskih snovi ima krompir posebno mnogo kalija, malo pa apna in natrona. Mnogo teh dveh snovi, ki krompirju primanjkujeta, pa ima v sebi mleko in izdelki iz njega. Krompir in mleko se v tem izpopolnjujeta in dajeta skupaj tečno in popolno hrano. Vitaminov krompir v splošnem nima baš obilo, vendar pa ima toliko vitamina C, da v zimskem času zadostuje popolnoma. Kalorična vrednost krompirja ni velika, vendar to kaj lahko povečamo, če mu pridenemo sirovega masla, olja ali masti, t. j. če ga zabelimo. Z dodatkom maščobe postane krompir prvovrstno živilo. Znani raziskovavec naših živil Ragnar Berg je tudi dokazal, da se odlikuje krompir po veliki množini lugotvornih snovi in zaradi tega izvrstno deluje zoper sečno kislino, posebno še tedaj, ako je pravilno pripravljen, n. pr. pečen in neolupljen.

Kako pripravljamo krompir za hrano?

Redilnost krompirja je zelo odvisna od tega, kako ga za hrano pripravimo. Beljakovina, rudninske snovi in vitamini so pri krompirju ponajveč v vrhnjih plasteh, t. j. takoj pod kožo. Segajo le kake 3 do 5 mm globoko pod površino. Če torej krompir količkaj debelo lupimo, kakor delamo ponavadi, ali pa če ga izkuhavamo v slani vodi in vodo zavržemo, tedaj izgubi krompir na ta način mnogo najvažnejših redilnih snovi. Od dragocenega živila nam ostane samo malo-vredna jed.

Če pa dobro, okusno vrsto krompirja, ki ima precej beljakovine, pravilno pripravimo ter zaužijemo s pravimi pridatki, tedaj je to res eno naših najboljših in obenem najcenejših živil. Narod, ki ima v času bede dosti krompirja, mleka in zelenjadi, bo ostal zdrav in močan. Pri taki hrani se ognemo lahko marsikateri boleznim in postanemo celó močnejši in sposobnejši za delo.

Najbolje pripravimo krompir, če ga párimo neolupljenega. To pa moremo le v kozici, ki vanjo vložimo posebno sito za parjenje in v kateri je le malo vode, ali pa v posebnem parilniku. Krompir se zmehča v sami pari, ne pride nič v dotiko z vodo, obdrži v sebi vse redilne snovi in je vrhutega zelo okusen, tudi če ga pojémo s kožo vred. Posebno mlad krompir ima tako nežno kožico, da je čisto nepotrebno, da bi ga lupili. Drugi izvrstni način pripravljanja krompirja je pečenje. Pečemo seveda neolupljenega (sicer bi z lupljenjem sirovega krompirja zavrgli

preveč dobrih snovi, kakor prej omenjeno) z dodatkom kumne in ga tudi imenujemo krompir s kumno, ki izborna tekne ter se posebno prilega solatam in zelenjadi. Pečemo lahko celega ali pa prezanega čez pol. Dobro in zdrave so tudi druge krompirjeve jedi, kakor dušeni krompir, razne krompirjeve juhe z zelenjadjjo, krompirjeve solate itd., ki so vsa izvrstna ljudska živila. Znanih je kakih 200 vrst jedi iz krompirja.

Poleg krompirja pa v naši hrani ne sme manjkati mleka, zelenjadi in presnih solat. Brez teh pridatkov bi bila krompirjeva hrana enostranska in trajno ne bi dobro učinkovala. Pravilno pripravljene krompirjeve jedi pa uživamo lahko tudi redno vsak dan, ne da bi se ga naveličali.

Kot živilo pa je upoštevati tudi neke posebne vrste moko, ki jo izdelujejo iz krompirja. To je tako zvana rumena krompirjeva moka, ki ima v sebi vse redilne snovi krompirja; te moke pri nas še ne poznamo. Ob pomanjkanju je taka moka lahko velikega pomena, ker nam nadomešča redilno, zdravo in potrebno živilo. Koliko krompirja zgornje včasih ob dobrih letinah, ker ga je preveč, in koliko ga morajo zdajati živini, namesto da bi ga predelali v koristno hrano za človeka — v moko in shranili za slabe čase!

š. H.

KUHARICA

Vranična juha.

Razgrej v kozi žlico masti in stresi vanjo žlico drobno zrezane čebule. Ko se čebula zarumeni, prideni nekaj peres zrezanega pora, dve žlici nastrganega korenja in 10 dkg izstrgane vranice. Vse to pokrij in praži med večkratnim mešanjem pol ure. Nato potresi s pol žlice moke, dobro premešaj in zalij s poldrugim litrom petršiljevke; prideni še vejico majarona, osoli in kuhaj še četrť ure. Nato juho z zelenjavo vred precedi in pretlači in jo izlij na opečene krušne rezine.

Svinjsko meso s svežim zeljem in rižem.

Deni v kozo veliko žlico masti in v njej prav malo zarumeni drobno zrezano čebulo, prideni $\frac{1}{4}$ kg na kocke zrezanega, svežega, bolj mastnega svinjskega mesa, n. pr. od vratú, pleč ali kaj podobnega. Ko se meso nekaj minut praži, prideni srednje debelo, zrezano, poparjeno in ožeto zelnato glavo. To vse dobro premešaj, osoli, pokrij in počasi duši, od časa do časa prilij žlico tople vode. Ko je zelje skoraj mehko in popije mokroto, prideni za noževu konico paprike in $\frac{1}{4}$ l riža. Dobro premešaj in zalij s toplo vodo, toliko da stoji nekoliko čez zelje. Prideni 1—2 žlici pretlačenih paradižnikov in kuhaj vse skupaj 20 minut. Postavi kot samostojno jed na mizo.

Sveže zelje s krompirjem, rižem in klobaso.

Razgrej žlico masti in zarumeni v njej srednje veliko, drobno zrezano čebulo. Ko se čebula blede zarumeni, prideni srednje veliko, zrezano, poparjeno in ožeto zelnato glavo in ščep kumne. Nato pokrij in duši med večkratnim mešanjem (od časa do časa prilij žlico vode, da se ne prismodi), da je zelje skoraj

mehko. Nato prideni $\frac{1}{4}$ l opranega riža, velik ščep paprike ter dobro premešaj. Posebej pa kuhaj 2 srednje debela olupljena in na kocke zrezana krompirja. Na pol kuhana stresi z vodo vred k zelju in rižu ter osoli. Ko vse skupaj 10 minut vre, prideni pečeno meseno klobaso, ki si jo zrezala na majhne koleščke. Nato kuhaj vse skupaj še 10 minut. Prav tako lahko pripraviš zelje namesto z rižem — s kašo.

Jabolčna torta št. 1 brez jajec.

Stresi na desko 25 dkg moke, ščep soli, žlico sladkorja, 8 dkg sirovega masla, 2 dkg masti, 4—6 žlic toplega mleka (a ne vročega) in za noževu konico sode ali pecilnega praška. Iz vsega tega napravi testo, ki ga ugnetaj 8—10 minut. Nato testo pokrij in pripravi nadev: Olupi $\frac{1}{4}$ kg jabolok, odstrani jim pečke, deni jih v kozo, prilij žličico vode ali vina, pokrij in duši. Ko se jabolka zmečajo, jih dobro zmešaj in pusti, da se ohladi. Nato jim primešaj žlico mezge, žlico sladkorja, pest krušnih drobtin, 5 dkg zmletih orehov, ščep cimeta in žličico drobno zrezane limonove lupine. Nato testo razvaljaj v podolgasto krpo in izreži iz njega s tortnim obodom 2 kolobarja. Prvi kolobar položi na pomazan tortni model in po njem razmaži nadev, po nadevu drugi kolobar, in sicer tako, da jih ob kraju skupaj stisneš. Če imaš kaj izrezkov od testa, pa napravi mrežo po vrhu. Nato jo pomaži z raztepenim jajcem ali s kavo in jo peci v srednje vroči pečici 50 minut. Postavi torto, s sladkorjem potreseno, gorko ali mrzlo na mizo.

Jabolčna torta št. 2.

Olupi 40 dkg jabolok in jih nakrhljaj v skledo; potresi jih z žlico sladkorja, ščepom cimeta in žličico drobno zrezane limonove lupine. Razmotaj v lončku 2 žlici moke, 8 žlic mrzlega mleka, za noževu konico pecilnega praška, rumenjaka in polno žlico sladkorja. Narahlo primešaj sneg beljaka, razpusti v tortnem modlu 2 dkg sirovega masla in potresi po njem 2 žlici krušnih drobtin. Nato stresi jabolka v model in jih pokrij s pripravljenim mešanjem. Postavi torto v pečico in jo počasi peci $\frac{3}{4}$ ure. Še gorko postavi na mizo.

Cenena potica (ob krizi).

Daj v skledico 5 žlic mlačnega mleka, žličico sladkorne sipe in 2 dkg drožja; vse to zmešaj in postavi v stran, da vzide. Nato zlij v skledo $\frac{1}{4}$ l toplega mleka, prideni žlico sladkorja, 10 dkg sirovega masla, pol kavne žličice soli in 50—60 dkg moke; premešaj, prideni vzišli kvas in rumenjaka. Nato vse s kuhalnico stepaj četrť ure. Stepeno testo pokrij in postavi na toplo, da vzhaja. Vzhajano testo razvaljaj, namaži z nadevom in potresi z 12 dkg zmletih orehov in 8 dkg krušnih drobtin, ki si jih nekoliko zarumenila v 6 dkg sirovega masla. — Nadev: Deni v kozico 6 žlic mleka in 4 dkg kakava, postavi na ognjišče, da se kakao nekoliko pokuha, in mešaj, da je gladko. Postavi na hladno in primešaj 3 žlice navadnega in nekoliko vanilijevega sladkorja, žličico drobno zrezane limonove lupine in sneg enega beljaka. (Taka, dokaj velika potica stane: maslo 3 Din, mleko 1 Din, jajce 1 Din, kakao 4 Din, orehi 5 Din, sladkor 4 Din, kvas 50 par, moka 2 Din, skupaj 20:50 Din. — Potico spečeš, da ne trosiš za drva, ob kuhanju obeda!)

ČARODEJEV KOTIČEK IN ZABAVNE IGRE

»Mladika« je l. 1926 priobčevala razne spretnosti in bistroumnosti, s katerimi lahko zabavamo večjo ali manjšo družbo ob dolgih zimskih večerih ali ob dela prostih deževnih popoldnevih. Kdor zna več takih umetnosti ter jih dovršeno in zanimivo predvaja, ga ima družba kaj rada. Ker nekateri naročniki želijo, da naj Mladika spet kaj takega prinese, jim bomo ustregli.

Denar pod skodelico.

Položi na mizo dinarski novc ter ga pokrij s skodelico. Nato ponudi družbi stavo, da boš vzel novc izpod skodelice, ne da bi se je doteknil. Seveda bodo vsi trdili, da je to nemogoče. Ti pa imej v drugi roki že pripravljen prav tak novc, kakršen je pod skodelico. Nato napravi z roko okoli skodelice nekaj krogov ter mrmraj med tem skrivnostne besede, n. pr.:

»Dadi, dodi, didi,
dinar, venkaj pridi!«

Potem pa hipoma pokaži dinar v svoji roki. Komaj bo družba zagledala dinar v tvoji roki, bo že kdo izmed navzočih dvignil skodelico, da bi videl, če res ni več novca pod njo; ti pa v istem hipu vzemi novc, ki je ležal pod skodelico. Dobil si stavo, ker se res nisi doteknil skodelice.

Uganem, kaj misliš.

Stavi s kom v družbi, da boš ugenil, kaj misli. Potem vzemi v roko karte, jih dobro premešaj ter prosi koga v družbi, naj potegne eno izmed kart. Ti vzemi karto ter se delaj, kakor bi premišljal, kaj ti karta pove. Enako naj potegne še drugi in tretji, ti pa vsako karto natančno opazuj. Končno pristopi še k tistemu, s katerim si stavil, ter mu molče ponudi karte. Dotičnik bo hitro segel, da bi tudi potegnil karto, ti pa mu jih odmakni ter se veselo nasmej: »Aha, mislil si, da boš tudi ti potegnil karto. Ali nisem ugenil tvojo misel?«

Streljanje golobov — zabavna igrice za dečke.

To igro igrajo samo oni, ki je še ne poznajo. Voditelj igre določi na primer vazo na omari ali kaj podobnega za goloba, katerega bodo lovci ustrelili. Aranžer poklekne na desno koleno in prosi navzoče, da sledijo njegovemu zgledu in pokleknejo tesno eden tik drugega na njegovo levo stran. Ko vsi klečijo, nakaže aranžer z levico revolver na ta način, da iztegne levico, skrči na njej tri prste, s kazalcem meri na »goloba«, palec pa drži navpično. S kazalcem desne roke prime za palec leve, kar pomeni, da je petelin napet. Vsi navzoči sledijo zgledu voditelja. Ta pouči svoje tovariše-strelce, naj vsi pri njegovem povelju »tri« sprožijo petelina. Do tedaj pa naj čimbolj na-

tančno merijo na »goloba« in naj vlada mir, da se »golob« ne prestraši in odleti.

V sobi je nastala tišina. Aranžer pa prične glasno šteti: ena — dve — tri. Pri besedici »tri« se nagne naglo na svojega soseda, ki na to ni bil pripravljen. Roke imajo vsi iztegnjene in vsa vrsta strelcev se zvali po tleh — drug na drugega. Da je ob tej živi kopici smeha dovolj, je jasno.

Še nekatere umetnosti.

Napravimo si iz domin piramido. Kdor kaj takega zmore, je že lahko ponosen. Vselej pa moraš prej piramido napraviti na mizi, da leži in jo šele po tem vzorcu postaviti stojé. Pa se ti še ne bo vselej posrečilo. Je pač res umetnost.

*

Če imate igralne karte pri hiši, položite kak klobuk na tla in potem se iz neke razdalje — za začetek n. pr. 1—2 m — skušajte, kdo jih bo več spravil v klobuk. Naj vzame morda vsak igravec 10 kart v roke in naj jih skuša metati v klobuk. Kdor jih največ spravi noter, je zmagovavec in dobi od vsakega ostalega igravca en zastavek. (Za naše čitatelje bomo izdali, da vržeš karto najlaže, če jo primeš spodaj na oglu med drugim in tretjim prstom in jo nato nasloniš na palec ter vržeš v poletu proti cilju.)

*

Nažgi sladkor, da bo gorel. To ni kar tako. Približaj sladkor plamenu, pa se ti bo ob robovih nekoliko ožgal, nato pa bo plamen ugasnil, sladkor pa ne bo gorel. Ampak ko vidiš, da se drugim ta naloga ne posreči, pojdi ti na delo. Skrivaj potresi nekoliko cigaretnega pepela na sladkor in potem, pa šele potem, mu približaj vžigalico. In zdaj se bo sladkor v resnici vnel in bo gorel.

*

Pri zdravniku.

Zdravnik: »Od česa ste tako strašno nervozni?«

»Od ribjega lova, gospod zdravnik.«

Zdravnik: »To je pa čudno! Saj pravijo, da ribji lov živce miri!«

»Že, gospod doktor, ampak jaz nimam pravice!«

Dober spomin.

Oče se jezi: »Ivanček, kolikokrat sem ti pa že rekel, da daj mir!«

Ivanček pomisli nekoliko ter odgovori: »Šestkrat, papa!«

Previdnost.

Učitelj: »Včeraj sem vas vodil po Narodni galeriji. Povej, Primožek, ako bi nastal požar v galeriji, katero sliko bi zgrabil, da jo obraniš požara?«

Primožek: »Tisto pri vratih, da bom hitro zunaj.«

Pošten čarovnik.

»Ali si že šel gledat čarovnika pri 'Sivi raci'. Pravim ti, sijajno!«

»Tako trapast nisem, da bi hodil gledat take sleparje.«

»Ta pa slepar! Poslušaj! Dal sem mu ponarejen bankovec, pa mi je vrnil pravega.«

Nista hazardista.

V neki slavni dunajski kavarni judovskega okraja, kjer so se shajali sleparski kvartopirci in so imeli karte zaznamovane kakor pota po Dunajskem gozdu, se je dvema takima poštenjakoma posrečilo pridobiti nekega slučajnega gosta za partijo taroka. Toda njuno

veselje ni bilo dolgo, kajti tujec je stare karte, ki jih je bil natakar prinesel, zavrnil in zahteval nove. Ables in Pinkas se spogledata. Nato pa planeta pokonci, začeta mahati na vso moč z rokami in kričita kar v en glas: »Na-a, dragi gospod, z novimi kartami pa midva ne igrava, saj nisva hazardista!«

UGANKE

Kadilnica.

(Al. Š., Ljubljana.)

Črkovnica.

(—ran, Hardek.)

a a a a a a nebesni pojav
 a a a a a c c vladar
 d d e i i i i koledar
 i i i i k k k k ?
 k k k l l l l l poljska rastlina
 l m m m n p p zavod
 r r t t v v v mesto v drav. banovini

V četrti vrsti in v obeh prekotnicah čitaš isto besedo.

Konjiček.

(† Miklavčič Oskar, Livek.)

na	je-	po-	bolj	na	si,	ge?	In	stva.	To-
me-	se	te	da	To	čim	nič,	lik	vra-	kaj!
den	tla	ni,	jim	ši.	po-	moč-	Kdor	pak!	sprot-
ve-	si	ki	di	si	ni	kaj-	na	ne-	so-
po-	sam	in	da	bi	nej-	ti!	si	na-	po-
si	ča	ra-	ra,	ko-	če	se	ti	maš	si
so-	dr-	ji	Aš-	gov,	ni	na	In	še	ni
broj	kerc.	vra-	ni-	zbi-	mur.	več	pa	jim,	i-
li-	vraž-	po-	več-	ni	ni	ni,	po-	tam	kos,
Kaj	so-	Kjer	nik	me-	jih	nič,	ti	če	ti

Uganke ureja višji šolski nadzornik Josip Novak, Vižmarje, p. št. Vid nad Ljubljano. Na isti naslov naj se pošiljajo vsi rokopisi ugank, prav tako (do 20. vsakega meseca) tudi rešitve priobčenih ugank. Lepo risane uganke bomo tudi nagradili.

Številnica.

(M—b, Ljubljana.)

Napiši številke od 1 do 55 ter namesto njih postavi črke iz besed nastopnega pomena:

- 1) 4, 52, 11, 48
- 2) 7, 27, 6, 5
- 3) 12, 15, 2, 55, 50, 8
- 4) 17, 15, 19, 20, 10, 52, 29
- 5) 26, 45, 46, 21, 51, 40
- 6) 28, 49, 9, 24, 22
- 7) 30, 41, 14, 17, 1, 18, 16, 36
- 8) 34, 25, 35, 44, 33
- 9) 37, 38, 39, 23, 31
- 10) 54, 3, 43, 55

1) industr. podjetje, 2) zdravilna rastlina, 3) zgod. znana pokrajina v Jugoslaviji, 4) šolska knjiga, 5) zdravilo, 6) poltrava, 7) vsakemu ljub kraj, 8) državno veleposestvo, 9) glasbilo, 10) mlado govedo. — Če si vse prav naredil, dobiš lepo voščilo.

Številčna podobnica.

(Edi, Dobovec.)

$$\frac{5255}{5555} = \frac{5}{5} = \frac{5445}{1325} = \frac{5}{5} = ?$$

Vremenska uganka za januar.

(M—b, Ljubljana.)

č	n	o	g	c	e	i	
p	a	.	p	a	d	a	
m	s					l	s
n	a					r	g
r	.					r	v
n	p	n	i	.	n	.	
a	a	s	p	i	e	u	

Za novo leto.

(R. K., Ljubljana.)

Posetnica.

(Luka Gorski, Javorje.)

Rado Genič

Hamnik

Kaj je ta meščan?

Računska naloga.

(Miroljub, Vižmarje.)

$$(1^2 + 8^1 + 1000^5) + (5^2 + 7^5 + 1^3) + (8^2 + 2^2 + 100^3 + 11^4 + 8^1) + (8^4 + 80^1 + 2000^5) = ?$$

Glavnik.

(France, Središče.)

a	a	a	a	a	a	d	d	e	e	e	e	e	e	e	
e		g		g		g		h		h		h		i	i
j		j		j		j		l		l		l		l	l
m		n		n		n		n		n		o		o	o
o		o		o		o		p		p		p		r	r
r		s		s		s		t		u		u		v	z

Navpične besede pomenijo: žuželko, domačo žival, francosko mesto, Stritarjevo mladinsko knjigo, medmet, šolsko potrebščino, prehod, slav. angl. mornarja, opravilo. — V zgornje vmesne prostore razstavi še ostale črke tako, da dobiš v prvi in zadnji vrsti Medvedov rek.

LISTNICA UREDNIŠTVA

Jakob Š., četrtošolec. Praviš: »Ker sem šolo opustil, ni čudno, da sem začel mrcvariti pesmi.« Pišeš takele:

Rodi se Kristus-Bog.

Nastala noč je že. Po cerkvi doni
Nebo luči prižge. glas svete radosti.
Skrivnosten je porod: Poslušaj vsak otrok:
Rodi se Kristus-Bog. »Rodi se Kristus-Bog.«

Ljudje ne spé. Mirnó, Je v duši moji mir
k pmočnici gredó. in prave sreče Vir.
Njim poje noč brez not: Mordá se tudi tod
»Rodi se Kristus-Bog.« rodil je Kristus-Bog —

Ni čuda. Kajpak, če se igraš roparje in žandarje, ti menda ne bo padlo v glavo, da si velik odrski igravec. Take igracke s podobnimi besedami, ki jih imenuješ pesmi, kar zase ohrani, da se ti ne bo kdo smejal. Pa — da se ne bodo drugi ob gornji, ne vsestransko slabi pesmi ustrašili: v drugih si mnogo slabši. Tvoja »Naša mačka« je poskus srednje dobre naloge. Še davno ni zrela za tisk. Nič ne dé. Vsi na svetu ne morejo biti pisatelji. — Stvarno tole: domača muca presneto dobro ve, kje in kako se bo izmotala. Ne bo rogovivila in strašila kakor tvoja opisana.

Kristina. Miselna in življenska zrelost diha iz tvojih pesmi. Globoko in lepo misliš, samo véasi premalo poetično, kakor n. pr. v sledeči pesmi:

P o t i.

Kako nas trga življenje narazen,
vsak mora na svojo pot,
ki vije se v sonce, v mrakove in noč,
v prevare, globeli človeških zmot.

Mi zremo nazaj — odkod in kam
nas vodijo ceste v neznano dalj,
obzorja že tihega svita se krog,
kjer potnike kliče nevidni Bog.

Drugod si resna, kažeš, da si mnogo čitala, in slutiš, kaj naj bo pesem, le dozorele tudi tvoje »Slovenske gorice« še niso — najboljši je njih drugi del. Morda ti bo življenje vzelo veselje do pisanja — a od vsega truda boš mnogo pridobila. Izrazit pesniški poklic ti prirojen pač ni bil, pač pa miselna nadarjenost.

France Podgorski. Niste pesnik in ne boste. V dveh pesmih ste zapisali dobesedne spomine na Prešernove in Gregorčičeve verze, v prozi »žalostna vest« pa samo po šolsko opisujete bratčevo smrt, lepote ni v spisu nič. Opuščajte misel, da bi si s pisanjem gmotno pomagali, kajti lepota je dar in jo je treba véčinoma — vsaj pri nas — tudi samo — darovati. Za zboljšanje svojih razmer pa se obrnite na stanovska podporna društva.

Vugrinc F. Kar pišete, so prvi poskusi. »Sv. Terezija« je zrela za mladinske liste. Druge pesemce so bolj krepki, zgoščeni poskusi, ki ne morejo ustvariti sodbe o zmožnostih. Ne grebite vase, iščite utehe v vztrajnem, resnem delu, potem boste sebe kmalu sami presodili, če le vsaj malo živite z našim slovstvom. Berite priznane, solidne stvari in te — po redu.

F. K. V. Prav je, da se vadiš v pisanju, čeprav literat nisi in menda tudi ne boš. Piši v svoj dijaški list!

S. K. s. L. Bral si že nekaj Prešernovih pesmi, ko poješ, da luna na nebu sije in naj Triglav Bog obvaruje. Ko boš tisoč pesmi prebral, še bolj prestudiral, in sto slabih svojih napisal, tedaj bo prva ali dobra pesem ali spoznanje, da ni nič žile v tebi. Svojih dnevnih dolžnosti ne pozabi!

Iir. Pesmi ne pojó, v uho vam še ni prišlo, kaj bode pesem. Berite klasične primere in boste spoznali. Tudi vaša proza na široko in preprosto, brez vsebinske ali jezikovne lepote pripoveduje razne doživljaje. Ustvarjati ne znate, le govorite. Z življensko realnostjo se boste pač morali sprijazniti, šola ni edini in često tudi ne najboljši vzgojitelj za življenje. Kako naj bi pelo n. pr. tole:

Besede ...
Besede nikdar niso več
ko le medel odtенок trpčee duše.

Pišete ohlapno, kakor za časopis.

Zdravko O. Brez doživetja se ne izpisujte, da se ne zmaličite! Med tremi plevami je eno zrno, če kar odkrito povem.

Jana Renko. »Mačija Ivič« je kar krepka črtica, jezik dovolj jedrat, tudi motiv zajemljiv. Če bi bila tudi idejno globoka in dobro izpeljana, bi jo mogli priobčiti. Tako pa kaže znake le dobrega okusa, dobre, resne volje in morda tudi zmožnosti. »Ples« pa je prirejen slučajno, ni doživet, zlasti ne samostojno. Kadar boste po daljšem notranjem razvoju in gnetenju dobre snovi kaj zapisali, tedaj boste, upam, dobri.

Marija Sanda. Vaša učiteljica v črtici »Njena pesem« je bolna duša. Vara samo sebe s svojim idealizmom, v resnici je pa samo — stalno zaljubljena. To je študentovska bolezen, zato imajo ljudje — držim z njimi! —, ki jo obsojajo, popolnoma zdrav okus in modro pamet ter se nikakor ne norčujejo iz njenega najdražjega: življenje je realno, ne platonsko! Toliko k idejni in vsebinski plati. — Jezikovno niste slabi.

Jože Mrak. Ded Fric v črtici »Velika noč« ima to dobro lastnost, da naravo dobro vidi in dobro opiše. Drugače je pa običajna zgodba z nekoliko narejenim koncem, globine nima, jezikovno nič izrazitega. Piši v svoj list in za čtivo porabi, kar ti nudijo pametni vodniki.

Franc H. Črtici »Popotnik« in »Mlinar« sta ohlapni, nič ne zgrabita in nimata pravega jedra, preveč zgolj pripovedujeta; »Mlinar« je opisan kot časopisni dogodek, je brez svežosti in notranje nujnosti. Povrh sta oba motiva starinska, že stokrat izrabljena. — »Pes Bodri« ima lep motiv, ki pa ni izpeljan. Slika ostane blede. Jezik pa je dober in močan. O pesmih sem že pisal na tem mestu.

REŠEVAVCEM UGAN K

Žreb je zelo muhast. Nekatere obdaruje kar večkrat na leto; druge pa dosledno prezira ter jih spravlja v slabo voljo. Uredništvo Mladike pa bi rado vse reševavce uganek zadovoljilo. Zato bomo poskusili v letu 1953 tako urediti, da bo ustrezalo celoti.

V letu 1953 ne bomo več razpisovali mesečnih nagrad, ampak bomo na koncu leta nagradili vse reševavce, ki bodo med letom pridno reševali uganke ter jih bodo rešili že vnaprej določeno število. Seveda bomo morali radi tega razdeliti večje število nagrad kakor doslej.

Za prihodnje leto razpisujemo tele nagrade:

I. 10 izvodov brezplačne »Mladike« za l. 1954, oziroma 10 knjižnih nagrad v vrednosti po 84 Din.

II. 10 knjižnih nagrad v vrednosti po 50 Din.

III. 10 knjižnih nagrad v vrednosti po 40 Din.

IV. 10 knjižnih nagrad v vrednosti po 50 Din.

V. 10 knjižnih nagrad v vrednosti po 20 Din.

VI. neomejeno število knjižnih nagrad v vrednosti po 15 Din.

Vsak mesec bomo vpisali vsakemu reševavcu število rešenih uganek, ki jih bomo na koncu leta sešteli. Kdor bo rešil med letom več uganek, tisti bo imel pravico do večje nagrade. Recimo, da bo treba med letom rešiti 100 uganek. Vsi, ki bodo rešili vseh 100, bodo imeli pravico do I. nagrade. Če bo pa takih več kakor 10, kolikor je razpisanih prvih nagrad, bo izmed njih 10 izžrebanih, ostali pa dobé II. nagrado. Če jih bo pa manj kakor 10 rešilo vseh 100 uganek, dobé vsi I. nagrado; ostale prve nagrade pa dobé tisti, ki so za temi rešili največ uganek, n. pr. 99, 98 itd.

Tako bomo nadaljevali, dokler ne bodo izčrpane vse nagrade od I. do VI., t. j. prvih 50 nagrad.

Vsi ostali reševavci, ki bodo pravilno uganili vsaj polovico uganek (n. pr. od 100 vsaj 50), bodo dobili VI. nagrado.

Upamo, da bodo s tem načinom razdelitve uganek zadovoljni vsi reševavci. Vsak se bo moral toliko potruditi, da bo rešil vsaj polovico vseh uganek, pa mu nagrada gotovo ne uide; sicer ne velika, a gotova. Če se bo pa bolj potrudil, bo imel pa tudi upanje na boljšo nagrado. Imena reševavcev pa bodo priobčena vsak mesec in bo vsak vedel, katero nagrado dobi. Vsak pa naj naznani uredništvu uganek, kako knjigo iz Mohorjeve založbe si želi.

Tiska Mohorjeva tiskarna, r. z. o. z., v Celju (Fran Milavec, Celje). — Izdaja Družba sv. Mohorja v Celju (Jožef Zeichen, Celje). Za uredništvo: Fran Milavec, Celje.

LEGITIMACIJA
za pravico do izžrebanja

XIV/1/1933

AURELII AUGUSTINI CONFESSIONES

Izpovedi Avrelija Avguščina. Poslovenil A. Sovrè. (Velikost: 19 x 30 cm.)
To krasno knjigo, vezano v platno, lahko še naroči vsak član Mohorjeve.
Cena za člane ista kot v subskripciji: Din 75'—, Za nečlane knjigotržna
cena, to je Din 100'—. Ne zamudite te ugodne prilike! Naklada ni velika!